

Pådrivere

Bakgrunnen for Norges engasjement i Sudan,
1970-72

Ingeborg Lie

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært en utfordrende, men spennende og lærerik prosess. Underveis har jeg fått uunnværlig støtte og veiledning.

Først av alt en stor takk til min veileder Hilde Henriksen Waage. Hennes gode råd og konstruktive og grundige tilbakemeldinger har vært helt avgjørende for at denne oppgaven kunne ferdigstilles.

En stor takk også til Sudan-forsker Øystein Rolandsen som har kommet med gode råd og faglige innspill. Hans interesse og engasjement for oppgaven har vært en stor inspirasjon underveis i arbeidet.

Takk til de som lot seg intervju i forbindelse med masteroppgaven. En stor takk også til ansatte ved arkivet i Utenriksdepartementet, Stortingsarkivet og Riksarkivet som har vært svært behjelpelige og imøtekommende.

Gruppen med masterstudentene til Waage og andre medstudenter har også vært til stor hjelp og inspirasjon. Tusen takk for gode innspill, kritiske spørsmål og oppmuntrende ord!

Tusen takk til familie og venner for gode og motiverende ord underveis, og ikke minst for gode avbrekk da jeg trengte det som mest. En spesiell takk til min mor for nøysomlig korrekturlesning og kommentarer.

Sist, men ikke minst, tusen takk til min kjære Sindre for uendelig støtte og tålmodighet.

Ingeborg Lie

Oslo, mai 2011

Kart over Sudan

Darfur

Southern Sudan

Map by Ivar Windheim
 (based on United Nation's Map
 No. 3707 rev 10, April 2007)

Innholdsfortegnelse

FORKORTELSER	IX
1. INNLEDNING	1
NORGE MØTER AFRIKA	2
TEORETISK RAMMEVERK	3
NORSK SMÅSTATSPERSPEKTIV	3
NORSK UTENRIKSPOLITIKK – PREGET AV REALISME OG IDEALISME?	5
KILDER, METODE OG AVGRENSING	7
AVGRENSING	7
KILDER OG METODE	8
2. DEN SUDANSKE BORGERKRIGEN OG DENS HISTORISKE RØTTER	13
KOLONITID	13
SØR-POLITIKK	14
NY SØR-POLITIKK - VEIEN MOT SELVSTENDIGHET	15
SELVSTENDIGHET OG OPPTAKT TIL BORGERKRIG	17
BORGERKRIG	20
FORSØK PÅ FREDSSAMTALER	21
OPPTRAPPING OG INTENSIVERING	22
3. NRK-REPORTASJENE OG UD	27
SØR-SUDAN – ET NYTT BIAFRA?	27
NRK-REPORTASJENE	29
REAKSJONER PÅ NRK-REPORTASJENE	30
HERADSTVEIT SLÅR TILBAKE	32
HJELPSOM NABO I VEST	33
POLITISK ENGASJEMENT	35
MØRKVEDS TJENESTEREISE TIL SUDAN	37
MØRKVED TIL ADDIS ABEBA	38
KOLLEKTIVE LØSNINGER OG HUMANITÆR BISTAND	39

SØR-SUDAN I STORTINGSDEBATTEN	40
UVENTEDE REAKSJONER	41
NY PRESSEOMTALE OG POLITISK INITIATIV	42
FORTSATT INTERESSE HOS KRF	44
<u>4. SUDANSKE FRIERFERDER OG NORSK BISTANDSVEGRING</u>	<u>47</u>
AKTIVE SUDANERE	47
OPPROP TIL REGJERINGEN	49
SUDANSK INTERESSE FOR NORGE	53
NORSK SØR-SUDAN- KOMITÉ	54
SUDANSK FRIERFERD TIL NORGE	55
NORSKE MYNDIGHETER - KHARTOUMVENNLIGE?	59
NY NRK-REPORTASJE	60
KUPPFORSØK I SUDAN – NY GIV TIL FORHANDLINGER	61
NYE SUDANSKE BESØK OG NORSK AVSLAG TIL BISTAND	62
FLYKTNINGKONFERANSEN I KHARTOUM	66
DR. HALVOR NORDSKOGS REISE TIL SØR-SUDAN	68
ADDIS ABEBA-AVTALEN	70
HJELPEORGANISASJONER LEDER AN	71
<u>KAPITTEL 5. I SKYGGEN AV BIAFRA</u>	<u>77</u>
MEDIENES FRAMSTILLING	78
ENGASJERT SAMTID OG LEDENDE NORSKE AKTØRER	79
BIAFRA-ERFARINGEN	82
SØR-SUDAN I SKYGGEN AV BIAFRA?	85
<u>6. KONKLUSJON</u>	<u>89</u>
SMÅSTATSPERSPEKTIV OG REALISTISKE HENSYN	91
LINJER TIL DAGENS ENGASJEMENT	92
<u>BIBLIOGRAFI</u>	<u>95</u>

KILDER

95

LITTERATUR

99

Forkortelser

AWR	Association for the Study of World Refugee Problem
DnA	Det norske Arbeiderpartiet
EF	De europeiske felleskap
FAO	Food and Agriculture Organization
FCO	Foreign and Colonial Office
FN	De Forente Nasjoner
H	Høyre
ICVA	The International Council of Voluntary Agencies
KN	Kirkens Nødhjelp
KrF	Kristelig Folkeparti
KrFU	Kristelig Folkepartis ungdom
NBC	National Broadcasting Company
NORAD	Direktoratet for utviklingssamarbeid
NPG	Nile Provisional Government
NRK	Norsk rikskringkastning
OAU	Organization of African Unity
SANU	Sudan African National Union
SF	Sosialistisk Folkeparti
Sp	Senterpartiet
SSLM	Southern Sudan Liberation Movement
UiB	Universitetet i Bergen
UD	Utenriksdepartementet
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNICEF	United Nations Children's Found
UNDP	United Nations Development Program
V	Venstre

1. Innledning

I løpet av 1960-årene økte intensiteten i borgerkrigen i Sudan mellom myndighetene i Sudans hovedstad Khartoum og den sørsudanske geriljabevegelsen Anya-Nya. Konflikten fikk stadig større internasjonal oppmerksomhet.¹ Bilder av den sudanske borgerkrigens nød og lidelser gikk sensommeren 1970 over norske tv-skjermer gjennom flere tv-reportasjer fra Norsk rikskringkasting (NRK). Et journalistteam fra NRK var blant de første journalistene til å besøke både styresmaktene i Khartoum og områdene kontrollert av geriljaen i Sør-Sudan.² I Norge vekket reportasjene et sterkt engasjement for Sør-Sudan fra mange hold. Norske myndigheter måtte sette seg inn i en konflikt og skaffe informasjon om et land de hadde liten oversikt over.

27. februar 1972 ble fredsavtalen mellom Nord- og Sør-Sudan undertegnet i nabolandet Etiopias hovedstad Addis Abeba.³ Etter Addis Abeba-avtalen etablerte flere norske hjelpeorganisasjoner seg i ulike gjenoppbyggingsprogram i Sør-Sudan. Alle organisasjonene mottok norsk bistand fra Utenriksdepartementet (UD). Filmfotografen Øystein Stabrun fra NRKs reportasjeteam til Sudan var med på å lede et gjenoppbyggingsprogram i Sør-Sudan i regi av flere internasjonale kirkelige organisasjoner, hvor Kirkens Nødhjelps (KN) var en av de største og mest aktive.⁴

Norge har gått fra å være en ubetydelig aktør med marginale interesser i Sudan til i dag å ha et betydelig nettverk av kontakter i landet. I 2005 var Norge ett av landene som bidro til fredsavtalen mellom Nord- og Sør-Sudan etter den andre borgerkrigsperioden fra 1983 til 2004. Flere norske ikke-statlige hjelpeorganisasjoner er i dag etablert i Sudan med omfattende

¹ Øystein H. Rolandsen, «Civil War Society? Political Processes, Social Groups and Conflict Intensity in the Southern Sudan, 1955-2005» (Oslo: Faculty of Humanities, University of Oslo, 2010), 4-5, 94.

² Arild Engelsen Ruud og Kirsten Alsaker Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, bd. 2, Norsk utviklingshjelps historie (Bergen: Fagbokforlaget, 2003), 207.

³ P. M. Holt og M.W. Daly, *A History of the Sudan: From the Coming of Islam to the Present Day* (Harlow: Pearson Education, 2000), 170; Mohamed Omer Beshir, *The Southern Sudan: From Conflict to Peace* (London: Barnes & Noble, 1975), 107.

⁴ Aud V. Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp: Bistand, tro og politikk* (Oslo: Gyldendal, 2007), 108-110.

prosjekter som mottar støtte fra Direktoratet for utviklingssamarbeid (NORAD).⁵ Sudan er i dag et av de største mottakerland av norsk bistand.⁶

Hvorfor ble norske øyne rettet mot Sudan i 1970-72? Hva preget de norske holdningene til konflikten? Hvorfor oppstod et norsk engasjement i Sudan?

Norge møter Afrika

Da det norske journalistteamet fra NRK dro ned til Sudan, befant det norske samfunnet seg i en oppbruddstid. Begynnelsen av 1970-årene var preget av en allmenn radikaliserings i Vesten, med en befolkning som engasjerte seg sterkere i politiske spørsmål. Den vestlige supermakten USA ble utsatt for økende kritikk som følge av krigføringen i Vietnam. For mange ble krigen et bilde på stormakters overgrep mot små land, på imperialisme og aggressiv kapitalisme. Tiden var preget av en økende kritikk av den skjeve fordelingen av verdens ressurser og det ble satt spørsmålsteget ved tidligere anerkjente autoriteter. Studentene ledet an, og studentopprøret i Paris i 1968 ble et kraftfullt uttrykk for studentenes misnøye både med universitetssystemet og samfunnet generelt. Studentene var sterkt preget av uroen i tiden. Deres studieforhold var trange og jobbmulighetene usikre.⁷

Med unntak av skipsfart og misjon hadde Norge før etterkrigstiden begrenset kontakt med Afrika. Først etter annen verdenskrig måtte det offisielle Norge innta en mer aktiv utenrikspolitikk overfor Afrika. Medlemskapet i FN og andre internasjonale organisasjoner, gjorde at Norge måtte ha meninger også om afrikanske forhold og internasjonale konfliktspørsmål. Det var imidlertid utviklingshjelpen som ble den dominerende delen av norsk utenrikspolitikk overfor Afrika.⁸

Da konflikten i Sudan kom opp som et tema i Norge sensommeren 1970, var det naturlig for norske myndigheter å trekke på erfaringer fra Biafra-konflikten som ble avsluttet tidligere

⁵ Direktoratet for utviklingssamarbeid, "bistand i tall", <http://www.norad.no/Norskibistanditall/Statistikkvisning?view=historical&rid=22&fyr=1999&tyr=2009> (sist besøkt 21.3.2011)

⁶ Norge har gitt bistandsmidler til Sudan i flere tiår, men bistanden økte kraftig etter fredsavtalen i 2005. I 2008 var den totale norske bistanden til Sudan på 684 millioner kr. <http://www.norad.no/Land/Afrika/sudan> (sist besøkt 8.3.2011)

⁷ Rolf Tamnes, *Oljealder: 1965-1995*, bd. 6, Norsk utenrikspolitikkshistorie (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), 354; Jarle Simensen, *1952-1975: Norge møter den tredje verden*, bd. 1, Norsk utviklingshjelps historie (Bergen: Fagbokforlaget, 2003), 247-248.

⁸ Elling N. Tjønneland, "Norge og Afrika" i Gunnar M. Sørbo, Svein Gjerdåker, og Torbjørn L. Knutsen, *Norges utenrikspolitikk* (Bergen: Cappelen akademisk forlag, 1995), 360-362.

samme året. Konflikten mellom den lille utbryterregionen Biafra i det sørøstlige Nigeria og de føderale styrkene skapte stor interesse og oppmerksomhet i Norge i de tre årene den varte. I kampen for en egen stat ble de biafranske styrkene avskåret fra kysten da regjeringshæren erobret den sørlige delen av utbryterrepublikken. Regjeringshæren kontrollerte og blokkerte alle tilførselslinjer, som førte til en omfattende sultkatastrofe innad i utbryterregionen. TV-bildene fra krigens grusomheter vekket det kristne og humanitære Norge. For første gang kom nordmenn nært innpå en sultkatastrofe gjennom fjernsynsendinger. Konflikten fikk avgjørende betydning for Norges holdninger til og bilder av Afrika, med dyp fattigdom, stammemotsetninger, kunstige grenser og dårlig utviklede statssystemer.⁹

Teoretisk rammeverk

Norsk småstatsperspektiv

Norge har lenge hatt store interesser av kollektive og multilaterale løsninger i det internasjonale samfunnet. I mellomkrigstiden støttet Norge opp om Folkeforbundet, men innenrikspolitisk var medlemskapet svært kontroversielt, og Norge førte en svært tilbakeholden politikk i Folkeforbundet. Annen verdenskrig rev Norge ut av den nøytralitetspolitikk, som var blitt ført siden unionsoppløsningen i 1905. I 1945 var det en tverrpolitisk støtte til medlemskap i den nye verdensorganisasjonen De forente nasjoner (FN). FN ble på mange måter en hjørnestein i norsk utenrikspolitikk.¹⁰

Som småstat har Norge store interesser av en fredelig og etablert verdensorden med klare regler for samhandling mellom verdens land. Stormakter ble gjennom FN bundet til det internasjonale samfunnet gjennom avtaler og samarbeidsformer. Et velorganisert verdenssamfunn med FN i spissen ble derfor sett som en nødvendig motvekt til et militært samfunn, og som et godt vern for en liten stat som Norge. Småstater har nettopp en interesse av å fremme folkeretten og institusjoner som støtter opp om den, slik som FN. Folkeretten forutsetter at stater er likeverdige og har like rettigheter, mens ulikheter i makt og styrke skyves i bakgrunnen. Ut fra sin posisjon som småstat har Norge lite å si i internasjonal sammenheng. Gjennom FN-systemets kollektive løsninger kan derimot Norge både påvirke og fremme egne interesser.¹¹

⁹ Tamnes, *Oljealder*, 6:352-354; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:234-241.

¹⁰ Gunnar Fernmann, "Norge og FN" i Sørbø, Gjerdåker, og Knutsen, *Norges utenrikspolitikk*, 185-186.

¹¹ Tore Nyhamar, "Norsk utenrikspolitikk: Norsk internasjonalisme?" i Jon Hovi og Raino Malnes, *Anarki, makt og normer: innføring i internasjonal politikk* (Oslo: Abstrakt forlag, 2007), 150; Tamnes, *Oljealder*, 6:341-343.

Etter annen verdenskrig ble statlig utviklingshjelp en viktig del av norsk utenrikspolitikk. Norsk utviklingshjelp vokste frem som del av et internasjonalt bistandssystem, og spesielt FN ble en viktig kanal for norsk bistand. Den kalde krigen hadde skapt en helt ny internasjonal situasjon hvor verden var nærmest delt i to mellom supermaktene USA og Sovjetunionen. Etter krigen begynte også avkoloniseringen av de europeiske koloniene i Asia og Afrika. En rekke nye stater ble dannet og behovet for bistand økte. Motivene bak utviklingshjelpen var mange. Det humanitære perspektivet var sentralt for Norge, med lange historiske røtter fra kristen barmhjertighets tankegang og til den allmenne solidaritetsideen i vestlig tradisjon. Norsk nasjonalisme var også en viktig del av den norske utviklingshjelpen. Norge var en relativt ung stat med en lang unionshistorie, noe som gjorde det lettere å identifisere seg med nasjonale selvstendighetsbevegelser og nye stater i Asia og Afrika. Forestillingen om at det tidligere kolonistyrer hadde skapt underutvikling var utbredt, og utviklingshjelp ble sett på som et virkemiddel til å skape utvikling og selvstendighet for de nye statene.¹²

Norsk bistand hadde en humanitær så vel som en utenrikspolitisk begrunnelse. Småstatsperspektivet var igjen helt sentralt. Som småstat hadde Norge en sårbar utenriksøkonomi og var avhengig av frihandel og et åpent verdensmarked. Dette gjorde at Norge var avhengig av et organisert og fredelig verdenssamfunn med klare internasjonale regler og avtaler som gjorde voldelig konflikt mindre tenkelig. Økonomisk utvikling av land i den tredje verden ble sett på som et middel til en mer fredelig verden. Utviklingshjelp ble slik interessepolitikk for Norge. Ved å skape økonomisk utvikling i disse landene, ville det bidra til å minske faren for voldelige konflikter. Å skape et verdenssamfunn basert på den internasjonale solidariteten som utviklingshjelpen representerte, var en visjon bak opprettelsen av norsk utviklingshjelp.¹³

Utviklingshjelp ble også en viktig del av verdensøkonomien. Opprinnelig skulle utviklingshjelpen være noe midlertidig, en hjelp til selvhjelp. Avkoloniseringen som kom i etterkant av annen verdenskrig gjorde det avgjørende for de tidligere kolonistyrte landene å få pengeoverføringer og faglig bistand. Vestlige land hadde flere motiver bak å gi bistand. Bistanden bidro til å skape et verdensmarked hvor vestlig næringsliv kunne finne nye

¹² Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:13-14, 273.

¹³ Gunnar M. Sørbø, "Norsk bistandspolitikk" i Sørbø, Gjerdåker, og Knutsen, *Norges utenrikspolitikk*, 218; Hovi og Malnes, *Anarki, makt og normer*, 150.; Helge Ø. Pharo, "Indiafondet: Norsk bistand i utviklingshjelpens barndom" i Tore Linné Eriksen, *Den vanskelige bistanden: Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie* (Oslo: Universitetsforlaget, 1987), 20.

muligheter. Samtidig ble kampen mot kommunismens spredning til den tredje verden en sterk drivkraft. De store pengeoverføringene gjorde at mottakerlandene ble sterkt knyttet til de industrialiserte landene. Mottakerlandene budsjetterte med hjelp, og bistanden ble en viktig del av deres nasjonale økonomi. Også lånegiverne i industrilandene var avhengig av at u-landene ble tilført bistandsmidler slik at landene kunne betale renter og avdrag. I midten av 1970-årene var utviklingshjelpen derfor en sentral brikke i den internasjonale økonomien.¹⁴

En annen grunn til at utviklingshjelpen fikk en viktig plass i norsk utenrikspolitikk fra midten av 1960-årene var grunnet et bistandsvillig flertall på Stortinget bestående av mellompartiene, Arbeiderpartiet (DnA) og Sosialistisk Folkeparti (SF). Partiene skulle tidvis konkurrere seg imellom om å være best, noe som igjen bidro til økte bistandsbevilgninger.¹⁵ Bistanden ble stadig mer en viktigere del av norsk utenrikspolitikk. Norge begynte å engasjere seg mer i problemer i den tredje verden. Samtidig ble Norge i disse årene en oljenasjon, som gjorde finansieringen av det utvidede norske engasjementet mulig.¹⁶

Norsk utenrikspolitikk – preget av realisme og idealisme?

Utenrikspolitikken formål er å ivareta en stats interesser overfor de internasjonale omgivelsene.¹⁷ Utenrikspolitikk innebærer å tenke strategisk på nasjonens interesser og mål, og på hvilken makt som skal brukes for å nå disse målene. Realisme og idealisme er to utenrikspolitiske strategier, som ofte blir debattert som motsetninger.¹⁸ Begge er representert i norsk utenrikspolitisk forskning.¹⁹

Realistene mener at samhandling mellom ulike stater foregår i en anarkisk verden. Dette innebærer ikke at det hersker uro og ustabilitet, men at makten i det internasjonale samfunnet er delt mellom flere ulike land og at det ikke finnes noen overstatlig myndighet. Det som imidlertid er konstant er viljen til konkurranse. Motivene bak hver stats handling er å tjene sine egne maktpolitiske interesser, og da spesielt sikkerhetspolitiske hensyn. Det er konkurrerende interesser og makt som gjør at stater bruker krig for å løse sine

¹⁴ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:13-14, 272-273.

¹⁵ Tamnes, *Oljealder*, 6:385.

¹⁶ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:269.

¹⁷ Gunnar Fernmann, "Utenrikspolitiske målsettinger og virkemidler" i Hovi og Malnes, *Anarki, makt og normer*, 28.

¹⁸ Janne Haaland Matlary, *Verdidiplomati - kilde til makt?: En strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk*, bd. nr 46, august 2002, Rapportserien (Oslo: Makt- og demokratiutredningen, 2002), 3-4.

¹⁹ Torbjørn L. Knutsen, "Norsk utenrikspolitikk som forskningsfelt" i Sørbo, Gjerdåker, og Knutsen, *Norges utenrikspolitikk*, 32.

uoverensstemmelser. Stater kan få sikkerhet gjennom alliansebygging og ved å sikre at den nasjonale økonomi kan bære sterke forsvarsstyrker. Stater vil forhandle med hverandre og opprette avtaler, men avtalene vil mest sannsynligvis ikke overholdes hvis de går på tvers av statens egeninteresse.²⁰

Mens realistene ser på verden som en arena der maktsultne og suverene stater søker å trygge og fremme sine egne interesser, ser idealistene på verden som et samfunn der individer, organisasjoner og stater er gjensidig avhengige av hverandre. Idealistene legger vekt på overnasjonal integrasjon og hevder at ikke-statlige aktører spiller en avgjørende rolle i verdenspolitikken. De vektlegger verdien av normer og klare rettsregler i internasjonal atferd. Idealistene hevder at det ikke finnes noe skarpt skille mellom individ og politisk system og retter det utenrikspolitiske søkelyset mot det enkelte mennesket. Nødhjelp, menneskerettigheter og utviklingsbistand får stor plass. Dette fordi empati på tvers av landegrenser har en utenrikspolitisk egenverdi og fordi humanitær innsats kan på lengre sikt bidra til å opprettholde rettferdighet og orden i verdenssamfunnet.²¹

Tradisjonelt har realismen vært vektlagt i norsk utenrikspolitisk forskning og dens fokus på sikkerhetspolitikk, mens idealismen har fått mer fotfeste etter den kalde krigen. Samtidig er både realisme og idealisme en del av norske utenrikspolitiske vurderinger. Norges rolle som småstat og nære oppslutning til FN kan sees som uttrykk for realisme, siden nettopp små stater har interesse av å formalisere og stryke reglene for internasjonal atferd. Slik kan stormaktene på lengre sikt bindes til et regelverk av internasjonale forpliktelser, som kan trygge småstatenes posisjon i en anarkistisk verden.²² Samtidig kan Norges engasjement i FN også sees som uttrykk for idealisme. Norges politikk i FN har vært brukt til å fremme ideelle og langsiktige målsetninger i norsk utenrikspolitikk, som for eksempel rettferdighet for de undertrykte.²³ For norske myndigheter var hensynet til andre stormakter sentralt under vurderingen av konflikten i Sudan. Samtidig var FN en sentral del av de norske utenrikspolitiske hensyn. Var de norske beslutningstakerne preget av idealistiske eller realistiske vurderinger overfor konflikten i Sudan?

²⁰ Ibid.; Peter Stuart Robinson, ”Internasjonal politisk teori” i Hovi og Malnes, *Anarki, makt og normer*, 378-379.

²¹ Sørbo, Gjerdåker, og Knutsen, *Norges utenrikspolitikk*, 32.

²² Ibid., 33.

²³ Ibid., 186.

Kilder, metode og avgrensing

Flere sporer Norges engasjement i Sudan tilbake til 1970-årene, men det er ikke gjort noen forskning på selve bakgrunnen for Norges engasjement i Sudan.²⁴ Per dags dato finnes det ikke en grundig historisk analyse som tar for seg hvordan det norske engasjementet begynte. Det er heller ingen som har benyttet seg av det viktige arkivmaterialet i Utenriksdepartementet.

Tidsperioden 1970- 1972 er valgt fordi det var da Sudan kommer opp som tema i Norge for første gang. Oppgaven slutter i 1972 siden fredsavtalen mellom Nord og Sør ble undertegnet 27. februar 1972. Månedene etter er tatt med for å belyse overgangen til det nye kapittelet i Norges engasjement i Sudan som er preget av bistand. Denne oppgaven vil derfor ta for seg bakgrunnen for Norges engasjement i Sudan i perioden 1970-72.

Avgrensning

Allerede tilbake på 1960-tallet ble det etablert et utvekslings- og forskningssamarbeid mellom Universitetet i Khartoum og Universitetet i Bergen (UiB). Samarbeidet startet da den norske sosialantropologen Fredrik Barth i 1965 tilbrakte et år ved Universitetet i Khartoum som professor ansatt gjennom FN-organisasjonen *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (UNESCO). Under sitt opphold i Khartoum etablerte Barth kontakter med Universitetet i Khartoum, som skulle danne grunnlaget for et langt samarbeid.²⁵

Flere forskere fra UiB ble engasjert i forskningsprosjekt i Sudan, og mange underviste også ved Universitetet i Khartoum. Gunnar Håland underviste i antropologi, Sean O’Fahey i historie, og Else Klepp og Randi Håland i arkeologi. De etablerte forbindelser til sudanere som senere skulle bli ledende i den akademiske utviklingen av de nevnte disiplinene ved Universitetet i Khartoum. Forskernes engasjement la grunnlaget for det som senere skulle bli den første avtalen i 1973, mellom Institutt for sosialantropologi i Bergen og Institutt for sosiologi og sosialantropologi i Khartoum.²⁶

²⁴ Ruud og Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, 2:207-208; Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 108-110.

²⁵ Leif Manger, Foredrag på en internasjonal konferanse om utviklingshjelp: “Development Cooperation of Norway: University of Bergen, Chr. Michelsens Institute and NGOs”. National Museum of Ethnology, Osaka, Japan, 23.- 24. November 2006. [kopi av foredrag mottatt av Leif Manger]

²⁶ Hafsaas-Tsakos, Henriette og Tsakos, Alexandros, *Connecting South and North - Sudan Studies from Bergen in Honour of Mahmoud Salih*. (Bergen: BRICK: Unifob Global & Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, 2009), 8-9.

Norske myndigheter benyttet seg imidlertid ikke av UiBs kontakter og erfaring fra Sudan. UD hadde trolig liten oversikt over professorenes engasjement i Sudan. Arbeidet var forholdsvis nytt, og få professorer hadde deltatt.²⁷ Samtidig var det ikke vanlig med noe tett samarbeid mellom UD og norske forskere på denne tiden.²⁸ Den akademiske kontakten mellom Bergen og Khartoum ble imidlertid viktig for Norges senere rolle i Sudan.²⁹ Men siden det ikke var noen kontakt mellom UiB og UD i perioden 1970-72 vil ikke dette bli behandlet i denne oppgaven.

Kilder og metode

Sentrale kilder i denne masteroppgaven er dokumenter fra Utenriksdepartementets arkiv. Hovedsakelig har jeg konsentrert meg om rapporter, interne notater og korrespondanser mellom UD og de ulike diplomatiske representasjonene i perioden 1970-72. Særlig korrespondansene mellom UD og ambassadene i Kairo, London, og FN-delegasjonene i New York og Genève har vært sentrale. Disse har vært brukt til å forklare UDs vurderinger og holdninger til konflikten i Sudan. Norge hadde ingen ambassade i Sudan på denne tiden, men lå under ambassaden i Kairo sitt ansvarsområde.³⁰ Ambassaden foretok blant annet tjenestereiser til Sudan og nabolandene for å innhente og oppdatere informasjon om konflikten. Den norske ambassaden i London rådførte seg ofte med britisk UD, noe som var viktig for Norge på den tiden. Rapportene og korrespondansene med FN-delegasjonene i New York og Genève er brukt for å forklare Norges vurderinger rundt forespørselene om å ta opp situasjonen i Sudan i FN. Ellers har også avisutklipp og interne rapporter i UD vært viktige for å forklare UDs holdning til konflikten og ikke minst UDs holdning til engasjementet i norsk opinion.

Det finnes også et omfattende kildemateriale i NORAD om Sudan, men dette har ikke vært benyttet. Arbeidets omfang og tidsramme har gjort det nødvendig å begrense kildematerialet. Samtidig er dette materiale av mindre betydning for denne oppgaven. NORAD kom først til å bevilge bistand til Sudan gjennom Kirkens Nødhjelp sitt distriktsutviklingsprogram i den

²⁷ E-postkorrespondanse med professor Gunnar Håland, 17.3.2011.

²⁸ Tamnes, *Oljealder*, 6:453.

²⁹ Lene Kristoffersen, *Interesser i norsk engasjementspolitikk*, bd. 04/2009, Oslo files on defence and security (Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2009), 44-46, 81-82.

³⁰ Ambassaden i Kairo hadde et stort ansvarsområde og dekket i tillegg til Khartoum også Addis Abeba, Beirut og Amman. *Utenriksdepartementets kalender for 1971* (Oslo: Grøndahl & Søn Boktrykkeri, 1971), 69-70.

sørsudanske regionen Øst-Equatoria, som ble etablert i 1974.³¹ Samtidig var det UD som tok seg av nødhjelpsbevilgninger i forbindelse med ”menneskeskapte” kriser som borgerkrigssituasjoner.³² Kildene til bistanden som ble gitt finnes derfor i UD-materialet.

Fra Nasjonalbiblioteket og NRK har jeg fått tilsendt kopier av NRK-teamets reportasjeserie fra Sudan. Videre er norske aviser brukt for å vise medias interesse og belyse engasjementet i norsk opinion. Stortingsreferater og stortingsmeldinger er brukt som kilde til de aktuelle stortingsdebattene. Kirkens Nødhjelps arkivmateriale har vært sentralt for analysen av det tidligste engasjementet for Sør-Sudan, som bakgrunnen for KNs deltakelse i det kirkelige hjelpeprogrammet.

Arkivmateriale fra Public Record Office (PRO) i London er brukt for å belyse korrespondansen mellom norske og britiske politikere og embetsmenn, samt forklare den britiske politikken overfor Sudan. Norske myndigheter henvendte seg stadig til sine britiske kollegaer for å få oppdatert informasjon om situasjonen i Sudan. Det ble antatt at britene hadde en god oversikt over konflikten som tidligere koloniherre i Sudan. Samtidig var det naturlig for Norge å kontakte Storbritannia ut fra deres lange forbindelser som vestlige allierte.

Jeg har også benyttet meg av muntlige kilder. Intervjuet med NRK-fotograf Øystein Stabrun, gav viktig informasjon tilknyttet NRK-teamets reise til Sør-Sudan og ikke minst bakgrunnen for kontakten med den sørsudanske geriljaen. Intervjuet med Helene Freilem Klingberg, en av initiativtakerne til Sør-Sudan-komiteen, har vært nyttig for å belyse engasjementet for Sør-Sudan i Norge. Korrespondansen med sørsudanerne Teofilo Occang-Lotti gav nyttig bakgrunnsinformasjon om hans besøk til Norge våren 1971. Gunnar Stålsett og Kjell Magne Bondevik hadde dessverre ikke mulighet til å la seg intervju.

Det er helt klart at muntlige kilder byr på flere metodiske utfordringer. Siden denne oppgaven går rundt 40 år tilbake i tid er både glemsel og feilerindring naturlig. Mye har forandret seg både i Norge og i Sudan siden den gang. Dette gjør at minnet også kan være farget av hva som har skjedd i ettertid. Det er derfor vanskelig å bruke muntlige kilder som kilde til

³¹ Ruud og Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, 2:207-209; Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 109, 116-118.

³² Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:233.

holdninger til fortiden.³³ Samtidig er det fare for at intervjueren kan stille ledende spørsmål. Et intervju er preget av samspillet mellom intervjuer og intervjuobjekt, som igjen vil prege innholdet i samtalen både ut fra spørsmålene som blir stilt og reaksjoner underveis.³⁴ De muntlige kildene er derfor hovedsakelig brukt som et supplement til det skriftlige materialet, og de skriftlige og muntlige kildene har blitt grundig veid opp mot hverandre.

Litteraturen om Sudan er mangfoldig og variert. Inntil nylig er det gjort lite nyere forskning rundt den første sudanske borgerkrigen (1964-72). En viktig grunn til dette er mangel på kilder. Samtidig er mye av den sudanske litteraturen svært politisert.³⁵ Med unntak av perioden 1972-83, har Sudan vært preget av borgerkrig mellom Nord og Sør fram til våpenhvileavtalen i 2005. Dette har naturlig nok satt preg på de historiske framstillingene og tilgangen til kildemateriale.

Den nordsudanske statsviteren Mohamed Omer Beshir har skrevet boken *Background To Conflict*, som tar for seg første borgerkrigen i Sudan og bakgrunnen for konflikten, og *From Conflict to Peace* som tar for seg forsøkene på fred og den endelige fredsprosessen som endte med Addis Ababa- avtalen i 1972.³⁶ Sentrale bøker som tar for seg Sudans moderne historie er Douglas H. Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil War* og PM Holt & MW Daly, *A History of the Sudan- From the Coming of Islam to the Present Day*. I analysen av den første sudanske borgerkrigen må spesielt Øystein Rolandsens doktoravhandling, *Civil War Society?: Political Processes, Social Groups and Conflict Intensity in the Southern Sudan, 1955-2005*, trekkes frem. Rolandsen tar spesielt for seg den første sudanske borgerkrigen. Her kommer han med nye historiske bidrag knyttet til den første borgerkrigens begynnelse og bakgrunnen for konflikten.

Hovedkilden til NRKs journalistteam foruten Øystein Stabrun og de tre tv-reportasjene, er boken *Sudan- en afrikansk tragedie* skrevet av journalisten i teamet Per Øyvind Heradstveit.

³³ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget* (Oslo: Universitetsforlaget, 1999), 195-196.

³⁴ Ibid.

³⁵ Rolandsen, «Civil War Society?», 1.

³⁶ Den sistnevnte boken har blitt kritisert for å være en beretning om hans eget engasjement i fredsprosessen, hvor han undergraver den internasjonalt anerkjente rollen World Council of Churches spilte i å sikre en forhandlet fredsavtale. Douglas H. Johnson, *The Root Causes of Sudan's Civil Wars* (Oxford: James Currey, 2003), 186.

Her redegjør han for sin personlige tolkning av situasjonen og konflikten i Sudan, og for journalistteamets arbeid og inntrykk.³⁷

I bind to av *Norsk Utviklingshjelps historie* tar Arild Engelsen Ruud og Kirsten Alsaker Kjerland kort for seg bakgrunnen for Kirkens Nødhjelps gjenoppbyggingsprogram i Sudan. Hovedvekten ligger imidlertid på KNs distriktsutviklingsprogram i Sudan i perioden 1974-1986.³⁸ Aud V. Tønnesen tar i boken *Kirkens Nødhjelp: Bistand, tro og politikk* for seg KNs arbeid i Sør-Sudan, og hvordan erfaringene har påvirket KNs utvikling som bistandsorganisasjon. Hovedfokuset her ligger også på KNs distriktsutviklingsprogram fra 1974, men hun ser også på hvorfor KN begynte å arbeide i Sør-Sudan, i lys av den kirkelige og politiske konteksten.³⁹

Enhver historie har en begynnelse og en slutt. Norges engasjement i Sudan er på langt nær et ferdigskrevet kapittel, men røttene til dagens engasjement finnes i perioden 1970-72. For å forstå dagens storstilte norske engasjement, er det helt nødvendig å se på hvordan det hele begynte

³⁷ Per Øyvind Heradstveit, *Sudan - en afrikansk tragedie* (Oslo: Aschehoug, 1970). Andre bøker som nevner NRKs arbeid er Ruud og Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, og Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*.

³⁸ Ruud og Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, 2:207-209.

³⁹ Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 105-130.

2. Den sudanske borgerkrigen og dens historiske røtter

Etter selvstendigheten fra britene i 1956 ble forholdet mellom Nord- og Sør-Sudan et akutt spørsmål. I løpet av 1960-årene økte konflikten mellom de to områdene, og det brøt ut borgerkrig mellom den styrende arabiske eliten i Nord og den afrikanske befolkningen i Sør.¹ Hva var bakgrunnen for borgerkrigen i Sudan, og hvilke konfliktlinjer preget borgerkrigen?

Kolonitid

I 1882 okkuperte stormakten Storbritannia Egypt. Britene hadde betydelige interesser i Egypt, og ville spesielt sikre kontrollen over Suezkanalen. Britene, som egypterne, var avhengig av herredømme over Nilen for å opprettholde styringen ved Kairo og Suezkanalen.² Egypt hadde i løpet av 1800-tallet skaffet seg herredømme over Sudan. Allerede tilbake i 1820 invaderte den egyptiske eneherskeren Muhammad Ali det nordlige Sudan.³ Den egyptiske ekspansjonen fortsatte utover 1800-tallet, og mot slutten av 1800-tallet ble Sudan en samlet enhet under egyptisk styre.⁴ De egyptiske kravene til Nilen la grunnlaget for den britiske okkupasjonen av Sudan, og ga britene en sterk posisjon i den øvre Nildalen.⁵

Etter den britisk-egyptisk Condominium-avtalen av 1899 skulle britene formelt styre Sudan sammen med Egypt i et slags samstyre, men i realiteten ble området underlagt britisk overherredømme. Selv om avtalen anerkjente de egyptiske kravene til Sudan, fikk den britisk oppnevnte generalguvernøren nærmest selvstyre over området. Det var den egyptiske

¹ Dette er en forenkling, men illustrerer noe av skillet mellom Nord og Sør. Dette er et skille som stadig modifiseres av tidens gang. I nord, med noen viktige unntak, er folkene arabisert i kultur og utseende. De fleste er muslimer og snakker arabisk. Det sørlige Sudan består av en stor variasjon etniske grupper og språk. I motsetning til de i nord er få muslimer og de hevder ikke å ha arabisk opphav. Befolkningen er hovedsakelig tilknyttet lokale religioner og en stor andel er kristne. Andelen kristne økte under de to borgerkrigsperiodene (1964-72 og 1983-2005). Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 2-3; Johnson, *The Root Causes*, 31.

² Robert O. Collins og Francis Mading Deng, *The British in the Sudan, 1898-1956: The Sweetness and the Sorrow* (London: Macmillan, 1984), 8-10.

³ Muhammad Alis primære motiv var sannsynligvis politisk da flere av hans motstandere, Mamelukkene, hadde rømt og etablert seg i Sudan. Han ønsket også å gjenopprette handelsforbindelsene mellom Egypt og området langs Nilen, som hadde stoppet opp som følge av den politiske uordenen i området. Samtidig var hans militære situasjon prekær. Gjennom kontrollen over de sudanske provinsene håpet han å skaffe flere slaver til sin hær. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 41-42.

⁴ *Ibid.*, 65, 68.

⁵ *Ibid.*, 101.

khediven som formelt både skulle utnevne og avsette generalguvernøren, men dette skulle gjøres etter råd fra britene. Alle generalguvernørene fra 1899 til 1955 var britiske.⁶

Etter den egyptiske revolusjonen i 1919 ble det britisk- egyptiske forholdet forverret. Under revolusjonen hadde det brutt ut store folkelige opptøyer i hele Egypt med krav om selvstendighet fra britene.⁷ Egyptiske nasjonalister kritiserte også Condominium-avtalen, som de mente undergravet de egyptiske rettighetene i Sudan.⁸ Opprøret ble slått ned av britene, men det var ettervirkningene av revolusjonen som gjorde britiske embetsmenn urolige. De var bekymret for den egyptiske innflytelsen på de vestlig-utdannede sudanerne.⁹ Hæren i Sudan, som var finansiert fra Egypt og ledet av flere egyptiske offiserer, ble sett på som en konstant trussel. For å eliminere Egypts innflytelse i Sudan, var det nødvendig å fjerne hæren. Etter økende spenning i Sudan med voldelig opprør og anti-britiske demonstrasjoner, fjernet britene i 1924 de egyptiske troppene med makt fra Sudan. Siden fulgte egyptiske embetsmenn.¹⁰

Britene fryktet opprøret i Egypt ville inspirere nordsudanske nasjonalister til et liknende opprør, og innførte et indirekte styre i kolonistaten for å redusere de nasjonalistiske strømninger i landet.¹¹ Det indirekte styret innebar at lokalstyret skulle bygges på samarbeid med de tradisjonelle stammelederne. Stammelederne fikk domsmakt i mindre straffesaker under tradisjonell rett. De britiske distriktskommisærer skulle være tilgjengelig som rådgivere for stammelederne, og opprettholde ro og orden og sikre britisk styre.¹² Styreformen ble sett på som et godt system for å begrense både antallet og innflytelsen til den utdannede eliten, og dermed deres nasjonalistiske aspirasjoner, samt muslimske religiøse ledes innflytelse.¹³

Sør-politikk

Det indirekte styret fikk imidlertid en mer omfattende innvirkning i Sør. I Sør fantes ikke den samme inndelingen av makt med tradisjonelle stammeledere. Britene ønsket derfor å legge til rette for utviklingen av dette. I løpet av 1920 årene innførte britene en bevisst

⁶ Ibid., 102; Peter Woodward, *Sudan, 1898-1989: The Unstable State* (Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 1990), 15.

⁷ William L. Cleveland, *A History of the Modern Middle East* (Boulder, Colo.: Westview, 2000), 191-193. I 1914 avsatte britene khediven og erklærte Egypt for et protektorat. Britene rettfærdiggjorde dette ved å love Egypts selvstendighet etter krigens slutt. Etter krigen ble dette imidlertid ikke fulgt opp, noe som bidro til de voldelige opptøyene i Egypt i 1919. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 112.

⁸ Ibid., 102, 111-112.

⁹ Ibid., 112.

¹⁰ Elena Vezzadini, «The 1924 Revolution: Hegemony, Resistance, and Nationalism in the Colonial Sudan» (Bergen: University of Bergen, 2008), 259-260.; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 115, 117.

¹¹ Ibid., 112-113.

¹² Robert O. Collins, *A History of Modern Sudan* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 37-38; Johnson, *The Root Causes*, 12.

¹³ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 117.

separasjonspolitik mellom Nord- og Sør-Sudan, med en egen styring og politikk for Sør-Sudan kalt *Sør-politikk*.¹⁴ Sør-Sudan ble i 1930 klassifisert som et lukket distrikt. Dette innebar ekskludering av handelsmenn fra Nord i Sør, samt begrensning av reisende fra Sør til Nord. Storbritannias uttalte mål var å få bukt med den interne slavehandelen og hindre spredningen av islam til ikke-islamiserede distrikt.¹⁵ Kombinasjonen med lukket distrikt og indirekte styret ville i følge britene skjerme Sør fra farlige og uforutsigbare nasjonalistiske strømninger i Nord og tillate Sør å utvikle seg langs afrikanske og kristne idealer på trygg avstand fra islamsk påvirkning.¹⁶

Sør-politikk innebar også en ulik organisering av utdanningen. I Nord-Sudan ble det etablert en formell utdanning som ble fulgt opp av kolonimakten med arabisk som hovedspråk. I Sør-Sudan var utdannelsen overlatt til kristne misjonærer som tilhørte ulike kristne trossamfunn, og engelsk ble fremmet som hovedspråk på bekostning av arabisk og lokale språk.¹⁷ Britene var ikke begeistret for å ha de kristne misjonærene i Sudan, og de måtte holde en hårfin balanse for å hindre storstilte muslimske protester i Nord. I Sør førte britene en forsiktig skatteinnkrevning for å hindre økt opposisjon mot den britiske administrasjonen i Sør. Dette gav begrensede inntekter til utdanning i regionen. Det trange budsjettet i Sør-Sudan gjorde at misjonærene utfylte et britisk administrativt behov ved å ta ansvar for utdanningen.¹⁸

Sør-politikken bestående av lukket distrikt, indirekte styre og en egen utdanningspolitikk, hindret integrasjon mellom Nord og Sør og dannelsen av en felles sudansk nasjonalidentitet.¹⁹ Sør lå etter Nord på de fleste områder, som utdanning, økonomi og erfaringer fra styre og administrasjon av landet. Den ulike organiseringen av Nord og Sør bidro til å skape ulike eliter innad i Sudan. Dette svekket sørsudanernes deltakelse i utviklingen av Sudan. Eliten i Nord overtok etter hvert kolonimaktens styre, eliten i Sør ble marginalisert.²⁰

Ny Sør-politikk - veien mot selvstendighet

Mot slutten av 1940-tallet ble integrasjon mellom Nord og Sør den nye britiske politikken i Sudan. Forandringen var et resultat av nasjonalistisk press innad i Sudan og britisk forståelse

¹⁴ Ibid., 119.

¹⁵ Ordningen gjaldt ikke for hele Sør, og ikke alle nordsudanere eller muslimer ble ekskludert fra området. Johnson, *The Root Causes*, 17.

¹⁶ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 130.

¹⁷ Johnson, *The Root Causes*, 25; Terje Tvedt og Sharif Harir, *Short-cut to Decay: The Case of the Sudan* (Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1994), 33-34.

¹⁸ Lilian Passmore Sanderson og Neville Sanderson, *Education, Religion & Politics in Southern Sudan 1899-1964* (London: Ithaca Press, 1981), 41, 67-68.

¹⁹ Johnson, *The Root Causes*, 25.; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 119-120.

²⁰ Johnson, *The Root Causes*, 17.

for at stammesystemet var et utilstrekkelig grunnlag for en framtidig administrasjon. Innføringen av et direkte styre ble sett på som uunngåelig.²¹ For britene var det viktig å ha nasjonalistbevegelsene i Nord på sin side mot Egypts fortsatte krav om suverenitet over Sudan. Derfor åpnet britene opp for selvstyre i Sudan, som siden kunne føre til selvstendighet.²² Britene foreslo dannelsen av en lovgivende forsamling som skulle representere hele Sudan, og et utøvende råd hvor halvparten av medlemmene skulle være sudanske. Dette gjorde spørsmålet om Sør enda mer trengende: Hva skulle gjøres med Sør-Sudan, og hvilken rolle skulle Sør spille i den lovgivende forsamlingen?²³

Etter britisk initiativ møttes britene og representanter fra Nord og Sør til konferansen i den sørsudanske byen Juba 12.-13. juni 1947.²⁴ Der skulle de diskutere den framtidige statusen til Sør i Sudan og hvilken stilling Sør skulle ha i den lovgivende forsamlingen. Både britene og nordsudanerne mente Sør-Sudan var uløselig bundet til Nord-Sudan og til utviklingen i Midtøsten. Britene mente Sør måtte prioriteres sosialt og økonomisk slik at sørsudanerne en gang i framtiden kunne bli likestilt nordsudanerne. Sørsudanerne argumenterte derimot for at de enda ikke var modne for å delta i noen lovgivende forsamling. Nordsudanerne mente den beste måten for Sør å lære på var ved å delta. Konferansen viste Sør sin mistenksomhet overfor eliten i Khartoum. Det sørlige Sudan fryktet å bli en ny kolonistat under Nord. Ingen beslutninger om noe forent Sudan ble gjort på konferansen siden ingen av utsendingene hadde mottatt noe mandat fra sitt folk. Resultatet ble at sørsudanerne lovte inntil videre å sende representanter til den felles lovgivende forsamlingen.²⁵

Hva som skjedde under Juba-konferansen splitter fortsatt sudanerne den dag i dag. I Nord hevdes det at Juba-konferansen fastslo at Nord og Sør skulle være en enhet. Sørsudanerne hevder at spørsmålet om enhet ikke var noe tema for konferansen. I følge Sør handlet konferansen kun om i hvilken grad Sør skulle representeres i den lovgivende forsamlingen.²⁶

²¹ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 130-131.

²² Johnson, *The Root Causes*, 22.

²³ Collins, *A History of Modern Sudan*, 53-54.

²⁴ De sørsudanske representantene var plukket ut fra de ulike provinsene i Sør og manglet derfor felles erfaringer og samhold. Representantene fra Sør hadde også varierende grad av utdannelse. Flere av de nordsudanske representantene hadde derimot samhold og felles erfaringer gjennom organisasjonen Graduate General Congress, hvor alle sudanere som hadde fullført videregående skole kunne være medlemmer. Johnson, *The Root Causes*, 25.

²⁵ Collins, *A History of Modern Sudan*, 56-57; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 131.

²⁶ Juba-konferansen beslutninger og uenigheter er også omdiskutert i litteraturen. Se: Mohamed Omer Beshir, *The Southern Sudan: Background to Conflict* (London: C. Hurst, 1968), 66. og Abel Alier, "The Southern Sudan question" i Dunstan M. Wai, *The Southern Sudan: The Problem of National Integration* (Routledge, 1973), 17.

Selvstendighet og opptakt til borgerkrig

Under og etter annen verdenskrig ble det britisk-egyptiske forholdet svekket. Storbritannia led økonomisk som følge av krigen. Det britiske nærværet i Egypt og Sudan ble møtt med sterk folkelig motstand, og selv hardnakkede britiske imperialister så at den britiske okkupasjonen av Suez-kanalen og innblandingene i egyptisk politikk hadde kommet inn i en ny fase. Ville London ofre Sudan for Suez?²⁷ I 1952 overtok general Mohammad Naguib og hans revolusjonære offiserer kontrollen i Egypt. Naguib var halvt sudansk, utdannet i Khartoum og like populær blant den sudanske som den egyptiske befolkningen.²⁸ Utad la Naguibs styre seg på en ny linje overfor Sudan. De gikk bort fra slagordet om enhet i Nildalen og oppfordret de nordsudanske lederne til å jobbe for et selvstendig Sudan. Egypt holdt derimot hemmelige møter med de sudanske partiene bak ryggen på britene.²⁹

Tidligere egyptiske makthavere hadde krevd at Sudan skulle forenes med Egypt under den egyptiske krone. Britene hadde legitimert sin posisjon i Sudan gjennom Egypts krav til Sudan. Naguibs nye offisielle linje svekket derfor briterens stilling i Sudan.³⁰ Egypt lagde avtaler med de sudanske partiene om rett til selvbestemmelse etter en periode med selvstyre. Britene klarte ikke å forhindre avtalene og måtte føye seg.³¹ 12. februar 1953 signerte Storbritannia og Egypt en avtale som åpnet for sudansk selvstyre innen tre år samt tilbaketrekking av de utenlandske troppene. Den sudanske forsamlingen skulle selv avgjøre om Sudan skulle knyttes til Egypt eller bli selvstendig.³² Ingen sørsudanske ledere ble inkludert i disse avtalene siden avtalene utelukkende ble gjort med ledere for politiske partier, som kun fantes i Nord.³³

I 1953 vant *National Unionist Party* (NUP) valget, og Ismai'l al-Azhari ble Sudans første statsminister. For al-Azhari hadde forhandlingene med Egypt om en union hovedsakelig blitt brukt som en taktikk for å utnytte den britisk-egyptiske rivaliseringen til å oppnå selvstendighet for Sudan. I Sudan var støtten til en union med Egypt dalende, og den politiske utviklingen i Egypt bidro ikke til å endre dette. November 1954 tok Gamal Abdel Nasser makten fra den populære Naguib i Egypt. Nasser undertrykket både de egyptiske kommunistene og Det muslimske brorskapet, som begge var organisasjoner spesielt unge

²⁷ M.W. Daly, *Darfur's Sorrow: A History of Destruction and Genocide* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 155-156.

²⁸ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 136-137.

²⁹ M.W. Daly, *Imperial Sudan: The Anglo-Egyptian Condominium, 1934-1956* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 295-296.

³⁰ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 136-137.

³¹ Daly, *Darfur's Sorrow*, 158.

³² Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 137-138.

³³ Johnson, *The Root Causes*, 26.

sudanere var tiltrukket av. Dette forsterket motstanden mot en union med Egypt i Sudan, og al-Azhari forlot etter kort tid ideen om en politisk union med Egypt.³⁴

I Khartoum erstattet den nyvalgte NUP-regjeringen etter hvert de britiske embetsmennene i administrasjonen. Offiserer i politiet og hæren ble også skiftet ut med nordsudanere. I tillegg ble nordsudanere innsatt i de ledende stillingene i Sør. Dette økte Sør-Sudans frykt for dominering og kolonisering fra Nord.³⁵ Avkoloniseringen bidro til en sterkere politisk bevissthet blant den utdannede eliten og urbane befolkningen i Sør. De forlangte å få en posisjon i det nye styret og ønsket forfremmelser og muligheter innad i statsadministrasjonen. De ble svært skuffet da kun et mindretall ble forfremmet og få sørsudanere ble oppnevnt til administrative stillinger i Sør. Fra offisielt hold ble det hevdet at dette skyldtes mangel på formelle kvalifikasjoner. Spesielt i byene i Sør kom den økende misnøyen til uttrykk, hvor mange hadde støttet en form for selvstyre for Sør. Den raske overtakelsen av nordsudanere i sentrale posisjoner skapte opprør og ledet an til mytteriet i den sørsudanske byen Torit i 1955.³⁶

Etter flere uker med spenning i Sør brøt det i august 1955 ut mytteri blant soldatene i Torit. Soldatene drepte flere nordsudanske offiserer, handelsmenn og sivile. Opprøret spredte seg raskt til områdene rundt, men ble slått ned av nordsudanske styrker.³⁷ Noen av soldatene ble fanget av den nordsudanske hæren, stilt for retten og henrettet. De fleste av soldatene og deres familier flyktet fra Sudan til Uganda. Noen få flyktet inn i bushen og fortsatte motstanden derfra. Khartoums behandling av mytteristene ble selv et motiv for opprør. Khartoum lovet at de som frivillig la ned våpnene etter mytteriet i 1955 ville bli behandlet på en rettfærdig måte, men flere soldater ble dømt til fengsel uten bevis. Mytteriet var et uttrykk for en generell engstelse i hele Sør. Soldatene bak mytteriet manglet imidlertid et klart mål med opprøret og greide ikke å samle den misnøyde befolkningen i Sør under sitt lederskap.³⁸

Soldatmytteriet i 1955 bidro til å endre myndighetenes politikk og Nord-elitens oppfatning av Sør-Sudan. Khartoum fryktet liknende opprør ville gjenta seg. Sør-Sudan ble et problem som måtte løses, og innbyggerne der ble sett på som upålitelig og farlige. I Sør ønsket de

³⁴ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 139-140.

³⁵ Johnson, *The Root Causes*, 27-29.

³⁶ Rolandsen, «Civil War Society?», 90; Sanderson og Sanderson, *Education*, 339-340.

³⁷ Collins, *A History of Modern Sudan*, 65-66; Sanderson og Sanderson, *Education*, 344.

³⁸ Johnson, *The Root Causes*, 28; Øystein H. Rolandsen, «A False Start: Between War and Peace in the Southern Sudan, 1956-62», *Journal of African History* 52 (2011): 108-111, <http://www.prio.no/upload/a-false-start-rolandsen-jah.pdf>.

sørsudanske politikerne føderalt selvstyre, som de mente ville gi en grad av beskyttelse mot dominans fra Nord. I Nord ble derimot et føderalt system avvist, siden de mente dette ville hindre en kulturell enhet i Sudan og føre til oppsplitting av landet. Khartoum prioriterte derfor å trygge sikkerhet i Sør på bekostning av demokratiske reformer, sosial og økonomisk utvikling. Etter mytteriet i 1955 var det sporadiske militærkampanjer mot de gjenværende soldatene som levde i skjul i bushen. Fra slutten av 1950-årene trappet hæren opp sin innsats. Hæren brant ned landsbyer som de mente hjalp opprørerne, og utdannede sørsudanere ble sett på med stor mistenksomhet siden det ble antatt at de hadde innflytelse på geriljaen. Angrepene, spesielt de som var rettet mot utdannede sørsudanere, bidro til ytterligere sørsudansk opposisjon mot myndighetene i Khartoum. Angrepene bekreftet sørsudanerne i deres syn om at de ble utsatt for intern kolonisering og mente de ble behandlet som annenrangs-borgere. Sikkerheten i Sør brøt gradvis sammen, og flere ledende sørsudanske politikere flyktet fra landet til de omkringliggende nabolandene.³⁹

1.januar 1956 ble Sudan formelt en selvstendig stat i tråd med den britisk-egyptiske-avtale av 1953. Sudan var den første britiske kolonien i Afrika som oppnådde uavhengighet. De første årene var den nye nasjonen var preget av et ustabilt styre. 17.november 1958 tok generalmajor Ibrahim Abboud og hæren kontroll over hovedstaden Khartoum. Abboud ønsket å gjenreise den politiske stabiliteten i landet. Militærstyret førte en intensivt arabiserings- og islamiseringspolitikk for å oppnå nasjonal integrasjon og enhet i Sudan. I Sør-Sudan ble islamske institusjoner åpnet og moskeer bygget. Samtidig ble skolene nasjonalisert for å oppnå kontroll over utdannelseinstitusjonene. I 1964 ble alle kristne misjonærer utvist fra Sudan. Misjonærene hadde lenge blitt sett på med mistenksomhet av Khartoum, og det ble antatt at misjonærene gav sørsudanerne assistanse til å opponere mot myndighetene. Misjonærenes utvisning i 1964-65 fikk stor internasjonal oppmerksomhet, spesielt i USA, Storbritannia og Italia. Utvisningen påvirket helt klart også den utdannede eliten i Sør, hvor mange var kristne, og flere av dem hadde fått undervisning ved ulike misjonærskoler. Det raske tempoet og intensiteten i arabiseringen og islamiseringen ble i Sør-Sudan tolket som myndighetenes forsøk på å undertrykke en voksende og selvstendig sør-sudansk identitet. Politikken til militærstyret økte spenningen mellom de to regionene.⁴⁰

³⁹ Johnson, *The Root Causes*, 31; Rolandsen, «Civil War Society?», 91-93, 96-97, 145.

⁴⁰ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 153-154; Rolandsen, «Civil War Society?», 93-95.

Borgerkrig

Det har vært vanlig å datere den sudanske borgerkrigens begynnelse til soldatmytteriet i Torit i 1955.⁴¹ Flere historikere har derimot påpekt at perioden mellom 1955 og 1962 ikke var preget av noen borgerkrigstilstand, og at kamphandlingene først tok seg opp i 1963 da motstanden ble organisert gjennom den sørsudanske geriljabevegelsen Anya-Nya.⁴² Sudanforsker Øystein Rolandsen har i sin doktoravhandling, *Civil War Society?: Political Processes, Social Groups and Conflict Intensity in the Southern Sudan, 1955-2005*, vist at det var få koordinerte angrep før 1963 og at få sudanere oppfattet at de levde i en borgerkrigstilstand før i 1964. En årsak til at borgerkrigen har blitt datert til 1955 er grunnet politisk hensiktsmessighet både i Nord- og Sør-Sudan. Nordsudanske politikere skylder borgerkrigen og motsetningene i Sudan på en forfeilet britisk kolonipolitikk. Sørsudanere ser på mytteriet i 1955 som begynnelsen på Sør sin opposisjon og kamp mot undertrykkelse fra Nord, og som et bevis på at et enhetlig Sudan aldri har eller vil komme til å eksistere.⁴³

De sørsudanske politikerne i eksil, samt sørsudanske offiserer og underoffiserer som tidligere hadde vært en del av den sudanske hæren utgjorde hovedkjernen i den sørsudanske motstandsbevegelsen. Politikerne i eksil opponerte åpent mot Khartoum. Dette økte igjen myndighetenes frykt for opprør i Sør, noe som resulterte i strengere kontroll og undertrykking av den gjenværende eliten i Sudan.⁴⁴

I 1962 ble det første opposisjonspartiet i eksil dannet. Joseph Oduho, William Deng og Father Saturnino dannet organisasjonen *Sudan African National Union* (SANU) med hovedkvarter i Kampala, Uganda.⁴⁵ Organisasjonen jobbet blant annet for å fremme Sør-Sudans sak internasjonalt, men for den generelle befolkningen i Sør var aktivitetene til SANU lite kjent.⁴⁶ De sørsudanske politiske lederne klarte ikke å skaffe politisk støtte fra andre land eller FN, som alle nektet å bruke diplomatisk press på Khartoum.⁴⁷ Nabolandene var til en viss grad bundet av regelverket i av den panafrikanske organisasjonen *Organization of African Unity*

⁴¹ Se for eksempel: Store norske leksikon, "Sudan-historie", <http://www.snø.no/Sudan/historie> (sist besøkt 18.8.2010) eller Tvedt og Harir, *Short-cut to Decay*, 34.

⁴² Johnson, *The Root Causes*, 31; Beshir, *The Southern Sudan: From Conflict to Peace*, 84.

⁴³ For ytterligere diskusjon se: Rolandsen, «Civil War Society?», 85-89.

⁴⁴ *Ibid.*, 97-98.

⁴⁵ Initiativtakerne til SANU hadde først dannet organisasjonen *the Sudan African Closed District National Union* (SACDNU) i februar 1962 i Dar es Salaam, Tanzania. Det var imidlertid først da organisasjonen byttet navn til SANU og hadde hovedkvarter i Kampala at organisasjonen fikk større innflytelse. I 1964 var 60 000 sørsudanske flyktninger i Uganda alene. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 154-155.

⁴⁶ Elias Nyamlell Wakoson, «The Origin and Development of the Anya-Nya Movement 1955-1972», i *Southern Sudan: Regionalism & Religion: Selected Essays*, red. Mohammed Omer Beshir (Khartoum: University of Khartoum, 1984), 183-185.

⁴⁷ Rolandsen, «Civil War Society?», 157.

(OAU).⁴⁸ Ved opprettelsen av OAU var det offisielle formålet med organisasjonen å fremme enhet og solidaritet mellom medlemslandene. For å nå dette målet ble organisasjonen bygd opp rundt prinsippene om statssuverenitet og ikke-innblanding i medlemslandenes interne forhold.⁴⁹ Derfor fikk de sørsudanske politikerne liten støtte utenfra. Mangelen på støtte var en viktig årsak til at de sørsudanske politikerne besluttet å gå over til organisert politisk vold mot myndighetene i Khartoum. Trolig håpet de at militær motstand ville øke støtten og forhandlingsposisjonen til motstandsbevegelsen. De politiske lederne var imidlertid svært avhengig av sørsudanerne med militær erfaring for å føre en militær motstand, siden mange av politikerne ikke hadde militær bakgrunn.⁵⁰

I begynnelsen av 1960-årene ble en rekke sørsudanske soldater, politimenn og sivile sluppet fri fra nordsudanske fengsler etter Torit-mytteriet. Slik kom sørsudanerne med militærtrening, uten jobb og med dype bebreidelser mot myndighetene tilbake til Sør. Flere hadde bestemt seg for å delta i opprøret og dro til nabolandene. Andre slo seg til ro, men ble likevel engasjert som følge av undertrykkelsene fra Khartoum. I samarbeid med politikere og avhoppere fra ulike stillinger i statsadministrasjonen, dannet de motstandsgrupper i grenseområdene.⁵¹ Det var sørsudanerne med militær trening som var med på å danne de første Anya-Nya-gruppene i 1960-63.⁵²

Den sørsudanske geriljaen var i begynnelsen svakt organisert uten en enhetlig ledelse og var løst sammensatt av ulike avdelinger. De første organiserte angrepene på regjeringshæren av Anya-Nya kom i september 1963. Før dette var det kun sporadiske angrep på nordsudanske stillinger i Sør.⁵³ Myndighetenes forsøk på å undertrykke Anya-Nya gjorde bevegelsen kjent, og geriljaen ble etter hvert et samlingspunkt for Sør sin væpnede opposisjon.⁵⁴

Forsøk på fredssamtaler

I Nord skapte uroen i Sør press på militærstyret og president Abboud, som ble holdt ansvarlig for situasjonen. Etter store protester, demonstrasjoner og streiker gikk Abboud av 14.

⁴⁸ OAU ble stiftet 25. mai 1963 og var et produkt av avkoloniseringsprosessen i Afrika. I 2002 ble OAU etterfulgt av den Afrikanske Union (AU). Jarle Simensen, *Afrikas historie* (Oslo: Cappelen akademisk forlag, 2004), 307, 412.

⁴⁹ Morten Bøås og Karin Dokken, *Internasjonal politikk og utenrikspolitikk i Afrika sør for Sahara* (Oslo: Universitetsforlaget, 2002), 80.

⁵⁰ Rolandsen, «Civil War Society?», 152-153, 157.

⁵¹ Ibid., 105-106.

⁵² Ibid., 125. Geriljaen tok navnet Anya-Nya, som var en gift lagd av slangegift og råttne bønner. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 155.

⁵³ Nyamlell Wakoson, «The Origin», 129.

⁵⁴ Collins, *A History of Modern Sudan*, 90; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 155.

november 1964 og ble erstattet av en midlertidig regjering. Den nordsudanske befolkningen viste gjennom demonstrasjonene at de ønsket at konflikten i Sør skulle løses som et politisk problem. For den nye statsministeren Sirr al- Khatim Khalifa var det etter Abboud sin avgang umulig å overse borgerkrigen. Statsminister Khalifa gikk offentlig ut og erkjente at det var en konflikt i Sør og at denne måtte løses politisk og ikke militært. For første gang hadde myndighetene i Khartoum anerkjent sørsudanernes kritikk. I november 1964 tok William Deng kontakt med den midlertidige regjeringen på vegne av SANU, hvor han foreslo en konferanse hvor politikere på begge sider kunne møtes for å få slutt på konflikten. Statsminister Khalifa var positiv til initiativet og satte i gang forberedelsene til konferansen.⁵⁵

I mars 1965 møttes de politiske ledere fra Nord og Sør til rundbordskonferanse i Khartoum. De sørsudanske politikerne ønsket en folkeavstemning i Sør over Sør-Sudans fremtidige status. De politiske ledere i Nord-Sudan avviste enhver form for selvbestemmelse, føderalisme eller regionalt selvstyre. Verken de politiske lederne i Nord eller Sør var villige til å gjøre innrømmelser overfor hverandre. Den sørsudanske opposisjonen var ingen enhet, men splittet i ulike fraksjoner og hadde ikke kontroll over geriljaen. Samtidig hadde sørsudanerne liten tro på at en avtale på konferansen ville overholdes av Nord. Politikerne fra Nord var uengasjert i forhandlingene. I frykt for å miste stemmer før det påfølgende valget i april, nektet de å gi noen innrømmelser overfor Sør eller ta noe ansvar for konflikten. Ingen avtaler ble gjort, da det fortsatt var et dypt skille mellom de politiske lederne i Nord og Sør.⁵⁶

Opptapping og intensivering

Da forsøket på en fredsløsning ved rundbordskonferansen i Khartoum falt sammen i mars 1965, forårsaket dette store strider og splittelser innad i den sørsudanske motstandsbevegelsen. De sørsudanske politikerne var splittet i målet for motstandsbevegelsen. Noen ønsket å tilnærme seg Khartoum ved å jobbe for en føderal løsning, mens andre kjempet ivrig for selvstendighet. I tillegg var det interne maktkamper både blant de sørsudanske politikerne og de militære lederne angående hvem som skulle lede de ulike gruppene.⁵⁷ En annen grunn til splittelsene innad i motstandsbevegelsen var at de

⁵⁵ Marit Magelssen Vambheim, «Making Peace While Waging War: A Peacemaking Effort in the Sudanese Civil War, 1965-1966» (Bergen: Universitetet i Bergen, 2007), 33, 60-63; Nyamlell Wakoson, «The Origin», 172-175.

⁵⁶ Vambheim, «Making Peace While Waging War», 108-109; Johnson, *The Root Causes*, 33-34.

⁵⁷ Johnson, *The Root Causes*, 32-34.

sørsudanske lederne ikke hadde klart å skaffe utenlandsk støtte. Uten tilgang på penger og våpen hadde de begrenset innflytelse over de militære gruppene.⁵⁸

Etter konferansen intensiverte krigføringen i Sør. Myndighetene i Khartoum mente at ro og orden måtte gjenopprettetes før ytterligere samtaler kunne føres med sørsudanske ledere. De første storstilte massakrene av sørsudanske sivile skjedde i juli 1965, hvor flere hundre ble drept og mange flyktet til nabolandene og inn i bushen. De sørsudanske politikerne i eksil forlangte at FN skulle gripe inn for å stanse overgrepene. Anya-Nya svarte på angrepene med brutalitet. Et mønster utviklet seg, hvor sivile ble fanget i en voldsspiral mellom hæren og Anya-Nya.⁵⁹ Massakrene gjennomført av regjeringshæren bidro til at mange sørsudanere mente Nord ville gjennomføre folkemord i Sør. Anya-Nya brukte også dette i sin propaganda.⁶⁰

Intensivering av kampene mellom den nordsudanske hæren og geriljaen i Sør bidro til å øke legitimeringen av og oppmerksomheten til Anya-Nya.⁶¹ Samtidig ble sørsudanske politikere i eksil styrket i deres overbevisning om å vinne selvstendighet. Geriljagruppen kontrollerte stadig større deler av landsbygda, og myndighetenes kontroll ble etter hvert begrenset til de store byene og tungt befestede poster.⁶² Myndighetene klarte ikke å knuse motstanden og var under konstant press fra sine politiske motstandere.⁶³

25. mai 1969 tok Jaafar Nimeiri, og hans Frie Offiserer makten i Khartoum.⁶⁴ Kuppet ble ført ut fra ønsket om makt fra de misfornøyde offiserene, men var først og fremst en reaksjon på et sudansk regime i forvitring. Politikere og de parlamentariske institusjonene manglet støtte i Sudan, samtidig var økonomien kraftig svekket grunnet dårlig styring og forvaltning. Situasjonen i Sør ble også stadig verre. I Sudan møtte derfor kuppet ingen umiddelbar motstand.⁶⁵

⁵⁸ Rolandsen, «Civil War Society?», 150-152. Anya-Nya fikk lite materiell støtte utenfra før i 1967 da Israel sendte flere våpenleveranser. Viktig var imidlertid den indirekte støtten geriljaen fikk fra nabolandene Kongo, Uganda og Etiopia, ved at de fikk etablerte seg og operere forholdsvis fritt i deres grenseområder mot Sør.

⁵⁹ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 159-160.

⁶⁰ Nyamlell Wakoson, «The Origin», 192-193.

⁶¹ Det er ingen nøyaktige tall på hvor stor geriljaen var ved opprettelsen i 1963. I 1972 var geriljaen på anslagsvis 15- 20 000 mann. Rolandsen, «Civil War Society?», 181.

⁶² Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 160-161.

⁶³ Collins, *A History of Modern Sudan*, 90.

⁶⁴ Som i store deler av den arabiske verdenen ble også Sudan påvirket og inspirert av Nassers Frie Offiserer. I Sudan ble bevegelsen først slagkraftig i 1960-årene. Woodward, *Sudan, 1898-1989*, 137-138.

⁶⁵ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 166-167.

Det nye styret forbød alle politiske partier og arresterte ledende politikere. Flere banker og deler av næringslivet ble nasjonalisert. Nimeiri opprettet et Revolusjons Råd, hvor ni av ti var Frie Offiserer, og en regjering som var ansvarlig overfor Revolusjonsrådet. Flere av offiserene hadde en sterk tilknytning til Sudans kommunistparti. Selv om styret forbød alle partier var likevel flere ledende medlemmer av kommunistpartiet med i Revolusjonsrådet og i regjeringen.⁶⁶ Samtidig ble flere sørsudanske politikere igjen inkludert i styret. Den sørsudanske kommunisten Joseph Garang ble utnevnt som minister for Sør, og den tidligere sørsudanske advokaten Abel Alier ble utnevnt som arbeidsminister.⁶⁷

Styret annonserte at konflikten i Sør skulle løses politisk og ikke militært. I juni 1969 utstedte styret en erklæring om planer for regionalt selvstyre i Sør. Blant de sørsudanske lederne var det blandet respons på den nye linjen til Khartoum. Den sørsudanske motstandsbevegelsen var fortsatt fragmentert, og det ble derfor gitt ulike svar på Khartoums tilnærminger. Innad i Nimeiris Revolusjons Råd var det også dragkamper om makt. Konflikten i Sør fortsatte med økende intensitet.⁶⁸

Borgerkrigen skulle vise seg å bli både regional og global. Joseph Lagu ledet Anya-Nya fraksjonen i provinsen Øst-Ekvatoria i Sør-Sudan. I løpet av 1970 samlet Lagu hele geriljaen under sin hovedkommando ved hjelp av våpen, utstyr og militæropplæring fra Israel.⁶⁹ Etter den arabisk-israelske *Seksdagerskrigen* i 1967, hadde Lagu tatt kontakt med Israels statsminister Levi Eshkol. Lagu tilbød sine tjenester som en andre front mot araberne, i retur for våpen. Han ble godt mottatt, og Anya-Nya fikk avtaler om israelsk militærtrening og våpenleveranser.⁷⁰ I Khartoum ble derimot båndene til Sovjetunionen forsterket. Allerede tidlig 1960-tallet opprettet Sudan handelsforbindelser med Sovjet, men det var spesielt etter *Seksdagerskrigen* at Khartoum og Sovjet fikk et tett militært og økonomisk samarbeid som følge av vestlige lands støtte til Israel.⁷¹

Mot slutten av 1960-årene og i løpet av 1970 sluttet flere Anya-Nya-kommandanter seg til Lagu. Han dannet *Southern Sudan Liberation Front*, som senere tok navnet *Southern Sudan*

⁶⁶ Woodward, *Sudan, 1898-1989*, 137-138; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 166-167.

⁶⁷ Johnson, *The Root Causes*, 36-37.

⁶⁸ *Ibid.*, 36-37, 33.

⁶⁹ Det israelske engasjementet kom i form av våpen, rådgivere og opptrening. Deler av våpenutstyret Israel konfiskerte fra Egypt under krigen i 1967 ble gitt til Anya-Nya. Beshir, *The Southern Sudan: From Conflict to Peace*, 91, 93; Johnson, *The Root Causes*, 36-37.

⁷⁰ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 170. ; Collins, *A History of Modern Sudan*, 103-104.

⁷¹ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 153, 163.

*Liberation Movement (SSLM).*⁷² Motstandsbevegelsens militære og politiske samling, kombinert med våpen fra Israel, økte ytterligere intensiteten i geriljakrigføringen. Geriljaens angrep ble bedre organisert, og borgerkrigen kom inn i en ny fase der Anya-Nya tok kontroll over nye områder. President Jaafar Nimeiri svarte på den intensiverte geriljaaktiviteten ved å sende sovjetiske rådgivere, våpen og helikoptre for å støtte den nordsudanske hæren i kampene i Sør.⁷³

Ved slutten av 1971 var det en fastlåst situasjon mellom motstandsbevegelsen og regjeringshæren. Anya-Nya klarte ikke erobre byene i Sør-Sudan som var kontrollert av nordsudanske styrker. Samtidig klarte ikke den nordsudanske hæren å slå ned geriljaen og få kontrollen over hele Sør-Sudan.⁷⁴

⁷² Johnson, *The Root Causes*, 37.

⁷³ Collins, *A History of Modern Sudan*, 106-107; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 163.

⁷⁴ Collins, *A History of Modern Sudan*, 108.

3. NRK-reportasjene og UD

Forsommeren 1970 dro et reportasjeteam fra NRK til Sudan for å besøke den sørsudanske geriljaen Anya-Nya. Reportasjeserien fra NRK satte konflikten i Sudan på den norske dagsorden og skapte et stort engasjement, spesielt i kristen-Norge. Utenriksdepartementet fulgte konflikten med økende interesse og var lite fornøyd med NRKs reportasjer. Hvilken betydning hadde NRK-reportasjene for de norske holdningene til konflikten i Sudan? Hvorfor reagerte UD på reportasjene?

Sør-Sudan – et nytt Biafra?

NRKs reportasjeteam bestod av den profilerte NRK-journalisten Per Øyvind Heradstveit og filmfotograf Øystein Stabrun.¹ Øystein Stabrun hadde jobbet i mange år som freelance-fotograf før han ble tilknyttet NRK. I 1966 var Stabrun på en tre måneders reise i flere afrikanske land for å filme en rekke av prosjektene til Kirkens Nødhjelps (KN) og Det norske misjonsselskap. På denne reisen besøkte han også Sudan.² I Gulu, Uganda, ble han gjennom en katolsk prest presentert for Anya-Nya-lederen Joseph Lagu. Av Lagu og Anya-Nya ble han invitert med til Sør-Sudan, hvor han gjorde flere filmopptak.³

Tilbake i Norge mottok han invitasjon til å besøke Sør-Sudan av *Nile Provisional Government* (NPG), en politisk organisasjon som tilhørte den politisk splittede sørsudanske motstandsbevegelsen.⁴ Stabrun kontaktet og engasjerte Per Øyvind Heradstveit, som var redaktør for det samfunnsaktuelle NRK-programmet *Vindu mot vår tid*. Stabrun ønsket å ha med seg en kjent person, som kunne skape oppmerksomhet for konflikten.⁵ Sammen reiste de til Sudan sommeren 1970 for å lage en reportasjeserie om konflikten i det afrikanske landet.⁶

¹ Heradstveit ble ansatt i NRK i 1961. Han ble etter hvert en svært kjent reporter og programleder. Av pressen var Heradstveit kjent som revolverjournalisten grunnet hans svært direkte spørsmålsformer i intervjuer. Mest kjent var han for programmet *Åpen Post* som han ledet fra 1966-70 sammen med journalistkollega Kjell Arnljot Wig. Programmet skapte blest rundt aktuelle tema og spørsmål, som ofte var spisse og kontroversielle. Heradstveit og Wig var ikke redde for å konfrontere myndighetene, og mottok økende kritikk både fra aviser og politikere. Store norsk leksikon, "Per Øyvind Heradstveit- utdypning", hentet fra:

http://www.snl.no/.nbl_biografi/Per_%C3%98yvind_Heradstveit/utdypning, (sist besøkt 13.9.2010); Henrik Grue Bastiansen og Hans Fredrik Dahl, *Norsk mediehistorie* (Oslo: Universitetsforlaget, 2008), 376-378.

² Stabrun's første oppdrag i NRK var i 1967 som del av et team fra Dagsrevyen til Midtøsten. KN, reiseoversikt Stabrun; VG 10.5.66; VG 20.2.69.

³ Intervju med Øystein Stabrun, 18.3.2011.

⁴ Fram til 1971 var den sørsudanske politiske motstandsbevegelsen delt både grunnet motsetninger mellom lederne og grunnet ulike politiske målsetninger. Johnson, *The Root Causes*, 32-33.

⁵ Intervju med Øystein Stabrun, 18.3.2011.

⁶ Heradstveit, *Sudan - en afrikansk tragedie*, 5, 9.

Da nordmennene ankom Khartoum midtsommers 1970, hadde de ikke visum, men fikk hjelp av nordmannen Jan Høst som var en av de stedlige representantene for FNs høykommissær for flyktninger. Heradstveit og Stabrun fortalte at hovedhensiktene med oppholdet i Sudan var å filme og fortelle om landets innsats for de etiopiske flyktingene som oppholdt seg i Sudan, ved grensen til Eritrea. Slik fikk Heradstveit og Stabrun innreisestillatelse av de sudanske myndighetene. De var ikke klar over at teamets egentlige mål var å reise til Sør-Sudan via Kongo for å besøke den sørsudanske geriljaen, Anya-Nya.⁷

Tilbake i Norge ble en tydelig preget Heradstveit intervjuet av Dagbladet om reisen til Sudan: ”Iblant må man kalle en spade for en spade. Og et folkemord for et folkemord”, forkynte han.⁸ Heradstveit mente at han måtte la nøytralitetens og objektivitetens maske falle og advarte mot at Sør-Sudan kunne bli et nytt Biafra.⁹ Heradstveit la fram konflikten som en religiøs, rasemessig og sosial strid mellom det muslimske herrefolket i Nord og de underutviklede, kristne afrikanerne i Sør. Videre hevdet han at kanskje 100 000 mennesker døde i Sør-Sudan daglig på grunn av sult og massakre. Det hele var i følge Heradstveit, ”satt i system av araberne som ønsket å slakte ned negrene og ta jorda deres.”¹⁰ Han avsluttet med å spørre UD om hvordan slikt kunne foregå i et land Norge hadde diplomatiske forbindelser med. Videre utfordret han den norske FN-delegasjonen om de, etter å ha sett reportasjen, kunne sitte med hendene i fanget når de ellers var så flinke til å protestere.¹¹

Biafra-konflikten hadde vekket et sterkt engasjement i Norge. TV-bildene fra krigens grusomheter var sterke virkemidler og førte sultkatastrofen med radmagre og døende barn inn i norske stuer. I Norge vokste kravet om direkte aksjon til fordel for Biafra. Flere kirkeorganisasjoner fra en rekke land, med Kirkens Nødhjelp og generalsekretær Elias Berge i spissen, dannet paraplyorganisasjonen Joint Church Aid. Organisasjonen iverksatte en storstilt hjelpeordning gjennom en luftbro fra den portugisiske kolonien Sao Tomé, utenfor kysten av Nigeria, til utbryterregionen. En engasjert norsk opinion lovpriste KNs handlekraft.¹²

⁷ Ibid., 10.; UD 25 4/104, 3, notat 8.10.70.

⁸ UD 25 4/104, 3, avisutklipp Dagbladet, 14.8.70. FNs folkemordskonvensjon artikkel 2, av 9. desember 1948, definerer folkemord som en hver form for handling utført med intensjonen av å ødelegge, hele eller deler, av en nasjonal, etnisk, rasemessig eller religiøs gruppe. Hentet fra: <http://www.un.org/millennium/law/iv-1.htm> (sist besøkt 27.4.2011)

⁹ Per Øyvind Heradstveit hadde også laget en reportasje om Biafra. Stig Rune Pedersen, «Nødhjelp og diplomati: Norge og Biafra-krigen, 1967-1970» (Oslo: Universitetet i Oslo, 1998), 70.

¹⁰ Dagbladet, 14.8.70.

¹¹ Dagbladet, 14.8.70.

¹² Joint Church Aid bestod av 35 organisasjoner fra 21 land. Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 117, 122, 166; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:236-237.

I UD hadde Biafra-konflikten skapt hodebry. Flere ungdomsorganisasjoner med Kristelig folkepartis ungdom (KrFU) i spissen hadde holdt demonstrasjoner og krevd at UD og regjeringen, under ledelse av statsminister Per Borten (Sp), skulle gi mer midler for å få en slutt på lidelsene til sivilbefolkningen. I den politiske debatten frontet KrF politisk anerkjennelse av Biafra.¹³ Biafra-konflikten var daglig i mediene, og ofte i Dagsrevyen. NRKs stjernereporter Erik Bye, med Øystein Stabrun som produsent og fotograf, laget en svært emosjonell TV-reportasje om konflikten.¹⁴

Nå var en ny NRK-reportasje på trappene, denne gangen om Sør-Sudan. UD ble informert om Heradstveits reportasjetur til Sudan gjennom hans intervju i Dagbladet og ønsket nærmere informasjon om konflikten før reportasjene skulle sendes uken etter. Samme dag sendte UD telegram til de norske ambassadene i London og Washington, og de norske FN-delegasjonene i New York og Genève og ba dem snarest innhente opplysninger om situasjonen i Sør-Sudan.¹⁵ UD fikk raskt svar på telegrammene. Alle avviste betegnelsen folkemord, og påstanden om at hundretusener døde daglig, ble av flere avfeid som overdrivelser.¹⁶

NRK-reportasjene

TV-teamets tre reportasjer fra oppholdet i Sudan ble vist på NRK under programposten *Vindu mot vår tid*. Den første reportasjen *Sudan - en afrikansk tragedie* ble sendt 20. august 1970. Reportasjene viste at nordmennene hadde tatt seg inn i Sør-Sudan via Kongo, for å besøke de kjempende geriljasoldatene. Anya-Nya soldater førte TV-teamet til den sørsudanske landsbyen Banga, hvor mellom 70 og 100 mennesker var drept i en massakre gjennomført av regjeringshæren. Noen av ofrene hadde blitt brent i hjel etter å ha blitt innesperret i en kirke. Heradstveit og Stabrun tok med seg brente bibler, taurester og kulehylser tilbake til Norge som bevis. Anya-Nya-soldatene hevdet myndighetene i Khartoum prøvde å lure omverdenen ved å si det kun var små problemer i Sudan som kunne løses internt. De ba derfor verden gripe inn for deres sak. Tilbake i studioet i Norge la teamet fram bevisene fra massakren, og Heradstveit holdt et foredrag hvor han beskrev bakgrunnen for konflikten ut fra rasemessige og religiøse forskjeller mellom de to sudanske landsdelene.¹⁷

¹³ Bjørn Magnus Berge, *Biafra: Da Norge våknet: Elias Berge og Kirkens Nødhjelp* (Oslo: Forlaget Press, 2005), 162-163; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:238-239.

¹⁴ VG 20.2.69; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:236.

¹⁵ UD 25 4/104, 3, UD til London, Washington, New York og Geneve, 14.8.70.

¹⁶ UD 25 4/104, 3, New York til UD, 15.8.70; UD 25 4/104, 3, Washington til UD, 15.8.70; UD 25 4/104, 3, Genève til UD, 15.8.70; UD 25 4/104, 3, London til UD, 17.8.70.

¹⁷ NRK-reportasje, "Sudan – en afrikansk tragedie", 20.8.70.

Det andre programmet, *Ikke noe Nord uten Sør - ikke noe Sør uten Nord*, ble sendt fem dager senere. Heradstveit og Stabrun intervjuet flere representanter både fra Nord og Sør om konflikten i landet. Teamet siterte den britiske avisen *The Economist* fra 1. august, der misjonærer med god oversikt over Sør-Sudan hevdet forholdene i Sør-Sudan var verre enn det var i Biafra. Befolkningen i Sør mente Khartoum tok sikte på folkemord i Sør gjennom massakre og utsulting. Reportasjen hevdet at etter Biafra-konfliktens slutt, hadde flere sudanske offiserer returnert til Sør-Sudan etter å ha støttet den nigerianske regjeringen. ”Der hadde de lært at det var sult som tok knekket på folket, ikke våpen. Nå ville de gjøre det samme i Sør.”¹⁸ Teamet fremhevet videre religion som et viktig element i konflikten i Sør og tok for seg kirkens stilling i Sudan. Reportasjen brukte opptak fra en gudstjeneste i den sørsudanske byen Juba, og intervjuet presten i den episkopale kirke, et kirkesamfunn som tilhører den anglikanske kirke. Utenlandske misjonærer ble utestengt fra Sudan i 1964, og det lokale presteskapet var i en kinkig situasjon fordi de måtte love troskap til regjeringen. Flere prester hadde rømt fra landet og noen var blitt drept av regjeringshæren.¹⁹

Det tredje programmet i reportasjeserien, *Forhandlingenes tid er forbi!*, ble sendt 28. august. TV-teamet filmet fra innsiden av motstandsbevegelsen, som mente at forhandlingenes tid var over. De ville kjempe til siste mann. Heradstveit spådde en opptrapping av de militære aktivitetene utover året. Det kunne ende med en stor tragedie for de dårlig utstyrte motstandssoldatene i kamper mot nordsudanske regjeringsstyrker utstyrt med moderne våpen og sovjetiske bombefly, spådde han. NRK-teamet tok videre for seg de dårlige levekårene til sørsudanske flyktningene i Kongo og Uganda. Reportasjen avsluttet med å oppfordre verden til å legge press på president Nimeiri” for å få slutt på massakrene og folkemordsliknende tendenser, og gi de sørlige provinsene en selvstendig plass i et føderalt system.”²⁰

Reaksjoner på NRK-reportasjene

NRK-reportasjene ble nøye studert av UD. Departementet var tydelig uenig i beskrivelsen av konflikten i Sør-Sudan som folkemord.²¹ Utenriksminister Svern Stray (H) uttalte til Arbeiderbladet 2. september at det ikke var snakk om verken folkemord eller en akutt forverring av situasjonen i Sør-Sudan, men snarere en forbedring av situasjonen.²²

¹⁸ NRK-reportasje, ”Ikke noe Nord uten Sør, ikke noe Sør uten Nord”, 25.8.70.

¹⁹ VG, 20.8.70; NRK-reportasje, ”Ikke noe Nord uten Sør, ikke noe Sør uten Nord”, 25.8.70.

²⁰ NRK-reportasje, ”Forhandlingenes tid er forbi”, 28.8.70.

²¹ UD 25 4/104, 3, notat, 19.8.70.

²² Arbeiderbladet, 2.9.70.

UD var imidlertid forbauset over hvor få henvendelser det hadde vært fra publikum og presse de første ukene etter NRK-reportasjene.²³ Med Biafra-konflikten friskt i minne forventet departementet en sterk pågang fra norsk opinion og presse. Stortingets åpning 2. oktober nærmet seg. Internt i UD ble det antatt at departementet måtte legge fram nærmere opplysninger om konflikten overfor Stortinget, samt en oversikt over norsk bistand og fremtidige tiltak i området. Departementet ønsket derfor å innhente nærmere opplysninger om konflikten i Sør-Sudan. 8. september vedtok UD og ambassaden i Kairo å sende Kairos unge ambassadesekretær Knut Mørkved på tjenestereise til Khartoum, som var sideakkreditert til Kairo.²⁴

Mørkved ble anbefalt å ta kontakt med tjenestemenn fra den italienske, nederlandske, sveitsiske og britiske ambassade i Khartoum.²⁵ Deretter skulle han dra videre til Addis Abeba for å skaffe seg et inntrykk av *Organization of African Unity* (OAU), og dets medlemslands syn på Sør-Sudan-konflikten. Han skulle også lage en oversikt over hjelpeinnsatsen overfor de sørsudanske flyktningene.²⁶ Ambassadesekretæren ved den norske ambassaden i Nairobi, Trygve Krogdahl, ble instruert om å foreta en liknende tjenestereise til Kampala, for å skaffe opplysninger om de ugandiske myndigheters syn på Sør-Sudan konflikten. For UD var det viktig å kunne henvise til at opplysninger om Sør-Sudan-spørsmålet var innhentet hos en rekke afrikanske og ikke-afrikanske stater og organisasjoner, da dette ville gi et godt grunnlag for uttalelser om konflikten.²⁷ Samtidig understreket UD gjentatte ganger at Mørkved måtte utvise stor forsiktighet og diskresjon for ikke å gi inntrykk av at Norge overveide noe internasjonalt initiativ i Sudan. Spesielt gjaldt dette overfor representanter fra OAU.²⁸

I NRKs ledelse vakte også NRK-reportasjene stor oppmerksomhet. 10. september møtte kringkastingssjefen i NRK, Hans Jakob Ustvedt, ambassadøren fra Kairo, Peter Anker og fungerende byråsjef Knut Taraldset i Utenriksdepartementet til en samtale. Det var Ustvedt selv som tok initiativet til samtalen. Kringkastningssjefen uttrykte at han var blitt betenkt etter å ha sett TV-reportasjen fra Sør-Sudan, som han fant unyansert og ensidig. Ustvedt ønsket å lage et mer nyansert program om forholdene for å bringe balanse i debatten, men det var ikke økonomisk grunnlag for å sende et nytt reportasjeteam til Khartoum. Kringkastingssjefen

²³ UD 25 4/104, 3, notat fra presseavdelingen til politisk avdeling, 8.9.70.

²⁴ UD 25 4/104, 3, notat, 12.9.70.

²⁵ UD 25 4/104, 3, UD til Kairo, 9.9.70.

²⁶ UD 25 4/104, 3, UD til Kairo, 24.9.70.

²⁷ UD 25 4/104, 3, notat, 12.9.70.

²⁸ UD 25 4/104, 3, UD til Kairo, 24.9.70; UD 25 4/104, 3, UD telegram til Kairo, 3.10.70.

opplyste at han hadde gitt instruks til alle sine medarbeidere om at nye programmer om forholdene i Sør-Sudan skulle klareres med ham, for å unngå gjentakelser av slike fremstillinger som Heradstveit hadde gitt. Han nevnte også at han hadde gitt Heradstveit ”en skrape i sakens anledning”.²⁹

Internt var UD lite begeistret over Heradstveit og NRK-reportasjene. Den norske ambassadøren i Nairobi Sven Gjellum og ambassadesekretær Trygve Krogdahl hadde i samtale med en tjenestemann i Kenyas utenriksministerium, fortalt om tv-programmene som hadde ”skaket den norske opinion”.³⁰ Tjenestemannen ønsket å få utlånt film og bilder fra programmene. På forespørselen fra Kenyas utenriksministerium svarte ekspedisjonssjef i politiske avdeling i UD, Einar Ansteensen, for utenriksministeren:

”Når det gjelder spørsmål om eventuelle utlån av filmer og bilder fra de norske TV-programmer om Sør-Sudan foreligger det små muligheter for et slikt utlån. Av flere grunner er Departementet lite tilbøyelige til å ta kontakt med NRK eller herr Heradstveit i dette øyemed.”³¹

Heradstveit slår tilbake

Tidlig i september dro Heradstveit på en ny reportasjetur, denne gangen til Asia hvor han skulle besøke Japan, Sør-Korea og Vietnam.³² Fra Asia var han blitt tilsendt et avisutklipp av utenriksminister Strays uttalelser om Sør-Sudan, hvor han avviste at det foregikk folkemord i Sør-Sudan og beskrev situasjonen i området som bedret. 15. september i et avisinnlegg i Arbeiderbladet, tok Heradstveit til motmæle mot utenriksminister Strays uttalelser. Han påpekte at situasjonen i Sør-Sudan bar alle folkemords tydelige kjennetegn og hevdet at araberne gjennomførte massakrer mot sivilbefolkningen. Videre stilte han spørsmål om hvor UD hadde sine opplysninger fra og mente det var klart at norske myndigheter ikke hadde vært i kontakt med sørsudanske politikere.³³

For Heradstveit var besøket i Sør-Sudan en skjellsettende opplevelse. Høsten 1970 gav han selv ut en bok om konflikten, *Sudan- en afrikansk tragedie*. Heradstveit var helt overbevist om at det var en ny Biafra-konflikt som utspant seg i Sudan. En konflikt med et folkemordsliknende preg, som verden ikke ville åpne øynene for. Han følte et dypt ansvar for

²⁹ UD 25 4/104, 3, notat, 14.9.70.

³⁰ Tjenestemannen ble kalt ”Herr Mugo”, UD 25 4/104, 3, Nairobi til UD, 26.9.70.

³¹ UD 25 4/104, 3, UD til Nairobi, 3.10.70.

³² VG, 5.9.70.

³³ UD 25 4/104, 3, avisutklipp, Arbeiderbladet 15.9.70.

sine sørsudanske venner, som hadde invitert han til sitt land og inderlig bedt han om hjelp til å få internasjonalt søkelys på deres situasjon.³⁴

Hjelpsom nabo i vest

Det økende mediefokuset på Sudan gjorde at UD innhentet ytterligere informasjon om konflikten fra land med spesiell tilknytning til og kunnskap om Sudan. For Norge var det naturlig å kontakte Storbritannia, den tidligere kolonimakten i Sudan, som også var en Norges nærmeste allierte. Allerede forut for Den første verdenskrig var Storbritannia en grunnpilar i norsk utenrikspolitikk. Storbritannia og Norge hadde flere sammenfallende geopolitiske og sikkerhetsmessige hensyn, og under de to verdenskrigene gikk Norge fra å være en nøytral alliert til å inngå allianse med naboen i vest.³⁵ Som følge av Annen verdenskrig var Norges sikkerhetspolitiske situasjon kraftig endret, men det tradisjonsfylte samarbeidet med Storbritannia fortsatte å spille en svært sentral rolle i etterkrigstiden.³⁶ Norges tette forhold og samarbeid med Storbritannia skulle nettopp komme tydelig til uttrykk gjennom norske myndigheters håndtering av konflikten i Sudan.

18. september, på en gjennomreise i London, hadde byråsjef Ivar Eriksen, en samtale med sjefen for Nord-Afrika avdelingen i det britiske utenriksdepartementet, Mr. Julian Walker, om situasjonen i Sør-Sudan. Eriksen var opptatt av å ta opp Heradstveit sine anklager. Fra britisk hold ble det avvist at konflikten hadde sin hovedårsak i religiøse motsetninger mellom muslimer og kristne. I følge de opplysningene britisk UD satt inne med, var kun fire prosent av befolkningen i Sør kristne. Samtidig avviste britene enhver form for folkemord. De understreket at det fantes kamphandlinger og at overgrep fant sted som følge av geriljaaksjoner og represaliehandlinger, men noen systematisk nedslakting av sørsudanere, var ikke tilfelle. Videre mente det britiske utenriksdepartementet at det ikke ville føre til noe resultat å ta saken opp i FN og oppfordret til å gi eventuell økonomisk bistand gjennom myndighetene i Khartoum.³⁷

Men britene hadde flere motiver for ikke å ta et initiativ overfor Sør-Sudan i FN. Offisielt fremhevet det britiske utenriksdepartementet at Sudan var et selvstendig land, som

³⁴ Heradstveit, *Sudan - en afrikansk tragedie*, 18.

³⁵ Odd-Bjørn Fure, *Mellomkrigstid: 1920-1940*, bd. 3, Norsk utenrikspolitikk historie (Oslo: Universitetsforlaget, 1996), 381, 243-246; Jakob Sverdrup, *Inn i storpolitikken: 1940-1949*, bd. 4, Norsk utenrikspolitikk historie (Oslo: Universitetsforlaget, 1996), 343-346.

³⁶ Knut Einar Eriksen og Helge Øystein Pharo, *Kald krig og internasjonalisering, 1949-1965*, bd. 5, Norsk utenrikspolitikk historie (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), 405; Tamnes, *Oljealder*, 6:79.

³⁷ UD 25 4/104, 3, notat, 22.9.70.

Storbritannia ikke lengre var ansvarlig for.³⁸ Videre vektla britene at Khartoum ikke ønsket innblanding utenfra, fordi de anså konflikten i Sør som et internt sikkerhetsproblem. Dette tok Storbritannia hensyn til, spesielt fordi Khartoum reagerte svært negativt på tilnærminger fra den tidligere kolonimakten.³⁹ Når det gjaldt påstander om massakre henviste britene til at det ikke fantes sikre bevis om systematiske overgrep fra Khartoum mot sivilbefolkningen.⁴⁰

For britene var det viktig å ha gode forbindelser med myndighetene i Khartoum. Storbritannia hadde viktige handels og kommersielle interesser i Sudan.⁴¹ I mai 1970 var en rekke britiske banker og bedrifter nasjonalisert av det venstreorienterte regimet i Khartoum, og britene jobbet for å få kompensasjon for tapene.⁴² Siden sudanske myndigheter gav den britiske kolonipolitikken skylden for mange av problemene i Sør, mente britene en innblanding i Sudan ville skape et enda mer anstrengt forhold, og gjøre det ytterligere vanskelig å få tilbake kompensasjonen.⁴³ På spørsmål fra en representant i underhuset om Storbritannia kunne ta opp situasjonen i Sør-Sudan i FNs sikkerhetsråd, henviste det britiske utenriksdepartementet til artikkel 2.7 i FN-pakten. ”Nothing contained in the present Charter shall authorize the United Nations to intervene in matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any state[...].”⁴⁴ Det britiske utenriksdepartementet opplyste derfor om at de ikke ville ta saken opp for Sikkerhetsrådet. Det de derimot bevisst unnlot å opplyse om, var at saken kunne tas opp på humanitært grunnlag i FNs Menneskerettighetskommisjon.⁴⁵

Ambassadesekretær Krogdahl hadde i mellomtiden kommet tilbake fra reisen til Kampala. Han understreket at Sudans naboland, Kenya og Uganda, betraktet konflikten i Sudan som et indre anliggende som måtte løses av Sudan uten innblanding utenfra. De afrikanske landene hadde konflikten i Biafra friskt i minne, og de ville ikke støtte en separatistisk bevegelse i noe afrikansk land. Konflikten i Sudan var heller ikke behandlet på noe møte i OAU. Blant de afrikanske landene var det en stor motvilje for å blande seg inn i hverandres interne politiske problemer. Et eventuelt initiativ fra OAU kunne forverre situasjonen i Sør-Sudan og skade det

³⁸ FCO 39/686, 75/ Svarbrev fra FCO til R.W.Reiss, 6.10.70.

³⁹ FCO 39/687, 82/ notat, 19.10.70.

⁴⁰ FCO 39/686, 75/ Svarbrev fra FCO til R.W.Reiss, 6.10.70.

⁴¹ I 1968 eksporterte britene for 19 millioner pund til Sudan, og importerte for 7,5 millioner. FCO 39/480,122/ notat, 15.12.69.

⁴² Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 169.

⁴³ De britiske bedriftene og bankene som ble nasjonalisert var på en verdi av 30 millioner pund. FCO 39/687,82/ notat, 19.10.70.

⁴⁴ FN-pakten kapittel 1, artikkel 2,7, hentet fra: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter2.shtml>, (sist besøkt 14.12.10.)

⁴⁵ FCO 39/687,122/ FCO to Parliamentary Unit, 7.12.70.

opparbeidede, afrikanske samhold og samarbeid innad i organisasjonen.⁴⁶ Samtidig var de ulike afrikanske landenes territoriale integritet sentral for OAU. Selv om landegrensene var kunstige og konstruert, var det disse grensene som manifesterte de ulike afrikanske landenes identitet.⁴⁷

En annen viktig grunn til at Sudans naboland ikke støttet Anya-Nya var fordi mange av disse landene hadde liknende problemer med separatist grupper. Derfor ønsket de ikke å oppfordre til kamp eller støtte geriljaen, selv om de var imøtekommende mot de sørsudanske flyktingene. Hadde de støttet Anya-Nya kunne krigen ha spredd seg over grensene og inn i deres land, for så å utfordre deres nasjonale enhet.⁴⁸

Politisk engasjement

Den politiske radikaleringen i Vesten på slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-årene skulle komme tydelig til uttrykk i Norge overfor konflikten i Sudan. NRKs TV-reportasjer fra Sudan skapte en stor oppmerksomhet for Sør-Sudan innen Kristelig Folkepartis ungdom, slik Biafra også hadde gjort. KrFU var påvirket av tidens politiske radikalering, og det var en økende bevissthet i ungdomspartiet på den skjeve fordelingen av verdens ressurser og makt i det internasjonale samfunnet. Ikke minst bidro radikaleringen til en bevisstgjøring av at moral og etikk ikke bare angikk menneskers levemåte, men også samfunnsstrukturer nasjonalt og globalt.⁴⁹

På landsstyremøtet til KrFU, 30. september 1970, ble det vedtatt en resolusjon om Sudan-konflikten, som ble oversendt statsminister Per Borten. Lederen for ungdomspartiet, Kjell Magne Bondevik, og politisk nestleder Ivar Molde, holdt samme dag en pressekonferanse hvor de tok opp resolusjonskravene.⁵⁰ De kritiserte utenriksminister Stray for ikke å ta konflikten i Sør-Sudan seriøst. Partiet utfordret Stray sitt syn på konflikten i Sudan og satte spørsmålstegn ved utenriksministerens kilder til konflikten.⁵¹ De mente Strays syn var i dårlig samsvar med inntrykket det norske TV-teamet fikk av forholdene i området, og den norske regjeringen ble oppfordret til å ta kontakt med de undertrykte i Sør-Sudan for å få deres vurdering av situasjonen i området. KrFU forlangte videre at Norge skulle ta kontakt med

⁴⁶ UD 25 4/104, 3, Ambassaden i Nairobi til UD, 26.9.70.

⁴⁷ Bøås og Dokken, *Internasjonal politikk og utenrikspolitikk i Afrika sør for Sahara*, 77-79.

⁴⁸ Nyamlell Wakoson, «The Origin», 160.

⁴⁹ Kjell Magne Bondevik, *Et liv i spenning* (Oslo: Aschehoug, 2006), 40-41.

⁵⁰ Bondevik var siden statsminister i Bondevik2-regjeringen (2001–05) da Norge involverte seg i fredsprosessen og fredsavtalen i Sør-Sudan etter den andre sudanske borgerkrigen (1983-2004).

⁵¹ Aftenposten, 1.10.70.

regjeringen i Khartoum og kreve en slutt på massakrene. Videre ville de at norske myndigheter skulle oppfordre en FN-oppnevnt granskningskommisjon til å reise til Sudan for å kartlegge konflikten og at Norge skulle ta initiativ i FN for å få i stand en mekling mellom partene. KrFU gav til slutt sin støtte til regionalt selvstyre for Sør-Sudan.⁵²

KrFUs resolusjonen hadde store likheter med forslaget til stortingsrepresentant Jakob Aano (KrF) i stortingsdebatten 16. februar 1966. Aano hadde den gangen tatt opp Sør-Sudan spørsmålet, og spesielt kirkens stilling i Sudan. Han brukte Sør-Sudan som et av flere eksempler i Afrika hvor undertrykkelse av kristne foregikk. I sin begrunnelse oppga Aano sin kilde, en rapport fra den anglikanske misjonsorganisasjonen Church Missionary Society fra oktober 1965. Han oppfordret regjeringen til å følge med utviklingen i Afrika, og eventuelt ta et initiativ i FN til å få sendt en upartisk granskningskommisjon til Sudan for å finne ut sannheten om de påståtte forfølgelsene av menneskene i Sør-Sudan.⁵³ Saken ble senere forelagt Norges FN-delegasjon som vektla at ingen av Sudans omkringliggende land ville ta initiativ i saken. Rapporten fra FN-delegasjonen ble deretter sendt til Stortingets utenriks- og konstitusjonskomité 4. juni, med et følgebrev fra Utenriksdepartementet. UD kunne opplyse om at på grunn av opplysningene fra FN-delegasjonen ville det ikke være tilrådelig å ta noe initiativ fra norsk side.⁵⁴ Saken ble lagt på is, helt til KrFUs resolusjon i september 1970 på nytt brakte saken opp på den norske dagsordenen.

Etter KrFUs resolusjon, så UD det som sannsynlig at flere resolusjoner kunne komme i tiden framover. Jakob Aano hadde varslet at han ville reise spørsmålet om Sør-Sudan-konflikten i Stortinget igjen. Dette tok UD og trolig også regjeringen svært seriøst.⁵⁵ Firepartiregjeringen under Per Bortens ledelse (KrF, Sp, V og H), var i denne tiden preget av interne stridheter og sviktende samhold. Etter De europeiske fellesskaps (EF) Haag-møte i 1969, som åpnet for nye medlemsland, ble debatten om norsk medlemskap igjen svært aktuelt i Norge. Dette gav koalisjonsregjeringen store utfordringer, grunnet partienes uforenlige politiske standpunkter. I juni 1970 stemte Stortinget for å søke om EF-medlemskap. Det var derfor en spent stemning innad i regjeringen.⁵⁶ Et eventuelt forslag i Stortinget om et norsk initiativ overfor Sudan fra medlemmer av regjeringspartiene måtte trolig behandles nøye ved en grundig informasjonsinnsamling, for ikke å svekke det skjøre samarbeidet. Samtidig ville et slikt

⁵² UD 25 4/104, 3, KrFU til statsministeren, 30.9.70.

⁵³ Stortingsforhandlinger (1965-1966), Stortingstidene, 2012-2014.

⁵⁴ UD 25 4/104, 5, notat, 28.1.71.

⁵⁵ UD 25 4/104, 3, UD til Nairobi, 5.10.70.

⁵⁶ Tamnes, *Oljealder*, 6:168-174.

forslag være en stor utfordring for UD, som manglet en fullstendig oversikt over situasjonen i Sudan.⁵⁷ Mørkveds rapport fra tjenestereisen i Sudan kom derfor på et svært beleilig tidspunkt.

Mørkveds tjenestereise til Sudan

Under tjenestereisen til Khartoum 22. – 29. september 1970, hadde Mørkved en rekke samtaler med flere vesteuropeere som på ulike måter var engasjert i Sudan. Alle avviste at konflikten i Sør kunne betraktes som folkemord eller religionskrig.⁵⁸

I Khartoum traff Mørkved flere personer med kjennskap til NRK-teamet og reportasjene. Allan Bergstrøm, annen sekretær ved Nederlands ambassade i Khartoum, hadde hatt nær kontakt med TV-teamet da de var i Sudan. Han kjente imidlertid ikke til at tv-teamet hadde vært en tolv timers tur inn i Sør-Sudan fra kongolesisk territorium. Bergstrøm opplyste at en rekke såkalte ”profesjonelle humanister og hvite leiesoldaters levebrød”, var avhengig av deres evne til å polarisere konflikter i ulike verdenshjørner. Disse hadde betydelig ledig kapasitet etter konfliktene i Kongo og Biafra, og flere hadde den senere tiden viet stor interesse for Sør-Sudans problemer.⁵⁹

Mørkved møtte også Johan Holmberg, som ledet FNs utviklingsprogram, *United Nations Development Program* (UNDP), i Sudan. Holmberg hadde tilfeldigvis samme sommeren under en feriereise i Norge sett en av NRK-reportasjene om Sør-Sudan hvor ordet folkemord stadig ble gjentatt. Dette var en karakteristikk han fant direkte uansvarlig. Holmberg advarte mot ”tilfeldig humanitær bistand eller andre tiltak basert på personlig vågemot.” Han mente slike aksjoner kunne bidra til å ødelegge det arbeidet en serie FN-organisasjoner allerede hadde satt i gang, og de planer som forelå for økt innsats for regionene i Sør gjennom FNs hjelpeorganisasjon for barn, *United Nations Childrens Found* (UNICEF) og FNs organisasjon for mat og landbruk, *Food and Agriculture Organization* (FAO). Rop om folkemord eller krav om mat- og medisinforsyninger til Sør-Sudan kunne ødelegge dette arbeidet. Holmberg vektla at FN i økende grad var avhengig av Sudan-regjeringens tillit, og det sentrale var å oppmuntre og utbygge denne tilliten. Derfor måtte FNs tiltak være multilaterale og ha et nøytralt og upartisk grunnlag.⁶⁰

⁵⁷ UD 25 4/104, 3, UD til Nairobi, 5.10.70.

⁵⁸ UD 25 4/104, 3, notat, referat fra samtaler i Khartoum, 22.9.70.

⁵⁹ UD 25 4/104, 3, notat, referat fra samtaler i Khartoum, 22.9.70.

⁶⁰ UD 25 4/104, 3, notat, 22.9.70.

På mange måter bekreftet Mørkveds rapport de holdninger UD alt hadde til konflikten. Mørkved beskrev bakgrunnen for konflikten mellom Nord- og Sør-Sudan som historisk, kulturelt og sosialt betinget, og avviste alle påstander om religiøse motsetningsforhold. Tilslutt anbefalte han ”frihet fra tørst”-prosjektet, et brønnboringsprosjekt som sudanske myndigheter hadde iverksatt 5. februar for å bøte på vannmangelen i Sudans tre sentrale midtprovinser Darfur, Kordofan og Nilprovinsen. Mørkved mente dette var et velegnet formål for norsk bilateral utviklingshjelp.⁶¹

Mørkved til Addis Abeba

Under sin reise til Addis Abeba fra 13.-20. oktober traff Mørkved ingen av de representanter for OAU eller tjenestemenn i Det etiopiske utenriksdepartementet som han egentlig skulle.⁶² Innsamlingen av opplysninger i Etiopia ble vanskeliggjort av at landets øverste kirkelige leder, patriarken i den ortodokse, koptiske kirke, døde rett før Mørkveds ankomst til landet. Det ble erklært landesorg, og alle kontorer og organisasjoner ble stengt i tre dager.⁶³ Mørkved traff derfor bare vesteuropeisk ambassadepersonell og representanter for FN.⁶⁴

Eric Cornell, førstesekretær ved den svenske ambassaden i Addis Abeba, fortalte at han var blitt instruert av svensk UD nettopp på bakgrunn av en av NRKs reportasjer, til å besøke grenseområdene mot Sør-Sudan i det sørvestlige Etiopia 25.-27. september. I følge Cornell var det vanskelig å skaffe sikre opplysninger om kampaktiviteten og eventuelle flyktningbevegelser i området grunnet regntiden. Kampaktiviteten hadde imidlertid en tendens til å ta seg opp i tørkeperioden, fordi det da var lettere å føre krig.⁶⁵

Tilbake i Kairo ble Mørkved informert av Sten Strømholm, den svenske førstesekretæren ved ambassaden i Kairo, om en betydelig opptrapping av kampaktivitetene i Sør-Sudan. Strømholm hadde selv besøkt Sudan 4.-11. oktober og fått opplysninger om opptrappingen fra tre ulike kilder; den amerikanske interesseseksjonen i Sudan, høykommissærens representant og en etiopisk tjenestemann.⁶⁶ Strømholm mente det var for tidlig å trekke konklusjoner,

⁶¹ UD 25 4/104, 3, Kairo til UD, 8.10.70.

⁶² UD 25 4/104, 3, UD til Kairo, 24.9.70.

⁶³ UD 25 4/104, 3, Kairo til UD, 22.10.70.

⁶⁴ Representantene fra FN var fra organisasjonene UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) og ECA (Economic Commission for Africa). UD 25 4/104, 3, UD notat, Knut Mørkved, 20.10.70.

⁶⁵ UD 25 4/104, 3, UD notat, Knut Mørkved, 20.10.70.

⁶⁶ USA hadde ingen ambassade i Sudan på denne tiden. Forholdet mellom Sudan og USA ble sterkt svekket som følge av Sudans støtte til Egypt etter krigen i 1967. Først i 1972 ble den diplomatiske kontakten gjenopptatt. USA hadde imidlertid en interesseseksjon i Sudan i denne perioden. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 163.

siden dette var opplysninger som ikke lot seg bekrefte. Mørkved delte denne oppfatningen i sin rapport til UD, men kunne langt fra utelukke at situasjonen i Sør-Sudan var blitt verre.⁶⁷

UD var også tidligere informert om en forverring av situasjonen i Sør-Sudan gjennom ambassaden i Nairobi, som hadde vært i kontakt med den amerikanske ambassaden i Kenya.⁶⁸ Dette var informasjon UD holdt for seg selv, helt til departementet skulle bli utfordret av KrF og media tidlig desember.⁶⁹ Trolig ønsket ikke UD mer mediefokus på en konflikt verken Norge, FN eller afrikanske land ville involvere seg i. Mediefokuset under Biafra-konflikten hadde skapt et stort folkelig og politisk engasjement. Dette var noe UD ønsket å forhindre siden det ikke var ønskelig å ta noe internasjonalt initiativ overfor Sør-Sudan.

Kollektive løsninger og humanitær bistand

Til tross for at UD var lite begeistret over NRK-reportasjene, ønsket departementet å få tilsendt Sudan-klippene og en oversikt over NRK-teamet sitt private klipparkiv. Materialet ble sendt av Øystein Stabrun til statssekretær Kjell Colding. Byråsjef Ivar Eriksen gikk gjennom materialet og kommenterte at han ikke fant noe som var nytt for UD. Eriksen mente informasjonen i materialet passet helt overens med den oversikten UD hadde bygget på ved utarbeidelsen av notatet til regjeringen, som var ferdig samme dag.⁷⁰

I notatet til regjeringen konkluderte UD med at et norsk initiativ med sikte på en internasjonal FN-aksjon for mekling og eventuell løsning av striden i Sør-Sudan, ikke synes å ha muligheter for å vinne frem. UD mente et slikt initiativ ikke ville få støtte av de afrikanske landene. Departementet fremhevet at et FN-initiativ måtte ha stormaktenes støtte, og det var ikke noe som tydet på at de vestlige stormakter ville engasjere seg i striden. UD mente det var sannsynlig at Sovjetunionen ville gå imot et slikt forslag, trolig grunnet rapportene om Sovjets militære engasjement i Sør-Sudan. Noen nordisk støtte for initiativet kunne UD heller ikke regne med. Sør-Sudan spørsmålet hadde vakt liten interesse i opinionen i de øvrige nordiske land. UD fremhevet derimot at det kunne bli aktuelt å overveie norsk humanitær bistand til området. I tråd med FN og det britiske utenriksdepartementet sine anbefalinger, mente også UD at form og fremgangsmåte for bistanden måtte skje i overensstemmelse med og på måter som kunne godkjennes av regjeringen i Khartoum.⁷¹

⁶⁷ UD 25 4/104, 3, Kairo til UD, 22.10.70.

⁶⁸ UD 25 4/104, 3, Nairobi til UD, 26.9.70.

⁶⁹ Morgenbladet, 4.12.70.

⁷⁰ UD 25 4/104, 3, Brev fra NRK v/ Øystein Stabrun, til UD, 18.11.70.

⁷¹ UD 25 4/104, 3, notat, 18.11.70.

UDs vurderinger var sterkt påvirket av rapportene mottatt fra samtaler med representanter for FN, det britiske utenriksdepartementet og de afrikanske landene. Norske myndigheter gjorde få forsøk på å innhente informasjon fra sørsudansk side. For departementet var det svært sentralt ikke å gi inntrykk av at Norge ville ta noe internasjonalt initiativ i saken. Avgjørende for denne holdningen var det at stormaktene og FN holdt seg utenfor konflikten og at de afrikanske landene og OAU fremhevet konflikten som et internt sudansk problem som burde løses innad i Sudan uten innblanding utenfra. Småstatsperspektivet var her helt avgjørende. For Norge var det nettopp kollektive ordninger, som FN-systemet, som gav mulighet til å fremme og påvirke egne idealer. Derfor vegret Norge seg for å handle utenfor FN-systemet og rammen av kollektive løsninger.⁷² Dette var en holdning som skulle bli utfordret både fra norsk media og KrF.

Sør-Sudan i stortingsdebatten

I utenriksdebatten i Stortinget 23. november 1970 ble spørsmålet om Sør-Sudan tatt opp av KrFs formann, Lars Korvald. Korvald utfordret utenriksminister Strays tidligere uttalelser om konflikten i Sør-Sudan og mente at det ikke bare var tilstrekkelig å fastslå at forholdene i Sør-Sudan ikke kunne kalles folkemord. UD hadde selv forklart at det foregikk overgrep og grusomheter mot sivilbefolkningen i Sør-Sudan og at helsetilstanden og ernærings situasjonen var veldig dårlig. Han betvilte videre at de offisielle opplysningene var dekkende for virkeligheten og trakk parallellen til Biafra-konflikten, der han mente de uoffisielle opplysninger hadde vært nærmere sannheten da disse kom fra folk som faktisk hadde vært der. Videre oppfordret han Norges FN-delegasjon til å ta opp saken med FN med sikte på å få til en mekling mellom partene. Det var en moralsk plikt å gripe inn når menneskerettighetene ble krenket. Han fremhevet at det ville være meningsløst å drive internasjonalt samarbeid, hvis ikke menneskerettighetene gikk foran de nasjonale rettigheter. Tilslutt fremmet han følgende forslag til regjeringen:

I flere av De Forente Nasjoners medlemsland foregår det åpenbare krenkelser av minoritetsgrupper. Disse land har forpliktet seg på hva FN-charteret sier om menneskerettene. Krenkelsene skjer blant annet i Sudan, hvor de dels har rasemessige, dels religiøse karakter, i Brasil, hvor det skjer folkemord på indianere, i østblokk-landene hvor kristne minoriteter forfølges og i Nigeria hvor den nødlidende befolkning i Biafra synes å være glemt. Regjeringen bes ta nye, aktive skritt for at menneskerettene kan

⁷² Tamnes, *Oljealder*, 6:342-343, 469.

bli realisert også ovenfor disse minoritetsgrupper direkte gjennom De Forente Nasjoner og gjennom samarbeid med regjeringene i Norden.”⁷³

Korvalds forslag i stortingsdebatten hadde flere likheter med partikollega Jakob Aanos forslag i stortingsdebatten i 1966. Begge forslagene ønsket et norsk initiativ i FN vedrørende Sudan-konflikten. I 1970 var det imidlertid NRK-reportasjene som satte Sudan inn på den norske dagsordenen, og som førte til et politisk engasjement i KrFU og et fornyet engasjement i KrF. UD møtte et helt annet folkelig engasjement, og en større oppmerksomhet fra media i 1970 enn i 1966, som følge av tidens radikaliserings. I 1970 var NRK-fjernsynet landets mest dominerende massemedium med et riksdekkende publikum. Fjernsynet hadde både stor tiltrekning og gjennomslagskraft, og ble av publikum ansett som det massemedium med størst troverdighet.⁷⁴ NRK brakte tidens katastrofer og begivenheter inn i de norske hjem, som Biafra-konflikten, Sovjetunionens invadering av Tsjekkoslovakia i 1968 og Vietnamkrigen. Hendelsene både sjokkerte og skapte reaksjoner i det norske samfunnet, og i likhet med store deler av Vesten, spesielt i den sterkt økende og engasjerte studentmassen.⁷⁵

Gjennom NRKs reportasjer fra Sudan fikk norsk media øynene opp for konflikten og en engasjert norsk opinion fulgte nøye med. Aanos innlegg i stortingsdebatten i 1966 skapte liten oppmerksomhet både i media og i det politiske miljøet. Stortingsdebatten i 1970 derimot gikk ikke upåaktet hen, selv ikke i Sudan.

Uventede reaksjoner

Den norske ambassadøren i Kairo, Svenn Knudsen, ble dagen etter stortingsdebatten kontaktet av Sudans ambassadør i Egypt, Mohamed Soliman Mohamed Ahmed. Den sudanske ambassadøren var underrettet om at spørsmålet om ”utslettelse” av Sør-Sudan, var behandlet i Stortinget 23. november.⁷⁶ Den norske ambassadøren avtalte å treffe den sudanske ambassadøren dagen etter i den norske ambassaden.⁷⁷ I Norge var UD svært overrasket over sudanernes raske reaksjon og mente at snakket om utslettelse av Sør-Sudan var å skyte langt over mål. Tankene gikk raskt til NRK-reportasjene. Dersom spørsmålet om Heradstveit status som medarbeider i NRK skulle komme opp, ba UD ambassadør Knudsen presisere at NRK

⁷³ Stortingsforhandlinger (1970-71), Stortingstidene, 1026-1027.

⁷⁴ Bastiansen og Dahl, *Norsk mediehistorie*, 360, 442-443.

⁷⁵ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:247-248.

⁷⁶ Uttrykket han brukte var ”Annihilation of Southern Sudan”. UD 25 4/104, 3, UD til Kairo, 25.11.70.

⁷⁷ Den sudanske ambassadøren oppga Khartoum som sin kilde. UD 25 4/104, 3, Telegram Kairo til UD, 25.11.70.

var en uavhengig institusjon og at norske myndigheter ikke kunne styre hva som ble fremført på TV og radio.⁷⁸

I telefonen kvelden før hadde den sudanske ambassadøren vært brysk og sagt at saken hastet. Under møtet med den norske ambassadøren hadde han imidlertid vært rolig og avslappet. Ambassadør Knudsen forklarte at ambassaden ikke hadde mottatt noen underretting om saken fra Oslo, men at det trolig dreide seg om enkeltstående uttalelser fra stortingsmenn i en generell stortingsdebatt. Han forklarte ambassadøren at den norske interessen for problemene i Sør-Sudan var skapt gjennom et TV-program som hadde ført til en del avisartikler. Videre forklarte han at kretser med tilknytning til misjonen var interesserte fordi problemene i Sør-Sudan i første rekke ble oppfattet som religiøse og rasemessige, og ikke som politiske problemer. Knudsen redegjorde for den norske regjeringens holdning til situasjonen i Sør-Sudan, som avviste folkemord, og forklarte at den norske regjering selv hadde gått aktivt inn for å skaffe seg nærmere opplysning om situasjonen. Den sudanske ambassadøren ble beroliget av forklaringene han hadde fått og uttrykte at den sudanske regjeringens informasjonsvirksomhet om saken i utlandet nok hadde vært mangelfull og at en del misforståelser eksisterte som følge av dette.⁷⁹

Ambassadør Knudsen rapporterte til UD at forholdet mellom Norge og Sudan neppe var forverret etter møte med den sudanske ambassadøren. Han mente imidlertid at norsk bistand til Sudan kunne ytterligere bedre forholdet. Igjen ble Khartoums brønnboringsprosjekt ”freedom from thirst” anbefalt som et norsk bistandsprosjekt i Sudan.⁸⁰

Ny presseomtale og politisk initiativ

Også i Norge skapte stortingsdebatten reaksjoner. I Morgenbladet og Vårt Land fikk konflikten i Sør-Sudan stor presseomtale 3. desember. Morgenbladet mente krigen i Sør-Sudan var inne i en ny og alvorlig fase som følge av et betydelig sovjetisk nærvær. Avisen trakk parallellen til Biafra-konflikten. Akkurat som Sovjet hadde hjulpet føderalregjeringen i Nigeria å knuse Biafra hadde de heller ingen skrupler med å slå ned opprøret i Sør-Sudan. Videre utfordret avisen UD og deres kilder, som hevdet situasjonen i Sudan var forbedret,

⁷⁸ UD 25 4/104, 3, UD til Kairo, 25.11.70.

⁷⁹ UD 25 4/104, 3, Kairo til UD, 26.11.70.

⁸⁰ UD 25 4/104, 3, Kairo til UD, 26.11.70.

etter at flere internasjonalt anerkjente presseorganer, journalister og nyhetsbyråer hevdet det stikk motsatte av hva UDs kilder hevdet.⁸¹

Vårt Land hadde samme dag et intervju med Per Øyvind Heradstveit som mente at UD var grovt feilinformert. Heradstveit stilte igjen spørsmålet ved UDs kilder og holdning til konflikten i Sør-Sudan, og forfektet at alle nøytrale iakttakere kalte situasjonen et folkemord og et nytt Biafra. I følge Heradstveit var ikke feilinformasjonen et bevisst spill fra UD sin side, men et resultat av at UD var for dårlig informert. Han tilbødte seg derfor å lese igjennom og selv vurdere UDs kilder og rapporter.⁸²

Byråsjef i UDs presseavdeling, Torleiv Anda, svarte dagen etter på kritikken i Morgenbladet. Han bekreftet at det hadde vært en opptrapping av militære aktiviteter, men tok avstand fra Heradstveits fremstillinger om folkemord. Avisen utfordret UD til å ta saken opp i FN, noe Anda svarte ville være vanskelig uten sikre bevis. Han ba videre om forståelse for hensynet til kildebeskyttelse på spørsmål angående hvilke kilder UD hadde til konflikten. Heradstveit ble også intervjuet i artikkelen. Han uttrykte sin frustrasjon over at UD ikke foretok seg noe til tross for rapporter om økt militæraktivitet. Heradstveit mente at det eneste som kunne gi den lidende sørsudanske befolkningen håp, var at saken ble tatt opp i FN.⁸³

På lederplassen i Morgenbladet samme dag, ble det etterlyst et norsk engasjement i Sudan. Lederartikkelen hadde klare likheter med Lars Korvalds innlegg i stortingsdebatten og fremhevet at menneskerettighetene måtte stå over nasjonale rettigheter. Det ble understreket at et brudd på menneskerettighetene rettferdiggjorde en innblanding fra FN i Sudans interne problemer. Lederen stilte spørsmålet om hvordan en pressemann som Heradstveit kunne være bedre informert enn kontorene i UD og oppfordret utenriksminister Stray til å ordne opp.⁸⁴

Et par dager senere vedtok KrFs landsstyre en uttalelse til den norske regjeringen, hvor de ba regjeringen ta initiativ i FN vedrørende situasjonen i Sør-Sudan. Uttalelsen var i tråd med ungdomspartiets resolusjon fra september. KrF ønsket å legge press på myndighetene i Khartoum, for å innstille terroraksjoner mot minoriteten i Sør. I uttalelsen fremhevet de videre

⁸¹ Morgenbladet, 3.12.70. Morgenbladet henviste blant annet til den franske avisen *Le Monde*, det amerikanske nyhetsbyrået *The Associated Press* og flere britiske aviser som *The Daily Telegraph* og *Evening Standard*.

⁸² Vårt Land, 3.12.70.

⁸³ Morgenbladet, 4.12.70.

⁸⁴ Morgenbladet, 4.12.70.

nødvendigheten av å opprette en FN-kommisjon som kunne vurdere forholdene og behovet for humanitær hjelp og mente det var maktpåliggende å høre de undertryktes egen versjon.⁸⁵

Etter avisoppslagene og initiativet fra KrFs landsstyre ba UD igjen sine stasjoner om å innhente en ny runde med opplysninger.⁸⁶ Den norske ambassadøren i London, Kåre Dæhlen, tok kontakt med sine britiske kollegaer i det britiske utenriksdepartementet. Dæhlen forklarte at etter NRK-reportasjene om Sudan var konflikten blant annet behandlet i Stortinget, og det var kommet fram forslag om at Norge burde ta initiativ i FN. Samtidig hadde sudanerne reagert på den ufordelaktige publisiteten de hadde fått i Norge. Ronald Hope-Jones og Miles Green i det britiske UD ga Dæhlen oppdatert informasjon om konflikten i Sør-Sudan og frarådet igjen Norge å ta noe initiativ overfor Sudan i FN.⁸⁷

UD fulgte nøye med norsk pressdekning av situasjonen i Sør-Sudan, og var tydelig lei av avisklipp som de fant unyansert og ensidige. Avisen *Nationen* hadde 19. desember et stort bilde på trykk i avisen av knelende og sørgende sørsudanere. Bildet hadde ingen artikkel, kun underteksten ”*Religionskrig og folkemord i Sør-Sudan*”. Byråsjef Ivar Eriksen skrev i margen på bildet: ”Dette er ett av de små drypp som kan være svært effektive, og nå er altså også *Nationen* i beitet”. Ekspedisjonssjef i UD, Einar Ansteensen, kommenterte videre lett irritert i margen at ”sakelighet og toleranse er ikke nordmenns sterke side, ei heller på kirkefronten selv om korstogsmentaliteten tydeligvis blomstrer.”⁸⁸

Fortsatt interesse hos KrF

På nyåret fortsatte mediernes dekning av konflikten i Sudan, og KrF viste vedvarende interesse for å fremme et norsk initiativ internasjonalt. I en kommentar i Morgenbladet 23. januar tok KrFs formann Lars Korvald opp den treghet som hersket for å drøfte den sudanske borgerkrigen i FN. Korvald ville gjerne se Norge som et foregangsland når det gjaldt å forsvare internasjonale menneskerettigheter, og mente Norge burde spille en mer aktiv rolle i blant annet FN. I følge Korvald var årsaken til at Norge og andre land ikke tok opp brudd på menneskerettighetene, ”grunnet formaliteter og en innebygget treghetsmekanisme i utenriktjenesten”. Korvald tok derfor til ordet for at Norge burde våge å stå mer alene i en sak der noe virkelig burde gjøres og der FN kunne utrette noe positivt.⁸⁹

⁸⁵ UD 25 4/104, 3, avisutklipp Vårt Land, 7.12.70.

⁸⁶ UD 25 4/104, 3, UD til New York, 10.12.70.

⁸⁷ FCO 39/687, FCO til Khartoum, 9.12.70

⁸⁸ UD 25 4/104, 3, avisutklipp *Nationen*, 19.12.70.

⁸⁹ UD 25 4/104, 4, avisutklipp *Morgenbladet*, 23.1.71.

I UD ble det utarbeidet nok et notat til statssekretær Kjell Colding, i tilfelle han besluttet å ta en samtale med Korvald etter hans uttalelser til Morgenbladet. I notatet fremhevet UD at et norsk initiativ i FN ikke vil finne støtte blant afrikanske land eller blant stormaktene. De afrikanske landene hadde ytret ønsket om at afrikanske problemer skulle løses av afrikanere uten innblanding av vestlige land. Et initiativ på tvers av afrikanske lands ønsker, fra et ”hvitt” land kunne bli betraktet med mistanke om ”skjeve særpolitiske hensyn”.⁹⁰

Til tross for den økte interessen for Sudan i 1970 og begynnelsen av 1971 ønsket fremdeles ikke UD å involvere Norge i den sudanske konflikten. Departementet henviste derfor gjerne til at andre afrikanske land selv ikke ønsket at det skulle bli tatt noe initiativ og at det manglet sikre bevis for å kunne fremme saken i FN. I de påfølgende årene fortsatte engasjementet for Sør-Sudan i KrF, samtidig kom engasjementet i norsk opinion tydeligere fram. UD, som tidligere hadde vurdert å gi humanitær bistand til Sudan, skulle derimot vise liten vilje til å imøtekomme konkrete forespørsler om bistand fra sudanske myndigheter.

⁹⁰ UD 25 4/104, 4, notat, 2.2.71.

4. Sudanske frierferder og norsk bistandsvegring

Våren 1971 fortsatte oppmerksomheten for den sudanske konflikten i Norge, og flere kjente nordmenn dannet en tiltaksgruppe for Sør-Sudan. NRK-reportasjene fra høsten 1970 hadde rettet norske øyne mot Sudan, men reportasjene hadde også rettet sudanske øyne mot Norge. Flere representanter både fra Nord- og Sør-Sudan besøkte Norge og norske representanter i utlandet i årene 1971-1972.

Spørsmålet om norsk bistand til Sør-Sudan kom opp gjennom en rekke forespørsler, både fra nordmenn og sudanere. Norske myndigheter hadde selv tatt opp mulighetene for bistand til Sudan høsten 1970, men viste ikke lengre noen vilje til dette. På en direkte forespørsel fra den sudanske utenriksministeren om bistand høsten 1971, avviste UD dette blankt. UD skulle derimot komme til å bevilge bistand sommeren 1972, da fredsavtalen mellom Nord og Sør var undertegnet. Hvordan påvirket engasjementet i Norge for Sør-Sudan norske myndigheter? Hvorfor nølte UD med å gi bistand til Sudan, og hvorfor endret dette seg sommeren 1972?

Aktive sudanere

I midten av desember 1970 ble presidenten i FNs generalforsamling, nordmannen Edvard Hambro, oppsøkt av to sørsudanske representanter Frederich B. Maggott og Lawrence Wol Wol.¹ Sørsudanerne var medlemmer av *Southern Sudan Liberation Front Delegation to the United Nations*. I flere måneder hadde de jobbet i USA for å skaffe oppmerksomhet om situasjonen i Sør-Sudan. Wol Wol hadde tidligere representert den sørsudanske politiske organisasjonen *Nile Provisional Government* i Europa, som nå var oppløst. Maggott hadde bakgrunn fra den sørsudanske geriljabevegelsen Anya-Nya. De hadde besøkt flere amerikanske delstater og blitt intervjuet av en rekke lokale aviser. Sørsudanerne hadde også vært med i et riksdekkende intervjuprogram sendt av *National Broadcasting Company* (NBC). Sørsudanernes aktivitet hadde skapt noe interesse for Sør-Sudan i USA, og amerikanske myndigheter mottok flere henvendelser fra amerikanske borgere angående den sudanske konflikten.²

¹ Edvard Hambro var utdannet jurist og var stortingsrepresentant for Høyre i perioden 1961-1966, før han ble utnevnt til Norges ambassadør ved FN i New York. I 1967 ble han valgt til formann for den juridiske komité i FNs hovedforsamling. Store norske leksikon, http://www.snø.no/nbl_biografi/Edvard_Hambro/utdypning, (sist besøkt 6.1.11.)

² UD 25 4/104, 4, Washington til UD, 7.1.71; UD 25 4/104, 4, notat, 28.1.71.

I møtet med Hambro overleverte Wol Wol og Maggott en henstilling til FN om å undersøke forholdene i Sør-Sudan. De to sørsudanerne mente det var begått folkemord i Sør-Sudan og ville derfor oppfordre FN til å gripe inn på humanitært grunnlag. Videre ønsket de en våpenembargo overfor Khartoum, og bistand fra nødhjelpsorganisasjoner i form av mat og medisiner til befolkningen i Sør-Sudan og til de sørsudanske flyktningene i nabolandene.³ Hambro forklarte sørsudanerne at hvis et slikt initiativ skulle nå frem, måtte det fremmes av et afrikansk land.⁴ Anbefalingen ble trolig gitt av hensynet til de afrikanske landenes ønsker om at afrikanske problemer skulle løses av afrikanere uten innblanding av vestlige land.⁵ Siden mange afrikanske land nylig hadde fått sin selvstendighet, var de også følsomme på innblanding i interne afrikanske forhold, spesielt fra tidligere vestlige kolonimakter.⁶ En kopi av sørsudanernes oppfordring ble imidlertid sendt til den norske FN-delegasjonen, med en forespørsel om å levere den videre til den norske regjeringen for vurdering og eventuell støtte. Trolig var det Hambro selv som sendte forespørselen videre.⁷

For sørsudanerne var det avgjørende å gjøre motstandsbevegelsens sak kjent internasjonalt. Ved å bli en anerkjent gruppe kunne sympatiserende land og organisasjoner drive lobbyvirksomhet for motstandsbevegelsen i OAU eller FN, og slik fremme deres sak. Sørsudanerne fikk imidlertid begrenset støtte utenfra.⁸

Amerikanerne var skeptiske til de to sørsudanske aktivistene. En tjenestemann fra Det amerikanske utenriksdepartementet kunne fortelle en representant fra den norske ambassaden i Washington at amerikansk UD betraktet Wol Wol og Maggott som privatpersoner og ikke som offisielle representanter for Sør-Sudan.⁹ For amerikanerne var det avgjørende å påvirke Norge med sitt syn. USA hadde tidligere gitt bistand til Sudan, men etter den arabisk-israelske *Seksdagerskrigen* i 1967 ble de diplomatiske og økonomiske båndene til Sudan brutt. I etterdønningene av krigen anklaget Egypt både USA og Storbritannia for å støtte Israel. I Sudan var det sterk støtte for Egypt, og dette forverret forholdet til de to vestlige stormaktene. I solidaritet med Egypt, brøt Sudan både båndene til Storbritannia og USA. Båndene til

³ UD 25 4/104,3, Kopi av brev fra *Southern Sudan Liberation Front Delegation to the United Nations* til president i FNs generalforsamling, Edvard Hambro, 17.12.70.

⁴ UD 25 4/104,4, notat, 28.1.71.

⁵ UD 25 4/104,4, notat, 2.2.71.

⁶ John D. Hargreaves, *Decolonization in Africa* (London: Longman, 1996), 219.

⁷ UD 25 4/104,4, notat, 28.1.71.

⁸ Rolandsen, «Civil War Society?», 150-152.

⁹ UD 25 4/104,4, Washington til UD, 7.1.71. Både Wol Wol og Maggott skulle imidlertid være blant de sørsudanske representantene som skulle underskrive fredsavtalen mellom Nord- og Sør-Sudan i februar 1972. En kopi av Addis-Abeba-avtalen finnes blant annet i: Beshir, *The Southern Sudan: From Conflict to Peace*, 176-177.

Storbritannia ble gjenopprettet året etter, men forholdet til USA var uforandret.¹⁰

Sovjetunionen knyttet etter *Seksdagerskrigen* tettere bånd til Sudan. Under president Nimeiri mottok Sudan økende økonomisk og militær bistand fra Sovjet.¹¹ Amerikanerne ønsket ikke at saken skulle tas opp i FN siden dette ville sette internasjonalt søkelys på konflikten.

Eventuell støtte og anerkjennelse av den sørsudanske motstandsbevegelsen, ville forverre forholdet mellom USA og Sudan, og Vesten generelt. Samtidig ville det trolig skapt enda sterkere bånd mellom Sudan og Sovjet.¹² Det var derfor avgjørende for USA å påvirke land som viste interesse for den sudanske konflikten, som Norge, til ikke å fremme saken i FN. Den amerikanske tjenestemannen fremhevet derfor overfor den norske representanten at amerikansk UD hadde liten tro på at sørsudanernes henvendelse til FN ville gi konkrete resultater. Igjen henviste han til at konflikten ble ansett som et internt sudansk anliggende.¹³

Den amerikanske tjenestemannens beskrivelse av konflikten i Sudan som et internt problem bekreftet de mange rapportene norske myndigheter hadde mottatt fra britisk UD høsten 1970.¹⁴ Norske myndigheter fortsatte å holde seg på linje med britene. De to sørsudanernes henvendelser til Hambro og siden til den norske FN-delegasjonen, skulle imidlertid bare være begynnelsen på en hel rekke sudanske henvendelser til norske tjenestemenn og myndigheter.

Opprop til regjeringen

12. februar 1971 ble et opprop om situasjonen i Sør-Sudan tilsendt den norske regjeringen. Blant de undertegnede var fem stortingsrepresentanter, som alle var fra regjeringspartiene.¹⁵ Det kristne Norge var godt representert blant de undertegnede, med flere misjonærer, sju biskoper, og en katolsk biskop.¹⁶ Det var en rekke profilerte nordmenn blant de undertegnede, alt fra skuespillere til professorer.¹⁷ I tillegg var flere organisasjoner representert. Blant annet formannen for *Amnesty Norge*, et medlem av *Norsk Kvinneliga for Fred og Frihet*, og tre

¹⁰ Båndene til USA ble gjenopprettet først sommeren 1972. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 163; Johnson, *The Root Causes*, 57; Peter Woodward, *US Foreign Policy and the Horn of Africa* (Ashgate Publishing, Ltd., 2006), 30.

¹¹ Woodward, *US Foreign Policy*, 30.

¹² Sudan var først og fremst av stor geopolitisk interesse for USA grunnet den nære tilknytningen til Midtøsten. Viktig var også landets strategiske plassering ved Rødehavet, som var en sentral handels- og transportåre spesielt for arabisk olje. Samtidig ble det antatt at Sudan potensielt kunne ha store økonomiske ressurser, som oljeforekomster. *Ibid.*, 2, 9-11.

¹³ UD 25 4/104,4, Washington til UD, 7.1.71

¹⁴ Se kapittel 3.

¹⁵ Jakob Aano (KrF), John Austrheim(Sp), Øivind Bjorvatn (V), Lars Korvald(KrF), Kåre Kristiansen(KrF).

¹⁶ Blant annet misjonæren Halfdan Endresen. Biskopene var Fridtjov Birkeli, Tord Godal, Olav Hagesæther, Dagfikk Hauge, Alex Johnson, Per Juvkam, Monrad Norderval, Bjarne Weider og den katolske biskop John W. Gran.

¹⁷ Blant annet Erik Bye og skuespiller Lars Andreas Larsen, professor Johannes Falkenberg og Johannes Andenæs.

representanter fra den norske avdelingen av *Association for the Study of World Refugee Problem* (AWR).¹⁸ Blant de undertegnede var ikke minst forsker Asbjørn Eide, lagdommer Alf W. Østensen og leder for norsk Mellomkirkelig Institutt, Gunnar Stålsett.¹⁹

Oppropet ba regjeringen om å ta initiativet for å finne en løsning på konflikten i Sør-Sudan. Det oppfordret den norske regjeringen til å ta opp Sudan-konflikten på samlingen til FNs Menneskerettighetskommisjon, som skulle ha møte i Genève 22.-26. mars. Oppropet var også sendt direkte til Menneskerettighetskommisjonen. De undertegnede hevdet at en behandling i kommisjonen ville kaste nytt lys over situasjonen i Sør-Sudan og mente at representanter for Sør-Sudan burde få mulighet til å legge frem sin sak for verdensopinionen.²⁰

Samtidig med oppropet ble det også sendt en egen resolusjon fra den norske seksjonen av AWR, undertegnet av formann Gutorm Gjessing. AWR ønsket internasjonal hjelp til de diskriminerte og forfulgte i Sør-Sudan. Resolusjonen var blitt vedtatt på et møte 21. januar og ble også sendt til Paven, Kirkenes Verdensråd og FN.²¹

Det var ikke tilfeldig at en rekke kjente nordmenn undertegnet på oppropet til regjeringen. For initiativtakerne var det viktig å sette søkelys på Sør-Sudan og skape et press på norske myndigheter. Alle de undertegnede hadde en sentral posisjon i Norge, og flere hadde også vist engasjement for liknende saker tidligere. Samtidig var det viktig å få engasjert media for å skape oppmerksomhet om konflikten, og kjente personer skapte oppmerksomhet.²²

Norske myndigheter ønsket ikke å ta opp konflikten i Sudan på møtet i Genève. Konflikten fremstod som svært uoversiktlig for UD. UD hadde selv ikke innhentet informasjon om situasjonen fra Sør og mente det var vanskelig å få tak i førstehåndsinformasjon fra området. UD var skeptiske til å bruke myndighetene i Khartoum, motstandsbevegelsen i Sør, og utenlandske misjonærer og representanter for humanitære organisasjoner som kilder til situasjonen. UD mente alle disse var påvirket fra sitt ståsted og ville slik fremheve det som

¹⁸ Norsk kvinneliga for fred og frihet ble etablert 1915 som den norske underavdelingen av Women's International League for Peace and Freedom (WILPF). Organisasjonen har som mål å samle kvinner av forskjellige oppfatninger og livssyn til samarbeid for å fremme vilkårene for varig fred. Store norske leksikon, http://snl.no/Norsk_kvinneliga_for_fred_og_frihet, (sist besøkt 5.2.2011). AWR er et forskningsfelleskap som tar for seg flyktningproblematikk. Organisasjonen ble grunnlagt i 1951, og har sitt hovedsete i Vaduz, Liechtenstein. I tillegg til signaturen fra lederen Gutorm Gjessing, undertegnet visepresident Walther Rothholz og sekretær Irmgard Wrede. Det internasjonale forskningsfelleskapet for flyktningproblematikk, hentet fra: <http://www.awr-int.de/> (sist besøkt 17.1.11)

¹⁹ UD 25 4/104, 4, Opprop til den norske regjeringen, 12.2.71.

²⁰ UD 25 4/104, 4, Opprop til den norske regjeringen, 12.2.71.

²¹ UD 25 4/104, 4, AWR resolusjon til UD, 17.2.71.

²² Intervju med Helene Freilem Klingberg, 1.2.2011.

passet best for sin egen situasjon.²³ Internasjonale medier meldte stadig om overgrep fra regjeringshæren mot sivilbefolkningen i Sør. UD hadde også fått melding om dette fra amerikansk UD. Disse rapportene var imidlertid vagere enn framstillingen i avisartiklene.²⁴ UD utelukket ikke at overgrep og grusomheter mot sivilbefolkningen hadde funnet sted, men mente dette ikke var noen bevisst politikk fra Khartoum, men snarere en følge av konfliktens form med geriljaangrep og regjeringshærens motaksjoner.²⁵

I tråd med blant annet britene, mente UD at Sudans president Jaafar Nimeiri hadde vist en større vilje enn sine forgjengere til å bedre forholdene i Sør-Sudan og at han ønsket å løse konflikten politisk.²⁶ Norske myndigheter var godt informert om Nimeiris erklæring om Sør, som kom kort tid etter maktovertakelsen i mai 1969.²⁷ Erklæringen inneholdt løfter om økonomisk utvikling og regionalt selvstyre for de tre provinsene i Sør. Nimeiri forsikret også om amnesti for tilbakevendte flyktninger. Samtidig fikk de to sørsudanske statsrådene Abel Alier og Joseph Garang en mer aktiv rolle i Nimeiris regjering enn det tidligere sørsudanske statsråder hadde hatt i foregående regjeringer.²⁸ Den norske FN-delegasjonen brukte dette som et argument mot å ta konflikten i Sør-Sudan opp for FNs menneskerettighetskommisjon. De mente det var viktigere å støtte Nimeiri i kampen for å oppnå en fredelig løsning i Sør, framfor å sette saken på spissen ved en offentlig behandling i FN.²⁹

Samtidig mente den norske delegasjon at det var sannsynlig at det ikke ville skaffes et flertall for å sette konflikten i Sør-Sudan på dagsorden i Menneskerettighetskommisjonen og andre FN-organer. Ingen stormakter hadde vist interesse for å ta opp saken.³⁰ Khartoum ønsket heller ikke innblanding utenfra siden de mente konflikten i Sør var et internt problem, som skulle løses nasjonalt. Samtidig viste afrikanske land liten vilje til å blande seg inn i andre afrikanske lands interne problemer. De afrikanske landene fremhevet samarbeid og solidaritet med de andre medlemslandene i OAU framfor å støtte afrikanske frigjøringsgrupper.³¹ Den norske delegasjonen antok også at en debatt i FN ikke ville tjene befolkningen i Sør-Sudan,

²³ UD 25 4/104, 3, notat, 18.11.70.

²⁴ UD 25 4/104, 3 Washington til UD, 4.12.70; UD 25 4/104, 2, Kairo til UD, 22.10.70.

²⁵ UD 25 4/104, 3, notat, 28.1.71.

²⁶ UD 25 4/104, 4, notat, 28.1.71; UD 25 4/104, 3, London til UD, 9.12.70.

²⁷ UD 25 4/104, 3, Kairo til UD, 8.10.70.

²⁸ Johnson, *The Root Causes*, 36.

²⁹ UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71.

³⁰ UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71.

³¹ Se kapittel 3 for en fyldigere drøftelse av OAU og de afrikanske landenes holdning til interne konflikter.

siden dette kunne fastlåse den sudanske regjering til ”prestisjebetingede standpunkter”.³² Det hadde norske myndigheter erfart tidligere. Khartoum hadde vist at de mislikte innblanding i interne forhold, blant annet etter Sør-Sudan ble tatt opp i den norske stortingsdebatten høsten 1970.³³

FN-delegasjonen argumenterte for at et forgjeves forsøk av Norge på å fremme saken ville være en politisk belastning.³⁴ Som småstat hadde Norge få muligheter til å påvirke utenfor FN-systemet.³⁵ Et forgjeves forsøk på å fremme et slikt betent tema uten støtte fra verken stormakter eller afrikanske land, kunne tenkelig skade Norges innflytelse i FN. Videre fremhevet delegasjonen at de israelske interessene i området kunne bidra til en politisering og polarisering av spørsmålet i det internasjonale miljøet. Israels forbindelser til den sørsudanske geriljaen og de sovjetiske militære leveransene til myndighetene i Khartoum var sensitive temaer i internasjonale sammenhenger. Dette ble aldri behandlet offentlig i FN-kretser.³⁶

Norske myndigheter mente konflikten i Sudan hadde sin bakgrunn i det asymmetriske forholdet mellom Nord og Sør. Den skjeve maktbalansen mellom Nord og Sør hadde en lang historisk bakgrunn i ulik økonomisk, sosial og kulturell utvikling i de to landsdelene.³⁷ UD vurderte derimot i liten grad sudanske politiske aktører og beslutninger som utslagsgivende for konflikten. Blant annet var ikke islamiserings- og arabiseringspolitikken som Khartoum førte overfor Sør i store deler av 1950- og 1960-årene, tatt med som en forklaring til konflikten mellom Nord og Sør.³⁸ Norske myndigheter stilte generelt få spørsmål ved Khartoums politikk overfor Sør. Det nye styret i Khartoum hadde riktignok lagt seg på en mer forsonende linje overfor Sør da de tok makten i mai 1969. De hadde annonsert at de ønsket en politisk løsning på konflikten og kommet med løfter om regionalt selvstyre. Men kamphandlingene i Sør raste med økende intensitet og brutalitet.³⁹ Dette skulle UD få klare meldinger om, blant annet fra sørsudanske representanter på besøk i Norge.

For å oppmuntre Khartoums regjering til å løse konflikten politisk, mente FN-delegasjonen at Norge skulle vurdere å gi humanitær bistand til Sudan, som den sudanske regjeringen skulle bruke til utvikling av Sør. Bistanden skulle være et ”substitutt for annen norsk offentlig

³² UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71.

³³ Se kapittel 3.

³⁴ UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71.

³⁵ Tammes, *Oljealder*, 6:342-343, 469.

³⁶ UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71.

³⁷ UD 25 4/104, 3, notat, 18.11.70.

³⁸ UD 25 4/104, 3, notat, 18.11.70.

³⁹ Johnson, *The Root Causes*, 33, 36-37.

opptreden". Dette ville ha en mindre belastningsrisiko for Norge i og utenfor FN. Samtidig ville ikke bistand tillegges en politisk motivering fra Khartoum på samme måte som et norsk FN-initiativ på vegne av Sør-Sudan.⁴⁰ Dette var ingen ny anbefaling. UD hadde selv foreslått å gi bistand til Sudan høsten 1970 og mente i tråd med anbefalingene fra det britiske utenriksdepartementet at form og fremgangsmåte for bistanden måtte skje i overensstemmelse med og i former som kunne godkjennes av regjeringen i Khartoum.⁴¹ Likevel tok UD ingen initiativ til å gi bistand utover i 1971 og begynnelsen av 1972. Sudanerne skulle imidlertid selv ta initiativ for å få bistand.

Sudansk interesse for Norge

I midten av februar ankom formannen for *Union of Southern Sudanese Students*, Dominic A. Mohamed, Oslo. Han var på en kort visitt i Skandinavia for å informere om behovet for hjelp og henvendte seg først og fremst til kirkelige organisasjoner siden andre humanitære organisasjoner hadde vist liten interesse for Sør-Sudan. Mohamed ønsket at FN skulle ta initiativ i saken og nedsette en komité for å undersøke forholdene i Sør-Sudan. Han mente det siden november 1970 hadde funnet sted en betydelig opptrapping i kamphandlingene og at det hadde oppstått en tilspisset situasjon.⁴² Han uttrykte frustrasjon overfor avisen *Vårt Land* at de skandinaviske regjeringer hadde fått et skjevt inntrykk av forholdene i landet, fordi de hadde fått sin informasjon fra myndighetene i Sudan.⁴³

UD var skeptisk til den sørsudanske representanten. I marginen av avisutklippet kommenterte byråsjef Ivar Eriksen uttalelsen Dominic A. Mohamed hadde kommet med. Kommentaren var spesielt rettet mot Mohameds påstand om at de skandinaviske regjeringene hadde et ensidig syn etter å ha fått informasjon kun fra Khartoum. Eriksen mente at dette var "Heradstveits stemme".⁴⁴ UD var generelt kritisk til Heradstveit etter hans reportasjer fra Sør-Sudan, som de mente var tydelig preget av motstandsbevegelsens syn. At det stadig viste seg at reportasjene også hadde vakt stor oppmerksomhet i Sudan, gjorde ikke saken bedre. Dette skapte press på UD til å sette seg inn i en konflikt de i utgangspunktet hadde liten oversikt over, og som de ikke ville bli dratt inn i.⁴⁵

⁴⁰ UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71.

⁴¹ UD 25 4/104, 3, notat, 18.11.70; Se kapittel 3 for nærmere analyse av britenes politikk overfor Sudan.

⁴² UD 25 4/104, 4, avisutklipp *Morgenbladet*, 22.2.71.

⁴³ UD 25 4/104, 4, avisutklipp *Vårt Land*, 22.2.71.

⁴⁴ UD 25 4/104, 4, avisutklipp *Vårt Land*, påskrift Ivar Eriksen, 22.2.71.

⁴⁵ Se kapittel 3.

Myndighetene i Khartoum hadde lagt godt merke til oppmerksomheten Sør-Sudan hadde fått i nordiske medier, og spesielt i Norge. Ved flere anledninger gav sudanske tjenestemenn uttrykk for dette overfor norske tjenestemenn.⁴⁶ Sudans ambassadør i Moskva, Abdullahi El Hassan, som tidligere hadde vært statssekretær i Nimeiris regjering, hadde 22. mars en samtale med den norske ambassadøren i Moskva Frithjof Jakobsen. El Hassan fortalte at Khartoum var svært opptatt av hvordan opinionen i de nordiske land kunne få et riktigere bilde av forholdene i Sudan. Tidligere hadde et ensidig syn også preget Sverige og Danmark, men i den senere tid mente han det var spesielt i Norge dette var tilfelle. Han fremhevet at det var viktig for Khartoum å gjøre sin politikk forstått nettopp i land som de nordiske, både fordi det var viktig å ha gode forbindelser med Norden og fordi disse landene ofte var ”toneangivende for videre kretser”.⁴⁷ El Hassan tenkte nok her spesielt på kristne og humanitære hjelpeorganisasjoner. En sudansk regjeringsdelegasjon, som skulle besøke Norge en måned senere, var svært interessert i å treffe representanter fra slike organisasjoner for å få bistand til sitt arbeid for flyktingene i landet.⁴⁸

De nordsudanske representantene var svært opptatt av å påvirke norske myndigheter og norsk media gjennom å redegjøre for sine synspunkter og sin forståelse av konflikten i landet. Khartoum hadde gjentatte ganger vist god kjennskap til NRK-reportasjene fra Sør-Sudan, som de mente var svært ufordelaktige.⁴⁹ Det at fjernsynet hadde stor gjennomslagskraft i 1970-årene og at publikum anså det som et troverdig massemedium, var en viktig årsak til at NRK-reportasjene fikk den oppmerksomheten de gjorde. Reportasjene skapte også fokus på Sør-Sudan i norsk media og la grunnlaget for et politisk engasjement gjennom KrFU og KrF.⁵⁰ Dette forklarer også noe av den sudanske interessen for Norge. Khartoum hadde sett hvordan media kunne brukes til å fenge folk og skape engasjement og ønsket å påvirke Norge med sin versjon av konflikten. Interessen og engasjement for Sør-Sudan i Norge fortsatte likevel utover våren 1971.

Norsk Sør-Sudan- komité

Med lagdommer Alf W. Østensen i spissen, tok forsker Asbjørn Eide, programsekretær i radioens kulturavdeling i NRK Helene Freilem, professor Gutorm Gjessing og leder for norsk Mellomkirkelig Institutt Gunnar Stålsett initiativet til dannelsen av en egen komité for Sør-

⁴⁶ UD 25 4/104, 4, Kairo til UD, 21.1.71. Sudanske myndigheter viste også svært god kjennskap til den norske ambassadesekretæren Knut Mørkveds tjenestereise til Khartoum høsten 1970.

⁴⁷ UD 25 4/104, 4, Moskva til UD, 22.3.71.

⁴⁸ UD 25 4/104, 4, Genève til UD, 21.4.71.

⁴⁹ UD 25 4/104, 4, New York til UD, 24.2.71; UD 25 4/104, 4, New York til UD, 9.6.71.

⁵⁰ Se kapittel 3.

Sudan. De inviterte alle, som tidligere hadde undertegnede på oppropet til regjeringen, til et møte torsdag 15. april i stortingsbygningen. Initiativtakerne ønsket at komiteen skulle fungere som en aksjonsgruppe for Sudan-konflikten ved å undersøke hva som kunne gjøres for å ”fremskynde en fredelig og rimelig ordening av Sør-Sudans forhold til Nord-Sudan, en ordening som kan tjene til sørsudanernes beste.”⁵¹ Høsten 1970 hadde Per Øyvind Heradstveit, noen norske aviser og flere KrF politikere satt spørsmålstejn ved UDs kilder til konflikten i Sudan. De betvilte blant annet at UD hadde vært i kontakt med noen fra Sør-Sudan.⁵² Trolig var dette en viktig grunn til at initiativtakerne til Sør-Sudan-komiteen søkte etter en person som ville gå igjennom et omfattende dokumentmateriale og lage en utredning om situasjonen i Sudan. Utredningen skulle brukes til å informere det norske folk om de vanskelige forholdene i Sør-Sudan. Hovedmålet for komiteen var å stå som ansvarlig for og ta hånd om tiltak og finansiering av arbeidet.⁵³

Sør-Sudan-komiteen ble dannet 23. april, da Anya-Nya representanten Teofilo Occang-Lotti besøkte Oslo.⁵⁴ Gruppen skulle senere fungere som et bindeledd for den sørsudanske organisasjonen, *Southern Sudan Association* i London. Nordmennene ønsket å fremme sørsudanernes sak og arrangerte flere møter mellom sørsudanerne og norske myndigheter.⁵⁵ Det var den norske Sør-Sudan-komiteen som selv tok kontakt med *Southern Sudan Association* i London. Komiteen ønsket å få tak i all tilgjengelige informasjon om konflikten og lovte å jobbe for humanitær bistand til Sør-Sudan.⁵⁶

Sudansk frierferd til Norge

I midten av april var både en regjeringsdelegasjon fra Khartoum og en representant fra Anya-Nya på besøk i Norge. Abel Alier, den sørsudanske arbeidsministeren i Khartoum-regjeringen, var sammen med en delegasjon sudanske politikere på en rundreise i Europa.

⁵¹ UD 25 4/104, 4, kopi av appell om dannelse av tilaksgruppe vedkommende Sør-Sudan konflikten, 31.3.71.

⁵² Se kapittel 3.

⁵³ UD 25 4/104, 4, kopi av appell om dannelse av tilaksgruppe vedkommende Sør-Sudan konflikten, 31.3.71. Det var blant annet Øystein Stabrun som hadde gitt komiteen mye dokumentmateriale. Intervju med Øystein Stabrun, 18.3.2011.

⁵⁴ Archivio Comboniani Roma, A 104/33, Teofilo Occang-Lotti, ”Report of my Visit to Norway”. [kopi av rapporten mottatt fra Øystein H. Rolandsen]

⁵⁵ Telefonsamtale med Gunnar Stålsett, 24.1.2011.

⁵⁶ Formannen for komiteen, Alf W. Østensen, skrevet et brev til *Southern Sudan Association* og informert om den norske komiteen. Brevet var trykket i ”Grass Curtain” juli 1971, bladet som den sørsudanske organisasjonen gav ut. FCO 39/900, 63, ”Grass Curtain”, 4.8.71.

Skandinavia var på reiseruten. Norske myndigheter ble imidlertid ikke informert om besøket før en uke i forveien, men UD strakk seg langt for å oppfylle delegasjonens ønsker.⁵⁷

Den sudanske delegasjonens mål for besøket i Norge var å møte private organisasjoner som var tilknyttet utviklingshjelp og flyktningarbeid. I tillegg ønsket de å møte flere politikere, representanter for statlige organisasjoner og norsk presse. Blant navnene på ønskelisten var utenriksminister Andreas Cappelen, statssekretær Thorvald Stoltenberg, byråsjef Ivar Eriksen, generalsekretær i Norges Flyktningeråd Wilhelm Bøe og generalsekretær i Norges Røde Kors Håkon Mathisen. I tillegg ønsket de særlig å møte NORAD og kirkelige hjelpeorganisasjoner. Delegasjonen ønsket å holde en pressekonferanse under sitt opphold i Oslo og håpet å treffe norsk tv og radio.⁵⁸

Tidspunktet delegasjonen valgte å besøke Skandinavia var ikke tilfeldig. Søndag 25. april ble årets TV-aksjon avholdt, *Flyktning-71*, en felles nordisk innsamlingsaksjon til inntekt for verdens flyktninger gjennom FNs Høykommissær for flyktninger.⁵⁹ Norske myndigheter vurderte dette til å være en gylden anledning til å støtte Sudan humanitært uten å bli trukket inn i den politiske konflikten i landet.⁶⁰ Pengene ble imidlertid kanalisert gjennom FNs høykommissær for flyktninger.⁶¹ Sudanerne var godt informert om den norske TV-aksjonen. Sudans ambassadør i Kairo hadde tatt kontakt med den norske ambassaden allerede i januar, da det var kjent at et norsk tv-team fra NRK skulle til Afrika og filme sørsudanske flyktninger.⁶² Ambassadør Mohamed Soliman Mohamed Ahmed var misnøyd med dette og ønsket at tv-opptaket skulle kanselleres.⁶³ Den sudanske ambassadøren fryktet mest sannsynlig en ny Heradstveit-reportasje. I samtale med den norske ambassadøren ble han imidlertid beroliget av at programmet var del av en ren humanitær aksjon for å støtte Høykommissærens flyktningarbeid i Afrika.⁶⁴

⁵⁷ UD 25 4/104, 4, London til UD, 19.4.71; UD 25 4/104, 4, Telegram fra Genève til UD, 20.4.71.

⁵⁸ UD 25 4/104, 4, Telegram, Genève til UD, 21.4.71.

⁵⁹ I Norge var aksjonen under ledelse av Det Norske Flyktningeråd. VG 15.4.71; VG 24.4.71; Svein Erik Odden og Yngvar Holm, *Flyktning 71* (Oslo: Gyldendal, 1971), 5, 79-80.

⁶⁰ UD 25 4/104, 4, notat, 28.1.71.

⁶¹ Odden og Holm, *Flyktning 71*, 5, 79-80.

⁶² Det finnes ikke noen nøyaktige tall på hvor mange sørsudanske flyktninger det var i nabolandene. Mange ble aldri formelt registrert. I følge det britiske utenriksdepartementet var det litt over 70 000 sørsudanske flyktninger i Uganda i 1969. FCO 39/686, 39, Kampala til FCO, 24.3.70. Norske myndigheter var opplyst av FNs Høykommissær for flyktninger om at det i årsskiftet 1969/70 var ca. 115 000 sørsudanske flyktninger i Sudans naboland. UD 26 8/23, notat, 13.3.70.

⁶³ UD 25 4/104, 4, Telegram, Kairo til UD, 18.1.71.

⁶⁴ UD 25 4/104, 4, Kairo til UD, 21.1.71.

Nyheten om at en regjeringsdelegasjon fra Khartoum var på vei til Norge hadde også nådd den sørsudanske organisasjonen i London, *Southern Sudan Association*. Det var Øystein Stabrun og Per Øyvind Heradstveit som tok kontakt med organisasjonen. Stabrun og Heradstveit fryktet at de ville komme dårlig ut av en debatt med regjeringsdelegasjonen fra Khartoum, som var ledet av sørsudaneren Alier. De ønsket derfor at en sørsudaner selv skulle tale regjeringsdelegasjonen imot. Ingen av medlemmene i *Southern Sudan Association* hadde imidlertid mulighet til å reise til Norge. Etter anbefaling fra organisasjonen tok nordmennene kontakt med Teofilo Occang-Lotti, en sørsudansk medisinstudent som holdt til i Nord-Italia. Occang-Lotti sa seg villig til å dra til Norge som Anya-Nya-representant for å tale Sør-Sudans sak. Stabrun og Heradstveit møtte Occang-Lotti i Roma samme dag og ordnet visum til han gjennom den norske ambassaden. Noen timer senere satt han på flyet til Norge.⁶⁵

26.april holdt Occang-Lotti en pressekonferanse i Oslo. Han hevdet at siden høsten 1970 hadde Khartoums aksjoner mot befolkningen i Sør-Sudan blitt intensivert. Han omtalte det som skjedde i landet som en utryddelseskampanje og folkemord. Videre hevdet han at regjeringen i Khartoum var skremt av opplysningene som var kommet frem i blant annet NRK-reportasjene fra Sør-Sudan. Khartoum ønsket å tilbakevise opplysningene og skaffe sympati, men i virkeligheten var forholdene i Sør stadig blitt verre. Occang-Lotti oppfordret derfor de skandinaviske land til å legge press på Khartoum gjennom internasjonale organisasjoner for å hjelpe befolkningen i Sør-Sudan.⁶⁶

Dagen etter Occang-Lottis pressekonferanse kom den sudanske regjeringsdelegasjonen til Oslo. Foruten den sørsudanske delegasjonsleder og arbeidsminister Abel Alier, bestod følget av åtte nordsudanske embetsmenn. Blant disse var blant annet representanter med ansvar for flyktningspørsmål og direktør for fjernsynet i *Ministry of National Guidance*.⁶⁷ Det var tydelig at bistand til flyktingene i Sør var målet for besøket. Samtidig ønsket sudanerne å fremme sitt syn på konflikten i norske medier. Delegasjonen hadde et tett program for sine tre dager i Oslo. Sudanerne hadde møter i UD, blant annet med byråsjef Ivar Eriksen, utenriksråd Thore Boye og NORAD.⁶⁸

⁶⁵ Korrespondanse med Teofilo Occang-Lotti, 20.4.2011.

⁶⁶ UD 25 4/104, 4, avisutklipp, Vårt Land, "Det fines ingen vei tilbake for Sør-Sudan", 27.4.71.

⁶⁷ UD 25 4/104, 4, notatvedlegg, 28.4.71. I følget var også Mohamed Omer Beshir, som jobbet i det sudanske utenriksdepartementet. Beshir hadde vært sekretær under Juba konferansen i 1965. Sørsudanske representanter anklaget han i ettertid for ikke å publisere et ferdig referat fra møtet, men presenterte sin tolkning av konferansens utfall i sin egen bok, *The Southern Sudan, Background to Conflict*. Johnson, *The Root Causes*, 34.

⁶⁸ UD 25 4/104, 4, notatvedlegg, 28.4.71.

I møte med den sudanske delegasjonen redegjorde byråsjef Ivar Eriksen for utviklingen av Sør-Sudan- spørsmålet i norsk opinion siden 1966. Delegasjonen uttrykte at de var fornøyd med holdningen den norske regjeringen hadde inntatt til konflikten og ønsket en norsk regjeringsdelegasjon velkommen til å besøke Sudan for selv å studere situasjonen i Sør-Sudan. Minister Alier forklarte at Khartoum ønsket å løse konflikten med fredelige midler og ikke militær undertrykkelse og at de offentlig hadde erklært og lovet lokalt selvstyre til Sør-Sudan. Khartoum hadde imidlertid med hensikt latt være å definere hva dette innebar i detalj, slik at sørsudanerne selv kunne bidra med forslag til løsninger. Et problem myndighetene i Sudan stod overfor var bistanden til de flere tusen sørsudanske flyktningene som returnerte til sine hjem i Sør-Sudan. Her var det mangel på mat, helse- og skoletilbud. Den sudanske ministeren ønsket derfor å oppfordre private og offentlige organisasjoner i Skandinavia til å gi bistand til arbeidet med utviklingen av Sør.⁶⁹

Byråsjef Eriksen ville gjerne ha Khartoum-regjeringens syn på forslaget om å ta opp Sør-Sudan-spørsmålet i Menneskerettskommisjonen, som enkelte grupper i Norge ønsket. Igjen henviste sudanerne til at problemet i Sør var et internt problem som skulle løses nasjonalt ved drøftinger. Derfor ble Norge frarådet å ta saken opp i FN.⁷⁰

Det var flere grunner til at delegasjonen ikke ønsket at saken skulle bli tatt opp i FN. Først og fremst fryktet Khartoum at en behandling av konflikten i FN kunne skape internasjonale støtteerklæringer til et selvstendig Sør-Sudan, som ville føre til en oppsplitting av landet. På 1960-tallet hadde det vært sterk støtte for frigjøringskamper i Afrika, spesielt fra nye selvstendige stater, men også fra supermaktene USA og Sovjetunionen og interessegrupper i Europa og USA.⁷¹ Muligens fryktet også Khartoum at verdenssamfunnet skulle få et innblikk i hva som faktisk hendte i Sør. Selv om myndighetene selv proklamerte sin forsonende holdning overfor Sør, fortsatte krigføringen med høy intensitet. Hærens trakassering og tvangsflytting av den sivile befolkningen var en del av myndighetenes politikk i Sør.⁷² Politikken i Sør var slik langt hardere enn Khartoum selv offisielt hevdet, blant annet overfor norske myndigheter.

Under sitt opphold i Oslo møtte den sudanske delegasjonen også Håkon Mathiesen, generalsekretær i Norges Røde Kors og Wilhelm Bøe, generalsekretær i Det norske

⁶⁹ UD 25 4/104, 4, notat, 28.4.71.

⁷⁰ UD 25 4/104, 4, notat, 28.4.71.

⁷¹ Rolandsen, «Civil War Society?», 148.

⁷² Ibid., 185.

Flyktningsråd. På en pressekonferanse etter alle møtene, fremhevet den sudanske regjeringsdelegasjonen, ikke unaturlig, at etter at president Nimeiri kom til makten i 1969, var det en ny innstilling til problemet i Sør. De redegjorde for tiltakene regjeringen hadde iverksatt, som amnesti for sørsudanerne som la ned våpnene. En plan for gjenreisning ville også bli iverksatt. Videre hevdet de at geriljaen i Sør ikke hadde støtte fra folket i Sør, som snarere støttet opp om Khartoums politikk og forslag. Denne oppslutningen mente de var synlig gjennom de mange flyktingene som vendte tilbake til sine hjem. Videre beklaget de seg over at regjeringen manglet kapasitet til å ta seg av alle disse flyktingene og antydte igjen behovet for bistand.⁷³ Regjeringsdelegasjonens framstilling av flyktnings situasjonen skulle møte motstand fra den sørsudanske representanten, Occang-Lotti.

Samme dag som den sudanske delegasjonens pressekonferanse fant sted, tok Utenriksdepartementet i mot Occang-Lotti for en samtale, etter at sørsudaneren selv hadde tatt skriftlig kontakt med UD. Occang-Lotti fortalte at han var Vest-Europas Anya-Nya representant og at det var London som var hovedbasen for hans politiske aktiviteter. Videre la han frem motstandsbevegelsens syn på situasjonen i Sør-Sudan. Han oppfordret Norge til å avstå fra å gi Khartoum-regjeringen bistand til de hjemvendte sørsudanske flyktingene og hevdet at all økonomisk bistand til Khartoum-regjeringen på en eller annen måte ville gå til militære formål mot Sør. Occang-Lotti fortalte at de hjemvendte flyktingene ble plassert i såkalte "fredslandsbyer".⁷⁴ "Fredslandsbyene" lå i nærheten av Khartoums militærbaser i Sør-Sudan, og flyktingene ble slik brukt som et sikkerhetsbelte rundt viktige transportårer og de militære anleggene. Videre kritiserte han Khartoum-regjeringens amnestilov for tilbakevendte sørsudanere, som han mente ikke virket i praksis. Til tross for amnestiloven var flere studenter som hadde vendt hjem til Sør-Sudan arrestert.⁷⁵

Norske myndigheter - Khartoumvennlige?

Basert på informasjonen norske myndigheter fikk fra både Khartoum og representanter fra motstandsbevegelsen, kan det virke som om UD inntok en posisjon som først og fremst vektla Khartoums framstilling av situasjonen. UD mente at overgrep mot sivilbefolkningen ikke var noen bevisst politikk fra Khartoum sin side, men at det kunne skje som en følge av geriljaens angrepsform og regjeringshærens motaksjoner.⁷⁶ Disse represalier gikk imidlertid hardt utover sivilbefolkningen. Myndighetene anklaget sivilbefolkningen for å støtte geriljaen og angrep

⁷³ UD 25 4/104, 4, avisutklipp Morgenbladet, 30.4.71.

⁷⁴ Begrepet han brukte var "peace villages".

⁷⁵ UD 25 4/104, 4, notat, 29.4.71.

⁷⁶ UD 25 4/104, 4, notat, 28.1.71.

derfor landsbyer som lå i nærheten av steder Anya-Nya hadde operert. De arresterte og drepte sivile de antok støttet geriljaen. ”Fredslandsbyene”, hvor sørsudanske sivile ble plassert, var preget av kummerlige forhold og mange døde av underernæring.⁷⁷ Dette fikk UD rede på blant annet under møtet med Anya-Nya representanten Occang-Lotti.⁷⁸

Riktignok var norske myndigheters holdning til konflikten i Sudan også preget av rapportene og samtalene med blant annet britene.⁷⁹ Men norske myndigheter ble flere ganger oppsøkt av sørsudanske representanter. De fikk slik muligheten til å se den andre siden av konflikten. UD mente selv å være skeptisk til å bruke både Khartoum og motstandsbevegelsen som kilder til konflikten.⁸⁰ Men de sørsudanske representantene ble møtt med en tydeligere skepsis. En av grunnene til dette var nok at UD lente seg mye på britenes framstilling av situasjonen i Sudan, som var svært nær Khartoums versjon av situasjonen. Britene anså at Nimeiris regjering hadde de beste intensjoner overfor konflikten i Sør. De mente at det var helt rimelig at Khartoum ikke tilbød Sør uavhengighet, med tanke på at området manglet økonomisk grunnlag og folk med utdanning og politisk erfaring i området. Videre hevdet de at Khartoum prøvde å skape ro i området, som var en viktig forutsetning for å kunne gi selvstyre til Sør.⁸¹

Samtidig var det vanskelig å innhente noe selvstendig informasjon fra Sør, både for briter og nordmenn. Khartoum lot ikke media og presse ta seg fritt inn i Sør, og media i Sudan var under streng sensur.⁸² Flere av journalistene som besøkte Sør, inkludert det norske NRK-teamet, tok seg derfor inn i Sør via nabolandene uten Khartoums godkjennelse.⁸³ De utenlandske ambassadene i landet var også stasjonert i Khartoum, på god avstand til Sør. Derfor var informasjonstilgangen til Sør kanalisert gjennom Khartoum, og informasjonen ble slik påvirket av myndighetenes framstilling.

Ny NRK-reportasje

Tidlig juni 1971 var Per Øyvind Heradstveit tilbake i Afrika for å lage en ny tv-reportasje. ”Vindu mot vår tid - Sør-Sudan” ble vist på NRK 24. juni 1971. I reportasjen intervjuet Heradstveit Anya-Nyas leder, Joseph Lagu. Lagu ba om at intervjuet skulle være et svar på Khartoums tilbud om samtaler om forhandlinger og ba Heradstveit formidle hans svar til

⁷⁷ Rolandsen, «Civil War Society?», 185- 186.

⁷⁸ UD 25 4/104, 4, notat, 29.4.71.

⁷⁹ Se kapittel 3.

⁸⁰ UD 25 4/104, 3, notat, 18.11.70.

⁸¹ UD 25 4/104, 3, London til UD, 9.12.70.

⁸² Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 166.

⁸³ FCO 39/686, 43, Nairobi til FCO, 20.4.70.

styresmaktene i Khartoum gjennom diplomatiske kanaler. Lagu avsluttet intervjuet med en appell til verden om å se Sør-Sudans problemer og komme til unnsetning. Han ba Sovjetunionen om å slutte å kjempe mot dem. Videre oppfordret han styresmakter i verden til ikke å gi Khartoum diplomatisk støtte eller assistanse av noe slag. Heradstveit avsluttet reportasjen med å understreke at all militær og økonomisk hjelp til Khartoum ville bli brukt mot Sør, uansett hva styresmaktene selv hevdet. Senere i reportasjen intervjuet Heradstveit også Ugandas nye president, Idi Amin, som tilbød seg å megle mellom partene i konflikten.⁸⁴ I Khartoum hadde imidlertid myndighetene annet å ta seg av.

Kuppforsøk i Sudan – ny giv til forhandlinger

Da Nimeiri og hans Frie Offiserer tok makten i mai 1969 møtte styret ingen umiddelbar motstand. Derimot var det ikke populært at Nimeiris utnevnte ledende kommunister til stillinger i både regjeringen og Revolusjonsrådet. Spesielt møtte dette hard motstand fra mahdistene som hadde sterk politisk og religiøs makt i Nord.⁸⁵ Den sudanske hæren slo hardt ned på motstanden fra mahdistene. Samtidig innså Nimeiri at han hadde feilvurdert sin egen styrke sammenliknet med kommunistene i Revolusjonsrådet.⁸⁶ Våren 1971 avsatte han derfor kommunistene fra styret og arresterte flere ledende sivile kommunister.⁸⁷

19. juli 1971 ble Nimeiri utsatt for et kupp. De kommunistiske offiserene han tidligere hadde avsatt tok makten i landet. Den sudanske presidenten ble fengslet og et nytt Revolusjonsråd ble opprettet. Kuppmakerne undervurderte derimot motstanden fra sudanerne på et åpent kommunistisk regime, samt reaksjoner fra nabolandene Egypt og Libya. Sudan hadde under Nimeiri opprettet et tett samarbeid med disse nabolandene. Da kuppet ble gjort kjent, tvang Libyas president Muammar al-Gaddafi et britisk passasjerfly på vei til Khartoum til å lande i Libya. To ledende medlemmer av det nye styret i Khartoum var om bord og ble arrestert. Egypts president Anwar al-Sadat oppfordret de egyptiske soldatene stasjonert i Sudan til å gjøre opprør. Kuppet ble knust etter kun tre dager, og flere kommunister ble henrettet. Blant

⁸⁴ UD 25 4/104, 4, Heradstveit til Nairobi, 9.6.71; NRK-reportasje, *Vindu mot vår tid - Sør-Sudan*, 8.6.71.

⁸⁵ Mahdistene eller ansarene som de også er kalt, var tilhengere av al-Sadiq al-Mahdi, etterkommeren av Muhammad Ahmad ib Abdallah, som hevdet å være al-Mahdi, den guddommelige lederen valgt av Allah til å gjenopprette Islam. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 75-76, 167.

⁸⁶ Styret under ledelse av Nimeiri var tidlig preget av indre stridigheter og spenninger spesielt tilknyttet framtiden til kommunistpartiet. De pan-arbaiske i styret med Nimeiri i spissen, ønsket å opprette ett felles parti eller en bevegelse, som flere land i Midtøsten hadde. Flertallet av kommunistene ønsket derimot ikke å innlemme kommunistpartiet i et statsparti. Dette forsterket Nimeiris syn på kommunistlederne som potensielle rivaler. Woodward, *Sudan, 1898-1989*, 138-139.

⁸⁷ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 166-167; Daly, *Darfur's Sorrow*, 202-203.

de henrettede var den sørsudanske ministeren med ansvar for Sør, Joseph Garang. Den sørsudanske arbeidsministeren i Nimeiris regjering, Abel Alier, overtok hans stilling.⁸⁸

Kuppet sommeren 1971 hadde vist at styret under ledelse av Nimeiri manglet støtte i Sudan. Nimeiri stolte ikke lengre på den organiserte venstresiden i Sudan, og han anklaget østblokken for å ha vært delaktig i kuppet. Forholdet til Sovjetunionen ble kraftig svekket, og Nimeiri vendte seg nå mot Vesten for støtte. For å øke sin støtte i Sudan og i Vesten innså Nimeiri at Sudans framtid som et enhetlig land var avhengig av en fredelig nasjonsbygging. Dette gav Nimeiri en ekstra motivasjon til å få en politisk løsning på konflikten i Sør-Sudan. Samtidig var den nye ministeren med ansvar for Sør, Abel Alier, bedre rustet enn sin forgjenger til å oppnå en avtale med sørsudanske ledere. Alier var tidligere medlem av den sørsudanske motstandsbevegelsen og hadde slik gamle kontakter blant de sørsudanske lederne. Avgjørende for denne nye viljen til forhandling var også at den sørsudanske motstandsbevegelsen nå var samlet politisk og militært i SSLM, under Joseph Lagu sitt lederskap. Lagu kunne slik representerte en samlet motstandsbevegelse ved eventuelle forhandlinger.⁸⁹

Nye sudanske besøk og norsk avslag til bistand

23. november hadde Anya-Nyas representant i London, Mading deGarang, et møte i UD. Det var lagdommer Alf W. Østensen, formannen for den norske Sør-Sudan-komiteen, som hadde tatt initiativet til samtalen. deGarang ble ledsaget av Gunnar Stålsett.⁹⁰ For sørsudanerne og de norske representantene var det viktig å holde norske myndigheter best mulig informert om Anya-Nya sitt syn. Sør ønsket å oppnå støtte hos ikke-afrikanske land hvis saken skulle bli tatt opp til behandling i FN. deGarang fortalte at det den siste tiden hadde vært flere mer eller mindre hemmelige møter av uoffisiell karakter mellom Anya-Nya og regjeringen i Khartoum, med formål om å finne en løsning på konflikten. Samtalene ble holdt for å kartlegge Nord og Sørs holdninger og synspunkter. Han håpet samtalene senere kunne gi grunnlag for reelle forhandlinger på høyere nivå med sikte på en fredelig politisk løsning.⁹¹

Få uker senere besøkte Sudans utenriksminister, Mansour Khalid, de nordiske landene. Hans formål med besøket til Norden var å undersøke mulighetene for bistand til flyktningarbeidet i

⁸⁸ Johnson, *The Root Causes*, 36-37; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 168-170.

⁸⁹ Johnson, *The Root Causes*, 36-37; Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 168- 171; M.W. Daly og Ahmad Alawad Sikainga, *Civil War in the Sudan* (London: British Academic Press, 1993), 17-19.

⁹⁰ UD 25 4/104, 4, notat, 25.11.71.

⁹¹ UD 25 4/104, 4, notat, 25.11.71.

Sudan. 17. desember møtte han først utenriksminister Andreas Cappelen alene og deretter embetsverket i UD. I møtet med UD fremhevet han at han hadde tro på en fredelig løsning på konflikten i Sør-Sudan innen rammen av en nasjonal enhet. Khalid fortalte at den sudanske regjeringen planla en konferanse i Khartoum i slutten av januar 1972, for å samordne den internasjonale bistanden. Representanter fra flere regjeringer og private hjelpeorganisasjoner var invitert til å delta.⁹²

Responser fra norske myndigheter på forespørselen om bistand til Sudan var imidlertid klar: Ekspedisjonssjef Einar Ansteensen beklaget overfor den sudanske utenriksministeren at det var små muligheter for utviklingshjelp fra Norge. Ansteensen forklarte at norske myndigheter, på grunn av knappe ressurser, hadde funnet det riktig å konsentrere den bilaterale utviklingshjelpen til bestemte områder. Disse midlene var disponert i budsjetter for flere år fremover. Den sudanske utenriksministeren kunne ikke annet enn å vise forståelse for de norske retningslinjene. Likevel håpet han det ikke ville utelukke norsk utviklingsbistand til Sudan. Han ønsket et tettere samarbeid mellom Sudan og Norge og beklaget seg over at den norske representasjonen i Sudan var dekket av ambassaden i Kairo. Ansteensen forklarte at årsaken til dette ikke var mangel på interesse, men et penge- og personalproblem.⁹³ Den sudanske utenriksministerens fremstilling av myndighetenes flyktningshjelp skulle imidlertid møte motstand, igjen fra en Anya-Nya representant på besøk i Norge.

11. januar var Elia Duang, en Anya-Nya representant, i Oslo etter invitasjon fra den norske Sør-Sudan-komiteen. Under sitt opphold i Oslo, besøkte han Institutt for fredsforskning og holdt forelesning for elevene ved Rønningen folkehøgskole. Han fortalte at hans hovedoppgave under oppholdet i Europa var å presentere motstandsbevegelsens gjenoppbyggingsprogram i Sør-Sudan for humanitære og kirkelige hjelpeorganisasjoner. Anya-Nya ønsket å samle de tilbakevendte flyktningene i sentra, for dermed lettere å kunne fordele medisinsk hjelp, proteinrik mat, jordbruksredskaper og skolemateriell. Han hevdet at hjelpeprogrammet som den sudanske utenriksminister hadde presentert for norske myndigheter tre uker tidligere var en uakseptabel løsning for befolkningen. Duang trakk frem Khartoums "fredslandsbyer" i Sør som eksempel på at myndighetene ikke ønsket det beste for befolkningen i Sør. Derfor ville motstandsbevegelsen selv koordinere hjelpen.⁹⁴

⁹² UD 25 4/104, 4, notat, 22.12.71.

⁹³ UD 25 4/104, 4, notat, 22.12.71.

⁹⁴ UD 25 4/104, 5, NTB- melding, 11.1.72.

Norsk bistandsvegring

Ved inngangen til 1970 var Norge et samfunn preget av at den allmenne politiske radikaliseringen i Vesten. Den fikk sterk innflytelse på norsk politikk i sin alminnelighet og selvsagt også på norsk bistandspolitikk. Samtidig ble bistandspolitikken en stadig viktigere del av norsk utenrikspolitikk. 17. mars 1971 overtok Trygve Brattli regjeringsmakten, etter at Per Bortens koalisjonsregjering måtte gå av som følge av de interne motsetningene i synet på Norges forhold til EF. I oktober året etter tapte imidlertid Brattli valget, og Lars Korvalds sentrumsregjering overtok.⁹⁵ Regjeringsskiftene hadde imidlertid liten innvirkning på bistandspolitikken. Stortingsmelding nr. 29 fra februar 1972 tok for seg de nye prinsippene for norsk utviklingshjelp. Alle de tre regjeringene hadde bidratt. Borten-regjeringen begynte med meldingen i 1970, Brattli-regjeringen utformet den, før Korvald-regjeringen la den uendret fram i Stortinget høsten 1972.⁹⁶

Stortingsmeldingen understreket at økonomisk utvikling alene ikke var nok for å bedre forholdene i utviklingslandene. Hjelpen måtte komme alle samfunnsgrupper i utviklingslandene til gode. I valget av samarbeidsland skulle det vektlegges om landene førte en utviklingsorientert og sosialt rettferdig politikk. En viktig impuls bak skiftet i bistandstenkningen var teoriene om ”sosial utvikling”, som hadde stort innpass i utviklingsøkonomien tidlig i 1970-årene. Teoriene tok et oppgjør med den tidligere målestokken for utvikling og hevdet at økonomisk vekst i et land ikke nødvendigvis ville spre seg til alle samfunnslag. Rent praktisk fikk den nye bistandspolitikken utslag i direkte støttetiltak til fattige grupper, med vekt på utvikling av jordbruk, håndverk, handel og småindustri.⁹⁷

Bakgrunnen for skiftet i bistandstenkningen må sees i sammenheng med en ny utålmodighet i tiden, hvor begreper som ”vekst med velferd” og ”rettferdig fordeling” stod sentralt. Denne dreiningen av norsk bistandstenkning var en del av den allmenne politiske radikaliseringen i Vesten. En økende antiimperialistisk studentmasse hadde sterk innflytelse i samfunnet gjennom sin opposisjon til den etablerte vestlige, borgerlige livsformen. Disse fikk sterk politisk innflytelse gjennom sitt klare engasjement mot blant annet krig og diktaturer. Den

⁹⁵ Tamnes, *Oljealder*, 6:172-174, 178.

⁹⁶ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:243-244.

⁹⁷ *Ibid.*, 1:243-246.

norske stortingsmeldingen av februar 1972 var et eksempel på denne allmenne politiske radikaliserings påvirkning på bistandspolitikken.⁹⁸

Tidlig 1960-årene skilte Norge seg fra andre industriland ved at de gav relativt mye gjennom flersidig bistand. Under regjeringen Borten ble imidlertid den tosidige bistanden oppjustert, og i 1972 ble det bestemt at de to støtteformene skulle ha lik fordeling.⁹⁹ Norske myndigheter viste imidlertid liten vilje til å imøtekomme de sudanske forespørslene om bistand.

Trolig var det avgjørende at verken norske eller internasjonale hjelpeorganisasjoner hadde noe bistandsprosjekt i Sør-Sudan.¹⁰⁰ Norske myndigheter støttet gjerne opp under bistandsprogrammer i regi av FN og hadde etter oppfordring av FNs høykommissær for flyktninger støttet et av Høykommissærens skoleprosjekt for etiopiske flyktninger øst i Nord-Sudan.¹⁰¹ For norske myndigheter var det enklere å gi bistand gjennom organisasjoner enn ved direkte tosidig bistand. Flersidig bistand ble sett på som mer nøytralt enn tosidig bistand og kunne hindre at mottakerlandene fikk et avhengighetsforhold til giveren. Norges sterke oppslutning om flersidig bistand må sees i lys av Norges småstatsperspektiv og Norges tradisjonelle sterke oppslutning om FN-systemet. Gjennom de gavmilde bidragene ønsket Norge å skaffe seg en posisjon som moralsk makt i det internasjonale samarbeidet, som igjen kunne være en kilde til innflytelse.¹⁰²

Samtidig var konflikten mellom Nord- og Sør-Sudan svært uoversiktlig for norske myndigheter. De motstridene meldingene norske myndigheter fikk gjennom besøkene fra Khartoum og representanter fra motstandsbevegelsen bidro helt klart til den reserverte holdning hos norske myndigheter. Bistand til et konfliktområde var problematisk i seg selv og passet dårlig overens med de nye kriteriene for valg av samarbeidsland, hvor en utviklingsorientert og sosialt rettferdig politikk skulle vektlegges. Norske myndigheter skulle imidlertid vise en større vilje til å gi bistand sommeren 1972, da fredsavtalen mellom Nord og Sør var undertegnet og hjelpeorganisasjonene var kommet på plass.

⁹⁸ Ibid., 1:245, 247-249.

⁹⁹ Tamnes, *Oljealder*, 6:393.

¹⁰⁰ UD 76 6/ 56, notat, 16.12.71.

¹⁰¹ UD 76 6/ 56, notat, 16.12.71.

¹⁰² Tamnes, *Oljealder*, 6:393-394. Fra 1977 var imidlertid den tosidige bistanden størst, og i 1995 hadde andelen økt til over to tredjedeler.

Flyktningkonferansen i Khartoum

Den sudanske regjeringen trengte bistand for å hjelpe de tilbakevendte flyktningene i Sør-Sudan. Derfor ble representanter for offentlige og private institusjoner i en rekke land invitert til flyktningkonferansen i Khartoum 21. til 23. februar 1972. De nordiske landene mottok flere invitasjoner. Fra Norge var Det norske Flyktningeråd, Norges Røde Kors, Kirkens Nødhjelp og NORAD invitert. Nordisk media og tv-journalister ble også invitert, med unntak av NRK. Norges ambassadør i Kairo, Peter Anker, beskrev dette som bemerkelsesverdig, men kanskje noe forståelig.¹⁰³ Heradstveits reportasjeserie fra Sør-Sudan sommeren 1970, hadde tross alt vakt stor oppmerksomhet både i Norge og Sudan.

På konferansen var både private, nasjonale og internasjonale hjelpeorganisasjoner til stede. Blant disse var de mest sentrale FN-organisasjonene.¹⁰⁴ Ingen land stilte med regjeringsrepresentanter, men flere, inkludert Storbritannia, stilte som observatører. I tillegg var andre sentrale organisasjoner representert, som Organisasjonen for afrikansk enhet og Kirkenes Verdensråd.¹⁰⁵ Sudan var representert med utenriksminister Khalid og embetsmenn fra relevante departementer. Fra Norge deltok Harald W. Konow, lederen for den internasjonale avdeling i Norges Røde Kors og byråsjef i Sosialdepartementet Karl Nandrup Dahl, som representant for Det norske Flyktningeråd.¹⁰⁶

Det var den norske ambassaden i Kairo som oppfordret UD til å sende en observatør til konferansen. Under konferansen skulle det bli arrangert en utflukt til Sør. Trolig mente ambassaden at UD slik fikk en gylden mulighet til å skaffe førstehåndsinformasjon om forholdene i Sør. Ambassadør Anker foreslo derfor at dersom NORAD skulle sende en deltaker, kunne denne personen også tjene som observatør for UD.¹⁰⁷ NORAD skulle derimot ikke stille med noen representant på konferansen. Trolig mente UD at siden NORAD var en underavdeling i UD ville tilstedeværelsen til en NORAD-representant gi inntrykk av at Norge ville engasjere seg i Sudan, og sannsynligvis skape forhåpninger i Sudan om norsk bilateral bistand. Derfor passet det godt for UD å sende byråsjef Dahl i Sosialdepartementet som representant Det norske Flyktningeråd.

¹⁰³ UD 25 4/104, 5, Kairo til UD, 1.2.72.

¹⁰⁴ Blant annet FNs Økonomiske Kommissjon for Afrika, representanter fra FNs Høykommissær for Flyktninger, FNs utviklingsprogram, UNESCO og UNICEF.

¹⁰⁵ Foruten Storbritannia stilte Kuwait, Saudi-Arabia, Libanon, Uganda, Zaire og Etiopia med observatører.

¹⁰⁶ UD 76 6/56, 1, rapport, 21.3.72.

¹⁰⁷ UD 25 4/104, 5, Kairo til UD, 1.2.72.

Det norske Flyktningeråd var opprettet av Sosialdepartementet i 1953, med det formål å være en paraplyorganisasjon for all offentlig og privat flyktninghjelp fra Norge. Ved siden av de tolv største frivillige hjelpeorganisasjonene i Norge var også representanter fra Sosialdepartementet medlem i organisasjonen.¹⁰⁸ Slik kunne UD sende en representant til Khartoum som kunne tjene som observatør for UD, men uten å skape forventninger om et engasjement fra Norge. Samtidig var det ikke unaturlig at nettopp Norges Røde Kors og Det norske Flyktningeråd deltok på konferansen. Det var nettopp disse organisasjonene den sudanske regjeringsdelegasjonen hadde hatt møte med, da de var i Oslo i april 1971.

På konferansen gav flere hjelpeorganisasjoner løfte om katastrofebistand. De nasjonale og internasjonale hjelpeorganisasjonene hadde imidlertid erklært at støtte til de langsiktige bistandsprogrammene, var avhengig av fred mellom Nord og Sør.¹⁰⁹ Byråsjef Dahl kom med en rekke forslag til eventuell norsk bistand til flyktningene i Sør-Sudan. Han foreslo å støtte flyktninglandsbyen i Rejaf i Sør-Sudan, og mente at norsk bistand burde prioritere utdannelsesområdet. Samtidig mente han Norge burde støtte de prosjektene som ble finansiert av den sudanske regjeringen. Han hevdet at dette ville gi regjeringen i Khartoum frigitte midler til hjelpearbeidet for internt fordrevne flyktninger.¹¹⁰ Flere av de sørsudanske flyktningene hadde ikke flyktet til nabolandene, men skjulte seg i bushen i Sør.¹¹¹ Disse internflyktningene var ikke omfattet av FNs høykommissærs statutter eller av FNs Flyktningkonvensjon. Det var derfor Khartoums ansvar å støtte disse flyktningene. Videre anbefalte Dahl Norge å kanalisere bistand gjennom de ulike FN-organisasjonene. Han mente imidlertid at Norge burde stille seg avventende til å gi Sudan bilateral bistand. Dette kunne derimot vurderes på nytt når det var etablert ”normale samarbeidsformer mellom Khartoum og regjeringer i de land som representerer de største bidragsyterne i u-hjelpen”, anbefalte han.¹¹² Det er grunn til å tro at Dahl her tenkte spesielt på USA, som hadde avbrutt bistanden til Sudan etter *Seksdagerskrigen* i 1967.¹¹³

¹⁰⁸ Birgit Urstad, «Det norske Flyktningeråd og relasjonene til ulike omgivelser: en studie av Det norske Flyktningeråds utforming og iverksetting av en helhetlig flyktningepolitikk» (Oslo: Universitetet i Oslo, 1995), 25.

¹⁰⁹ UD 76 6/56, 1, rapport, 21.3.72.

¹¹⁰ UD 76 6/56, 1, rapport, 21.3.72.

¹¹¹ Rolandsen, «Civil War Society?», 5.

¹¹² UD 76 6/56, 1, rapport, 21.3.72.

¹¹³ Båndene mellom Sudan og USA ble gjenopprettet først sommeren 1972. Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 163; Johnson, *The Root Causes*, 57.

I likhet med de internasjonale hjelpeorganisasjonene på konferansen anbefalte Dahl at Norge så raskt som mulig, gjennom Røde Kors eller annen privat hjelpeorganisasjon, burde bidra til å finansiere ett eller flere av de katastrofeprosjektene den sudanske regjering prioriterte høyest. Han understreket at selv det minste beløp ville ha politisk betydning. Et økonomisk bidrag fra Norge ville skape inntrykk hos sudanske myndigheter at Norge var villig til å følge opp arbeidet med å gjenreise Sør-Sudan etter retningslinjer som regjeringen i Khartoum hadde trukket opp.¹¹⁴ I tråd med Dahls rapport, bevilget Det norske Flyktningsråds styre kort tid etter et bidrag på 100 000 kroner til å dekke utgifter til medisiner i et av den sudanske regjeringens katastrofeprosjekter. Bidraget fra Flyktningsrådet var ment som en rask symbolsk gest for å markere norsk sympati og forståelse overfor de sudanske myndighetene og situasjonen i Sudan.¹¹⁵

Dr. Halvor Nordskogs reise til Sør-Sudan

29. februar hadde representanter fra Sør-Sudan- komiteen møte i UD. Blant de fremmøtte var komitéformann Alf W. Østensen, legen Halvor Nordskog og filmfotografen som hadde stått bak NRKs tv-reportasjer fra Sør-Sudan, Øystein Stabrun.¹¹⁶ Halvor Nordskog overrakte UD en skriftlig rapport og et stort bildemateriale fra sin rundreise i Sør-Sudan i perioden 24. oktober 1971 til 10. februar 1972. Nordskog fortalte at reisen ble foretatt etter oppfordring av Anya-Nyas leder Joseph Lagu. Formålet med reisen var å kartlegge helsesituasjonen i området. Videre fortalte Nordskog at han hadde stor tillit hos Anya-Nyas ledere, noe Stabrun kunne bekrefte etter samtaler med blant annet Joseph Lagu.¹¹⁷

Stabrun traff Nordskog første gang i Uganda i 1966, da han foretok en lengre reise i flere afrikanske land. Det var på den samme reisen Stabrun ble presentert for Anya-Nya-lederen Joseph Lagu. Det var Stabrun som fikk engasjert Nordskog for Sør-Sudan, og han var selv med på rundreisen i Sør-Sudan høsten og vinteren 1971-72.¹¹⁸ Rundreisen skulle vise seg å være betalt av Kirkens Nødhjelp.¹¹⁹

¹¹⁴ UD 76 6/56, 1, rapport, 21.3.72.

¹¹⁵ UD 76 6/56, 1, vedlagt notat fra Det norske Flyktningsråd til UD, 9.6.72.

¹¹⁶ UD 25 4/104, 5, notat, 10.3.72.

¹¹⁷ UD 25 4/104, 5, notat, 10.3.72.

¹¹⁸ Intervju med Øystein Stabrun, 18.3.2011.

¹¹⁹ UD 76 6/56, 1, notat, 26.6.72.

Under sin reise til Sør-Sudan hevdet Nordskog at han hadde tilbakelagt over 5 700 km til fots ledsaget av Anya-Nya soldater. Han hadde besøkt hovedsakelig lokalbefolkningen vest i provinsene Equatoria og Bahr El Ghazal. I sin rapport fortalte han om mangelen på medisiner, tepper, klær, landbruksverktøy, trenet medisinsk personale, lærere og prester. Videre konkluderte han med at eventuell bistand til Sør-Sudan ikke burde gå igjennom Khartoum, men komme fra nabolandene. Ellers ville ikke bistanden nå de som trengte det mest, hevdet han. Kommunikasjonsårene mellom Nord og Sør var elendige. Det var derfor lettere å sende bistanden inn fra nabolandene. Samtidig hadde ikke nødhjelpsmateriale fra internasjonale organisasjoner nådd fram til de områdene han hadde besøkt i Sør. Trolig hadde den sudanske hæren selv brukt dette. Flere Nordskog hadde snakket med i Sør-Sudan fortalte at de hadde funnet tomme nødhjelpspakker fra Røde Kors. Nordskog håpet verden ville åpne øynene og hjelpe de lidende menneskene i Sør-Sudan, som trengte all den hjelpen de kunne få.¹²⁰

I motsetning til de opplysningene UD satt inne med, kunne Nordskog fortelle at Anya-Nya hadde bred støtte i lokalbefolkningen. Anya-Nya hadde også i flere områder en effektiv siviladministrasjon, med egne lokale politistyrker og domstoler. Nordskog hadde også vært vitne til at flere landsbyer ble brent ned av hæren og flere mennesker som var blitt drept. Det var imidlertid ikke bare landsbyene som ble ødelagt, men også avlinger til lokalbefolkningen. Hæren som oppholdt seg i Sør var stor, og de tok derfor blant annet store mengder med fe fra lokalbefolkningen for å mette soldatene.¹²¹

Nordskogs rapport ble også presentert i NRK-programmet ”Vindu mot vår tid”, og norsk presse hadde flere oppslag om hans reise til Sør-Sudan som skapte økt interesse for konflikten blant det norske folk.¹²² Ambassadør Peter Anker ved ambassaden i Kairo kommenterte Nordskog politiske vurderinger og anbefalinger internt i UD og mente dette ikke dannet det beste utgangspunkt for en eventuell norsk bistands til Sør-Sudan. Han anbefalte derimot Norge å støtte opp om det initiativet regjeringen i Khartoum hadde tatt under flyktningkonferansen, som la til rette for en internasjonal samordning av hjelpearbeidet i Sør-Sudan.¹²³

¹²⁰ Nordskog mottok materiell og økonomisk støtte både fra KN og dansk Kirkens Nødhjelp under sin reise til Sør-Sudan. KN, Nordskog til Stabrun, 17.10.71; KN, Møte i Stuttgart, vedlegg. 21.3.72

¹²¹ KN, Møte i Stuttgart, vedlegg. 21.3.72

¹²² Blant annet i VG 29.2.72.

¹²³ UD 76 6/56, 1, Kairo til UD, 14.3.72.

En viktig grunn til at norske myndigheter anbefalte å la bistanden gå igjennom Khartoum, var fordi britene hadde anbefalt Norge å gjøre dette.¹²⁴ Norge hadde siden høsten 1970 vist at de i stor grad lente seg på rådene fra sin allierte nabo og tidligere kolonimakt i Sudan.¹²⁵ Samtidig mente UD, som britene, at myndighetene i Khartoum viste en mer forsonende linje overfor sørsudanerne, enn tidligere styresmakter i Sudan.¹²⁶ Representanter fra både Nord og Sør-Sudan hadde under sine besøk i Oslo fortalt om flere uoffisielle møter og kontakter mellom de stridende partene. Dette må ha bidratt til at UD holdt fast på sitt syn av Khartoum, som forsonende og imøtekommende overfor Sør. Fredsavtalen mellom Nord og Sør må slik ha fremstått for UD som et konkret bevis på at Khartoums forsonende politikk endelig vant gjennomslag i Sør.

Addis Abeba-avtalen

Kort tid etter flyktningkonferansen i Khartoum ble det holdt en forhandlingskonferanse for representanter fra Khartoum og *Southern Sudan Liberation Movement* i Addis Abeba, Etiopia. Den endelige fredsavtalen ble underskrevet 27. februar 1972 av representanter for SSLM og myndighetene i Khartoum. Avtalen gav lokalt selvstyre for Sør-Sudan innenfor rammen av et samlet Sudan. 3. mars ble avtalen ratifisert og nedfelt i *The Regional Self-Government Act for The Southern Provinces*.¹²⁷

Addis Abeba-avtalen innebar at Sør-Sudan fikk en egen valgt lovgivende forsamling og et utøvende råd, hvis president skulle velges av forsamlingen.¹²⁸ Sør-Sudan fikk myndighet og disposisjon over eget lokalt styre, utdanning, offentlig helsetjenester, naturressurser og politi. Regjeringen i Khartoum skulle fortsatt ha kontrollen over forsvar, utenrikspolitikk, myntenhet og utdanningsplanlegging.¹²⁹

Addis Abeba-avtalen var den første fredsavtalen i det postkoloniale Afrika, og det ga Sudan og deres ledere stor internasjonal anerkjennelse. Utenfor Sudan var det store forventinger til fredsavtalen. Både regionalt og internasjonalt ble avtalen spådd å være en av Afrikas største bragder: En afrikansk løsning på et afrikansk problem.¹³⁰ Men i Khartoum og innad i Anya-

¹²⁴ UD 25 4/104, 3, notat, 22.9.70.

¹²⁵ Se kapittel 3 for en fylldigere analyse av britenes politikk overfor Sudan.

¹²⁶ UD 25 4/104, 3, London til UD, 9.12.70; UD 25 4/104, 3, notat, 28.1.70.

¹²⁷ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 170; Johnson, *The Root Causes*, 39-41.

¹²⁸ Appendix VII, *The Addis Ababa agreement on the problem of South Sudan, i: Wai, The Southern Sudan*, 225-244.

¹²⁹ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 170-171.

¹³⁰ Beshir, *The Southern Sudan: From Conflict to Peace*, 108-109.

Nya var imidlertid Addis Abeba-avtalen kontroversiell. SSLM gav opp kravet om selvstendighet til fordel for regionalt selvstyre, noe mange sørsudanere i eksil var misfornøyd med. Flere av Nimeiris politiske motstandere mente Nord hadde gitt for store innrømmelser til Sør, noe som tenkelig kunne frembringe ytterligere separatistiske tendenser i Sør.¹³¹

Som følge av Addis Abeba-avtalen roet situasjonen i Sør seg, og en del av Anya-Nya soldatene ble integrert i den sudanske hær.¹³² Stadig flere sørsudanere vendte tilbake til sine hjem. Sommeren 1972 la også *Southern Sudan Association* i London ned sitt arbeid, og oppfordret sine venner og tilknyttede organisasjoner til å gjøre det samme. De mente at arbeidet som gjenstod i Sør, kunne nå best løses gjennom myndighetene i landet ved hjelp av internasjonale hjelpeorganisasjoner.¹³³ Det er derfor grunn til å tro at den norske Sør-Sudan-komiteen, som var en nær støttespiller av *Southern Sudan Association*, også la ned sitt virke på samme tid. Flere av medlemmene i organisasjonen fortsatte imidlertid sitt engasjement gjennom ulike norske hjelpeorganisasjoners i Sør-Sudan.

Hjelpeorganisasjoner leder an

Etter Addis Abeba avtalen ble underskrevet, ba sudanske myndigheter igjen om norsk bistand til flyktningarbeidet i Sør.¹³⁴ Norske myndigheter svarte ikke umiddelbart på forespørselen. Derimot hadde flere norske hjelpeorganisasjoner allerede satt i gang med arbeidet. Først ut i Norge var Kirkens Nødhjelp.

Det var filmfotografen fra NRK-reportasjene, Øystein Stabrun, som oppfordret Kirkens Nødhjelp til å engasjere seg for hjelpearbeidet i Sør-Sudan. I 1966 var Stabrun ansatt av KN for å lage en film om KNs jordbruksprosjekt i Abakaliki, Øst-Nigeria. Han var også i en rekke andre afrikanske land, og Sør-Sudan var et av områdene han besøkte. Da han kom tilbake til Norge, fortalte han KN om behovet for hjelp i Sør-Sudan.¹³⁵ KN fattet raskt interesse for konflikten og gav støtte til sørsudanske flyktninger gjennom Kirkenes Verdensråd. De støttet også medisinsk arbeid i Sør, gjennom den norske legen Halvor Nordskogs rundreise i Sør.¹³⁶ Det var imidlertid først etter Addis Abeba-avtalen i 1972 at KN gikk aktivt inn i hjelpearbeidet i Sør-Sudan.

¹³¹ Elleve år senere ble Addis Abeba-avtalen brutt, da det brøt ut ny borgerkrig mellom Nord- og Sør-Sudan. Johnson, *The Root Causes*, 39-41.

¹³² Ibid., 42-44.

¹³³ FCO, 39/ 1170, 35, Southern Sudan Association to FCO, 20.6.72.

¹³⁴ UD 25 4/104, 5, Kairo til UD, 24.3.72

¹³⁵ Intervju med Øystein Stabrun, 18.3.2011

¹³⁶ UD 76 6/56, 1, KN til UD, 10.6.72.

KNs hjelpearbeid i Sør-Sudan må sees i sammenheng med et internasjonalt kristent engasjement for Sør-Sudan. Etter initiativ fra flere kristne hjelpeorganisasjoner ble det arrangerte tre felles Sudan-møter for organisasjonene. I tillegg til Kirkens Nødhjelp fra Norge, var også kristne hjelpeorganisasjoner fra USA, Storbritannia, Nederland, Danmark og Vest-Tyskland representert.¹³⁷ De holdt møter i Amsterdam i desember 1971, i Stuttgart i mars 1972 og i København i mai 1972.¹³⁸ Sammen bestemte organisasjonene seg for å lede et gjenreisningsarbeid i Sør-Sudan. Gjenoppbyggingsprogrammet skulle ledes av Det sudanske Kristne Råd, med sete i Khartoum, mens den kirkelige hjelpeaktivitet var under ledelse av Kirkenes Verdensråd. Øystein Stabrun, ble stilt til rådighet av KN for å være med på å lede dette gjenoppbyggingsprogrammet.¹³⁹

Stabrun skulle være koordinator med base i Kampala, hvor han var ansvarlig for innkjøp av nødhjelpsforstyringer som ble sendt via Uganda til Sør-Sudan. Også to andre nordmenn deltok i arbeidet. Halvor Nordskog, som tidligere hadde fortatt en rundreise i Sør-Sudan, ble ansvarlig for å lede et tre måneder langt medisinsk program i Malakal, i den sørsudanske provinsen Upper Nile. Den norske radioingeniør Ivar Nordrum ble etter forespørsel fra den sudanske regjeringen ansatt gjennom KN for å bygge ut radiokommunikasjoner i Juba.¹⁴⁰

19. mai var Øystein Stabrun, og lederen for KN, Elias Berge, i UD med en forespørsel om statlig bidrag til det humanitære hjelpearbeidet i Sør-Sudan. De fortalte at KN til nå hadde påtatt seg forpliktelser til et samlet beløp på 100 000 dollar. Pengene var foreløpig tatt fra midler som skulle benyttes til andre formål. Berge og Stabrun håpet derfor på bistand til å dekke disse utgiftene.¹⁴¹

¹³⁷ Organisasjonene var Church World Service (USA), Inter Church Aid (Nederland), Christian Aid (Storbritannia), Danske Folkekirkes Nødhjelp, Brot für Welt (Tyskland), Tear-Fund (Storbritannia) og Kirkens Nødhjelp.

¹³⁸ KN, deltakerliste Amsterdam, 9.12.71; KN, referat Stuttgart, 21.3.72; KN, referat København, 9.5.72.

¹³⁹ Da gjenreisningsprogrammet gikk mot slutten, så KN et behov for å fortsette innsatsen i området, og da med et distriktsutviklingsprogram i regionen Øst-Ekvatoria. Det var Stabrun som anbefalte KN til å gjøre dette. Programmet varte fra 1974 til det ble avbrutt av den andre borgerkrigens begynnelse i 1983. Prosjektet fikk omfattende støtte fra NORAD. Ruud og Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, 2:207-208; Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 108-109, 116-119.

¹⁴⁰ UD 76 6/56, 1, Søknad fra KN til UD, 10.6.72. Ivar Nordrum var også med på å bygge ut *Joint Church Aid* sine radioforbindelser under Biafra-konflikten. VG 3.9.68.

¹⁴¹ UD 76 6/56, 1, notat, 30.5.72.

UD var positive til å støtte KNs arbeid, men påpekte at bistanden som ble gitt til KN måtte brukes til prosjekter som var i full overensstemmelse med regjeringen i Khartoum.¹⁴² Det var noe diskusjon internt i UD om hvorvidt alle av KNs forpliktelser var i overensstemmelse med regjeringen i Khartoum. Nordskogs tidligere rundreise til Sør-Sudan, som var betalt av KN, var definert som illegal siden regjeringen i Khartoum ikke var inneforstått med reisen. I UD ble det presisert at hvis KN skulle motta statlig bevilgning, måtte dette kun dekke arbeidet som var iverksatt etter det ”illegale hjelpearbeidet”.¹⁴³ Under Biafra-konflikten hadde KN fått en politisk rolle i konflikt med den føderale regjeringen i Nigeria, som følge av sin bistand til utbryterregionen Biafra.¹⁴⁴ Det var nok nettopp dette norske myndigheter fryktet kunne skje igjen, hvis KN gikk inn i prosjekter i Sør som ikke var godkjent av Khartoum. Derfor understreket UD stadig at bistanden måtte skje i former som Khartoum ville godkjenne.

UD begrunnet sin støtte til KNs arbeid i behovet for humanitær nødhjelp og at utviklingshjelp til Sudan kunne støtte opp om en vellykket gjennomføring av fredsavtalen og sikre en gunstig utvikling i landet.¹⁴⁵ Nødhjelpsbevilgninger som finansierte freds- og meglingsarbeid hadde blitt stadig viktigere for UD siden opprettelsen av NORAD i 1968. Norske myndigheter hadde siden tidlig på 1960-tallet i økende grad kanalisert bistand gjennom frivillige organisasjoner. En fordel med å bruke frivillige organisasjoner i bistandsarbeidet var at de ofte stod nær mottakerne og kunne slik distribuere hjelpen der behovene var størst. Samtidig hadde de gjerne et lokalt nettverk og lokale kontakter de kunne bruke.¹⁴⁶ Nettopp dette var en viktig årsak til at UD var positiv til KNs forespørsel. UD vektla at KN og de kirkelige organisasjonene hadde handlet raskt og hadde et godt etablert administrasjonsapparat på stedet.¹⁴⁷ Samtidig var det enklere rent politisk for UD å gi bistand gjennom hjelpeorganisasjoner enn ved direkte tosidig bistand siden dette ble sett på som mer nøytralt.¹⁴⁸

Det var imidlertid ikke kun Kirkens Nødhjelp som hadde engasjert seg i hjelpearbeidet i Sør-Sudan, også Norges Røde Kors og Det norske Flyktningsråd var med. Begge organisasjonene hadde vært deltakere på flyktningskonferansen arrangert av den sudanske regjeringen i

¹⁴² UD 76 6/56, 1, notat, 30.5.72.

¹⁴³ UD 76 6/56, 1, notat, 26.6.72.

¹⁴⁴ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:241.

¹⁴⁵ UD 76 6/56, 1, notat, 30.5.72.

¹⁴⁶ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:233, 241.

¹⁴⁷ UD 76 6/56, 1, notat, 30.5.72.

¹⁴⁸ Tamnes, *Oljealder*, 6:393.

Khartoum tidligere i februar, og de søkte nå også UD om penger til sine prosjekt i det afrikanske landet.¹⁴⁹

Norges Røde Kors deltok gjennom Det Internasjonale Røde Kors i et samarbeid med Sudans Røde Halvmåne. Sammen arbeidet de for å hjelpe flyktningene i Sudan. Samtidig ønsket Norges Røde Kors å etablere en regional Røde Kors organisasjon i Sudan.¹⁵⁰ Det norske Flyktningeråd var involvert i et nytt prosjekt. På flyktningkonferansen i Khartoum ble det bestemt å oppfordre paraplyorganisasjonen *The International Council of Voluntary Agencies* (ICVA) til å innkalle sine medlemsorganisasjoner til et møte, for å samordne de nasjonale og internasjonale organisasjoners bistandsinnsats til Sudan.¹⁵¹ Møtet ble arrangert i Genève 29.-30.mars 1972, og Det norske Flyktningeråd var den eneste norske organisasjonen som deltok. På konferansen besluttet Det norske Flyktningeråd og seks andre hjelpeorganisasjoner seg for å gå sammen for å finansiere et allsidig servicesenter i byen Juba, hovedsete i Sør-Sudan. Senteret skulle stå til disposisjon for alle organisasjoner som arbeidet med hjelpeprogram i Sør-Sudan og skulle bistå med øyeblikkelig behov for transport, kommunikasjon, oppbevaring og vedlikehold.¹⁵²

Sommeren 1972 åpnet norske myndigheter pengesekken. I alt ble det bevilget 2,76 millioner kroner til humanitært hjelpearbeid i Sudan. Av disse fikk Det norske Flyktningeråd 900 000 kroner, mens Norges Røde Kors, Kirkens Nødhjelp, og FNs Høykommissær for flyktninger ble tildelt ca 600 000 kroner hver.¹⁵³ I løpet av året skulle både KN og FNs Høykommissær for flyktninger få ytterligere midler etter en ny søknadsrunde, henholdsvis 1,5 millioner og 1 million kroner.¹⁵⁴

Engasjementet i Norge hadde ført representanter både fra Nord- og Sør-Sudan til Norge med ønsker om bistand til deres flyktningarbeid. Norske myndigheter fikk gjennom denne kontakten kjennskap til Sudan og behovet for bistand. Det at norske hjelpeorganisasjoner ledet an i hjelpearbeidet i Sudan i etterkant av Addis-Abeba-avtalen, var helt klart avgjørende for at norske myndigheter gav bistand til Sudan. Samtidig er det ikke utenkelig at

¹⁴⁹ UD 76 6/56, 1, søknad, Norges Røde Kors til UD, 8.6.72; UD 76 6/56, 1, søknad, Det norske Flyktningeråd til UD, 9.6.72.

¹⁵⁰ UD 76 6/56, 1, søknad, Norges Røde Kors til UD, 8.6.72.

¹⁵¹ UD 76 6/56, 1, rapport, 21.3.72. ICVA er et globalt nettverk av ikke-statlige organisasjoner, som jobber for å effektivisere humanitære hjelp. <http://www.icva.ch/about.html> (sist besøkt 12.1.11).

¹⁵² UD 76 6/56, 1 søknad, Det norske Flyktningeråd til UD, 9.6.72.

¹⁵³ UD 76 6/56, 1, notat, 12.7.72.

¹⁵⁴ Det totale beløpet ble da på 5,26 millioner. UD 76 6/56, 1, finansdepartementet til UD, 15.11.72; UD 76 6/56, 1, finansdepartementet til UD, 16.1.73.

regjeringsskiftet fra Trygve Brattli (DnA) til Lars Korvald (V, Sp, KrF) høsten 1972 hadde en innvirkning på de økte bidragene. Korvald hadde selv vært en forkjemper for å fremme Sør-Sudans sak i Norge. Samtidig ble to av Sør-Sudans tidligste talsmenn i Norge, Kjell-Magne Bondevik og Gunnar Stålsett, statssekretærer ved henholdsvis statsministerens kontor og kirke- og undervisningsdepartementet.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Oversikt over Korvalds -regjering 1972-73, hentet fra:
http://www.regjeringen.no/nb/om_regjeringen/tidligere/oversikt/ministerier_regjeringer/nyere_tid/regjeringer/lars-korvalds-regjering-1972-1973.html?id=438724 (sist besøkt 31.3.2011)

Kapittel 5. I skyggen av Biafra

Borgerkrigen i Nigeria endte 15. januar 1970 da utbryterregionen Biafra måtte kapitulere etter stadig å ha tapt mer terreng til de føderale styrkene. Under den tre år lange krigen mottok Biafra sterk støtte fra den norske befolkningen i sin kamp for løsrivelse fra Nigeria. Nigerias hungersblokade av Biafra og TV-bildene av sultkatastrofen med avmagrede og døende barn gjorde sterkt inntrykk og vekket et dypt engasjement i Norge. Den norske opinionen var overbevist om at det ble begått folkemord, og mange mente at Nigerias militære seier ville føre til en utryddelse av befolkningen i Biafra. I en gallupundersøkelse høsten 1969 var 67 prosent av den norske befolkning villige til å anerkjenne Biafra som selvstendig stat.¹

Det er flere slående likheter mellom hvordan borgerkrigene i Sudan og Nigeria ble fremstilt og behandlet i Norge. Under begge konfliktene hevdet flere norske medier at det ble gjennomført folkemord på befolkningen i Biafra og Sør-Sudan. I Norge ble det dannet aksjonsgrupper for Biafra og Sør-Sudan. Begge komiteene bestod av kjente nordmenn, som ønsket et sterkere humanitært og politisk engasjement fra Norge. Det var KrFU og KrF som ledet an i det politiske engasjementet under begge konfliktene.² Det politiske engasjementet og engasjementet i den norske opinionen var derimot langt større for Biafra enn Sør-Sudan.

Det er også påfallende likheter i norske myndigheters involvering og behandling av de to konfliktene. Under konfliktene ville ikke norske myndigheter ta noe politisk initiativ på vegne av Biafra eller Sør-Sudan, men gav bistand gjennom norske humanitære organisasjoner. Det offentlige bidraget til Biafra var imidlertid langt høyere enn det som ble gitt til hjelpearbeidet i Sudan høsten 1972. I januar 1970 hadde norske myndigheter bevilget omlag 100 millioner kroner til hjelpearbeidet i Biafra.³ Det norske bidraget til Sør-Sudan i 1972 var totalt på 5,26 millioner.⁴

Hvorfor tiltrakk de to konfliktene mange av de samme engasjerte aktørene og politiske partiene? Hvordan påvirket erfaringene fra Biafra de norske holdningene til konflikten i Sør-Sudan?

¹ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:234-239; Ivar Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra: en del holdninger i norsk opinion» (Universitetet i Trondheim, 1976), 138; Tamnes, *Oljealder*, 6:351-353.

² Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 73.

³ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:237.

⁴ Se kapittel 4.

Medienes framstilling

Allerede fra midten av 1960-tallet var borgerkrigen i Sudan omtalt i en rekke norske aviser. I flere artikler og kronikker ble konflikten fremstilt som en rasekrig mellom arabere og afrikanere, hvor store deler av den afrikanske befolkningen ble drept.⁵ Konflikten ble også fremstilt som et folkemord, og bakgrunnen ble beskrevet ut fra rasemessige, stammemessige og religiøse skillelinjer.⁶ Også i enkelte norske medier under Biafra-konflikten ble Biafra-konflikten fremstilt som en religiøs konflikt med muslimer mot kristne, og grunnleggende var forestillingen om folkemord.⁷

Nigeria, som var Afrikas mest folkerike stat, var preget av sterke indre spenninger og etniske og religiøse motsetninger.⁸ Våren 1967 erklærte oberst Odumegwu Ojukwu Øst-Nigeria for selvstendig under navnet Biafra. Utbryterregionen bestod hovedsakelig av kristne iboere. I det føderale Nord dominerte det muslimske hausa-fulani folket. Biafra ble raskt drevet på defensiven. De føderale styrkene kontrollerte alle innførselsårene til utbryterregionen, noe som førte til en omfattende sultkatastrofe.⁹ Under borgerkrigen i Nigeria mottok Biafra bred og sterkt sympati i Norge. Innen misjonskretser ble krigen oppfattet som en religionskrig, hvor det hovedsakelig kristne Biafra kjempet mot den islamske ekspansjonen fra føderalmyndighetene. Den generelt sterke sympatien i Norge for Biafra skyldtes imidlertid ikke påstandene om religionskrig, men lidelsene befolkningen ble utsatt for. Mange mente at disse lidelsene var en del av et folkemord iscenesatt av føderalregjeringen.¹⁰

Det var også lidelsene i Sør-Sudan som engasjerte i Norge gjennom NRK-reportasjenes framstilling. For KrFU var dette en viktig årsak til at de utfordret den norske regjeringen, hvor moderpartiet satt, til å involvere seg i konflikten.¹¹ For NRK-journalist Per Øyvind Heradstveit var det den menneskelige nøden som vekket hans engasjement for konflikten. Det var også et av hans motiv for å skrive boken om konflikten i Sudan: ”En indre trang har fått

⁵ UD 25 4/104, 2, avisutklipp *Fedrelandsvennen*, 17.2.66; UD 25 4/104,2, avisutklipp *Morgenposten*, 5.3.66.

⁶ UD 25 4/104, 2, avisutklipp *Fedrelandsvennen*, 31.7.68; UD 25 4/104,2, avisutklipp *VG*, 10.11.68.

⁷ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 76, 81. Foruten misjonsaviser var det spesielt i den kristne avisen, *Vårt Land*, at Biafra-konflikten ble fremstilt slik. De skulle imidlertid senere moderere sitt syn.

⁸ Etter forfatningen av 1960 var Nigeria en føderasjon delt inn i tre hovedregioner med betydelig grad av selvstyre. I Nord dominerte det muslimske hausa-fulani folket, i Øst de kristne iboene, og i Vest yorubaene som tilhørte ulike religioner. Alle hovedregionene hadde betydelige minoritetsgrupper. Det fantes i tillegg til de tre folkegruppene mellom 250-300 mindre etniske grupper i landet. Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 14.

⁹ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:234; Tamnes, *Oljealder*, 6:352.

¹⁰ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 138-139.

¹¹ UD 25 4/104, 3, KrFU resolusjon til den norske regjeringen, 30.9.70.

meg til å skrive denne boken om et alvorlig problem. Verdensopinionen må vekkes før millioner av mennesker blir utryddet, av kuler, eller av sult, eller av sykdom.”¹²

Biafra-konflikten påvirket mediernes fremstilling av konflikten i Sør-Sudan. Etter Biafra-konfliktens begynnelse trakk flere aviser paralleller mellom de to konfliktene og etterlyste et sterkere søkelys også på konflikten i Sør-Sudan. Både i norsk og internasjonal presse ble det spekulert om Sør-Sudan kunne bli et nytt Biafra.¹³ I NRKs reportasjeserie fra Sudan sammenliknet Heradstveit flere ganger situasjonen i Sudan med borgerkrigen i Nigeria og advarte nettopp mot at Sør-Sudan kunne bli et nytt Biafra. Hans bok om den sudanske konflikten, ”Sudan— en afrikansk tragedie”, spilte åpenbart på den norske Biafra-komiteens hefte, kalt ”Biafra— en afrikansk tragedie”.¹⁴

Engasjert samtid og ledende norske aktører

Konfliktene tiltrakk seg flere av de samme engasjerte norske aktørene. KrFU var tidlig ute med å ta politisk initiativ overfor Sør-Sudan. Ungdomspartiet var også først ute med å ta politisk initiativ overfor Biafra to år tidligere.¹⁵ KrFUs engasjement må sees i lys av den allmenne radikaliseringsprosessen i tiden. For Bondevik var det Biafra som vekket hans internasjonale engasjement.¹⁶ Den økende bevisstheten i KrFU om at moral og etikk ikke bare hadde betydning for enkeltmenneskets levemåte, men også samfunnsstrukturer nasjonalt og globalt, kom tydelig til uttrykk i konfliktene i Biafra og Sør-Sudan. For KrFU var verdier som nestekjærlighet, forvalteransvar og menneskeverd styrende overfor u-landsproblematikk og ressursfordeling.¹⁷ Afrikanernes lidelser var slik et moralsk ansvar for vestlige land, siden disse landene både hadde ressurser og muligheter til å gripe inn og hjelpe.¹⁸

De samme vurderingene var sentrale for KrF. KrF støttet opp under ungdomspartiets initiativ under konfliktene i Biafra og Sør-Sudan ved å ta sakene opp i Stortinget. Stig Rune Pedersen hevder i sin hovedoppgave, *Norge og Biafra-krigen, 1967-1970*, at årsaken til at KrF støttet sitt ungdomsparti i anerkjennelsen av Biafra var fordi partiene hadde sammenfallende

¹² Heradstveit, *Sudan - en afrikansk tragedie*, 5.

¹³ UD 25 4/014, 3, notat, 4.4.70; UD 25 4/104, 3, Washington til UD, 25.3.70; FCO 39/686, avisutklipp *Daily Mail*, 2.3.70.

¹⁴ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 49; Heradstveit, *Sudan - en afrikansk tragedie*, 18.

¹⁵ 14. mai 1968 sendte KrFU et opprop til den norske regjeringen hvor de oppfordret det norske folk, stortinget og regjeringen til å støtte og anerkjenne Biafra som selvstendig stat. Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 47.

¹⁶ Berge, *Biafra*, 163.

¹⁷ Bondevik, *Et liv i spenning*, 40-42.

¹⁸ Jakob Aano, *Kristelig Folkeparti: kristen-demokratisk samfunnssyn* (Oslo: Valo, 1972), 116.

oppfatninger om konflikten.¹⁹ Også under konflikten i Sudan hadde partiene en lik forståelse av konflikten, og begge krevde at norske myndigheter skulle ta initiativ i FN.²⁰ En viktig grunn til at KrF støttet opp om ungdomspartiets initiativ var fordi ledende politiske aktører i KrF var dypt engasjert i afrikanske konflikter, også utenfor partiet. KrFs formann Jakob Aano hadde i flere år jobbet som lærer og rektor i Afrika.²¹ Han var også leder for den norske avdelingen av Anti-slaveriselskapet.²² Innad i KrF var det først og fremst Jakob Aano og Lars Korvald som stod i bresjen for Biafra og Sør-Sudan, også utenfor Stortinget.²³

Under begge konfliktene var også Kirkens Nødhjelp først ute med å ta initiativ til nødhjelp. For organisasjonen var lokalbefolkningens lidelser, men også det religiøse aspektet ved konflikten i Nigeria sentralt. KN hadde etablert et utviklingsarbeid i 1962 i Abakaliki øst i Nigeria, og hadde derfor nære kontakter i området som senere skulle proklamere seg som Biafra. Rapportene fra krigen om lidelsene deres kristne søstre og brødre gikk igjennom i deres kamp for et selvstendig Biafra, gjorde sterkt inntrykk og satte i gang et stort norsk engasjement.²⁴ De samme vurderingene ser ut til å gjøre seg gjeldende overfor konflikten i Sør-Sudan. For KN og de internasjonale kirkelige organisasjoner som engasjerte seg i hjelpearbeidet i Sør-Sudan var rapportene om lokalbefolkningens lidelser utslagsgivende for initiativet til hjelpearbeidet, men også religion var en viktig motiverende faktor.²⁵

Det var flere likheter da det gjaldt selve organiseringen av engasjementet i Norge for de to konfliktene. Under begge konfliktene ble det dannet en norsk aksjonsgruppe, som bestod av flere kjente personer med ulike offentlige posisjoner, som stortingspolitikere, professorer, ledere av fagbevegelsen, kirkelige ledere og flere fra kultureliten. Biafra-komiteen jobbet for at norske myndigheter skulle øke bistanden til Biafra og forlangte at den norske regjeringen skulle jobbe for en fredelig løsning på konflikten.²⁶ Dette var de samme målene Sør-Sudan-komiteen jobbet for overfor konflikten i Sør-Sudan. Mange av de som var engasjert for Biafra, engasjerte seg også for Sør-Sudan. Over halvparten av de undertegnede på oppropet til

¹⁹ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 52.

²⁰ Se kapittel 3.

²¹ Jakob Aano og Kolbjørn Riiser, *Afrikas nye hverdag* (Oslo: Credo, 1968).

²² UD 25 4/104, 4, opprop til den norske regjeringen, 12.2.71; intervju med Helene Freilem Klingberg, 1.2.2011.

²³ Se kapittel 3 og 4; Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 73.

²⁴ Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 87-88.

²⁵ *Ibid.*, 111-112.; KN, rapport fra møte, 14.10.71.

²⁶ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 47-48.

regjeringen om situasjonen i Sør-Sudan fra februar 1971, hadde også vært aktive og engasjert under Biafra-konflikten.²⁷

En viktig grunn til at konfliktene tiltrakk seg flere av de samme aktørene var fordi Biafra og Sør-Sudan hadde flere likhetstrekk i måten de ble fremstilt på og tolket. I begge konfliktene var det en motstandsbevegelse med ledere som hovedsakelig var kristne, som slåss for sin rett til selvbestemmelse, og som ble neglisjert og undertrykket av føderalmyndighetene. Det er derfor ikke unaturlig at nettopp KrFU og KrF, samt den kristne avisen *Vårt Land*, interesserte seg sterkt for Sør-Sudan. Det at den sudanske konflikten ble fremstilt som en religionskrig og folkemord mot den kristne befolkningen i Sør av de muslimske myndighetene i Khartoum, må ha appellert spesielt til de kristne partiene, avisene og organisasjonene.²⁸ KrF-formann Lars Korvald fremhevet selv i sitt innlegg i Stortinget at konflikten i Sudan var dels av rasemessig og dels religiøs karakter.²⁹ Likevel var det ikke alle de engasjerte aktørene som vektla religion som en avgjørende konfliktlinje i Sudan. Gunnar Stålsett, som var en av de sentrale drivkreftene i det norske engasjementet, fremhevet at konflikten var preget av ”de nasjonale og rasemessige elementene”, med araberne mot afrikanerne.³⁰ Også legen Halvor Nordskog, som hadde foretatt kartleggingsreisen til Sør høsten 1971 til januar 1972, fremhevet konflikten som først og fremst en rasekonflikt mellom araberne og afrikanerne.³¹

En annen viktig grunn til at konfliktene tiltrakk seg mange av de samme personene, var fordi konfliktene overlappet i tid. Det norske samfunnet var sterkt påvirket av radikaliseringen i tiden. Flere og flere nordmenn deltok i frivillige organisasjoner og ulike aksjoner.³² Derfor er det interessant at det var et bredere engasjement, både politisk og i den norske opinionen under Biafra-konflikten enn for konflikten i Sør-Sudan. Blant annet gikk alle de politiske ungdomspartiene sammen og dannet *Tverrpolitisk ungdomsaksjon for økt hjelpearbeid til Nigeria og Biafra* i januar 1969.³³ I tillegg til KrF, gikk også Sosialistisk Folkeparti (SF) inn for anerkjennelse av Biafra under Biafra-konflikten.³⁴

²⁷ UD 25 4/104, 4, opprop til den norske regjeringen, 12.2.71.

²⁸ Konflikten ble fremstilt slik blant annet i NRK-reportasjene fra Sør-Sudan sommeren 1970, se kapittel 3.

²⁹ Stortingsforhandlinger (1970-71), Stortingstidene, 1026-1027.

³⁰ UD 25 4/104, 4, avisutklipp *Morgenbladet*, 10.2.71.

³¹ VG 29.2.72.

³² Tamnes, *Oljealder*, 6:452.

³³ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 44.

³⁴ *Ibid.*, 138; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:239.

SF og ungdomspartiene viste derimot ikke noe politisk engasjement under konflikten i Sør-Sudan.³⁵ For det første var ikke SF representert på Stortinget etter at de kom under sperregrensen etter valget i 1969.³⁶ Samtidig var det vanskelig å tolke borgerkrigen i Sør-Sudan ut fra det samme ideologiske perspektivet som SF hadde tolket Biafra-konflikten ut fra. Biafra-lederen oberst Ojukwu kom med en sosialistisk erklæring om at Biafra skulle bli en ny type afrikansk stat, uten korrupsjon og med nærhet mellom de styrende og styrte. SF oppfattet slik Biafras kamp som et skritt på vei mot et uavhengig og sosialistisk Afrika. Samtidig var antikolonialismen og motstand mot vestlig utbytting av Afrika sentrale element i SF engasjement. Den tidligere koloniherrn Storbritannia støttet myndighetene i Nigeria med militærutstyr. Biafra-lederen Ojukwu kom med bitre anklager mot britene og mente de var interessert i oljeressursene.³⁷ Da Sudan kom opp som et aktuelt tema i Norge høsten 1970, var regimet i Khartoum selv venstreorientert, og ingen vestlige kolonimakter engasjerte seg heller aktivt i konflikten.³⁸ Erfaringene fra Biafra skulle imidlertid vise seg å påvirke de norske holdningene til konflikten i Sudan.

Biafra-erfaringen

Da borgerkrigen i Nigeria ble avsluttet i januar 1970, var det ventet represalier mot utbryterne. Dette hadde Biafra selv hevdet gjennom sin PR-virksomhet og brukt som et argument for at landet måtte anerkjennes. Gjeninnlemmelsen av Biafra i Nigeria gikk imidlertid rolig for seg, og biafranerne ble gitt amnesti. En viktig årsak til at innlemmelsen gikk så bra, var riktignok et sterkt internasjonalt press på myndighetene i Nigeria. Ingen Biafra-ledere ble derfor henrettet, og det ble gitt uttrykk for at den nigerianske regjeringen hadde behandlet den tapende part på en forståelsesfull måte.³⁹

Etter borgerkrigens slutt kom det også fram at Biafra hadde innleid det amerikanske PR-firmaet *Markpress* med tilholdssted i Genève til å promotere sin sak. Biafra klarte slik bedre å fremme sitt syn på konflikten enn føderalregjeringen i Nigeria. TV-bildene fra den lille utbrytterregionen var egnet til å bygge opp under Biafras synspunkter gjennom dekningen av krigshandlingene og sultkatastrofen. Forestillingen om at befolkningen i Biafra kjempet for sitt liv appellerte sterkere til nordmenn enn føderalregjeringens argumenter om utbryteres

³⁵ Se kapittel 3 og 4.

³⁶ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 57.

³⁷ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 138; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:239.

³⁸ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 167-169.

³⁹ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 141-142; Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 17; Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 98.

oppsplitting av landet og at oljeinntektene i regionen burde komme et samlet Nigeria til gode.⁴⁰

Da disse opplysningene kom frem, mente mange nordmenn at de var feilinformert om konflikten, og det var PR-firmaet *Markpress* som fikk skylden. De nye opplysningene bidro til at mange nordmenn, som hadde inntatt et klart pro-Biafra standpunkt, nyanserte sine holdninger til konflikten. Kirkens Nødhjelps hjelpearbeid med luftbroen av matforsyninger inn til Biafra var tidligere blitt lovprist, men mottok etter hvert økende kritikk. Under konflikten hadde flere organisasjoner, blant annet Kirkenes Verdensråd, påstått at nødhjelpsinnsetningen var med på å forlenge konflikten, og slik indirekte også den menneskelige nøden. Etter Biafra-konfliktens slutt fikk slike synspunkter mer oppmerksomhet og bidro til at folk så flere sider ved konflikten.⁴¹

Ikke minst påvirket Biafra-erfaringen norske medier. Journalister, som etter hvert innså at konflikten i Nigeria hadde flere sider og begynte å tvile på Biafra-lederen Ojukwus politikk og oppslutning i Biafra, hadde holdt tilbake informasjon for ikke å ødelegge for nødhjelpen og innsamlingsaksjonene. Biafras sammenbrudd i januar 1970 kom derfor som et sjokk på mange nordmenn. Kort tid etter Biafras kapitulasjon mistet mediene interessen og pengebidragene sank betraktelig.⁴² Denne Biafra-erfaringen må ha påvirket den norske opinionens og ikke minst norske mediers holdning til konflikten i Sør-Sudan. Var ropene om folkemord og rasekrig i Sør-Sudan nok en overdrivelse eller villedning?

Konflikten i Sør-Sudan mottok langt mindre støtte og oppmerksomhet i den norske opinionen og i mediene enn konflikten i Biafra. Biafra var daglig i mediene, og ofte i Dagsrevyen.⁴³ Konflikten i Sør-Sudan ble foruten NRK-reportasjene dekket av sporadiske avisartikler.⁴⁴ Det ble likevel aldri det samme engasjementet i den norske befolkning som under Biafra-krisen, hvor blant annet innsamlingsaksjonen for Biafra overgikk alt som tidligere var arrangert.⁴⁵

Erfaringen fra Biafra bidro trolig også til at andre norske partier og aktører inntok en mer kritisk og avventende holdning til konflikten i Sør-Sudan. Samtidig må det ha vært svært

⁴⁰ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 138-142; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:237-238.

⁴¹ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 138-142; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:237-238.

⁴² Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:239; Jahn Otto Johansen, *TV - makt og avmakt: om fjernsyn og politikk* (Oslo: Cappelen, 1970), 113-115.

⁴³ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:236.

⁴⁴ Se kapittel 3 og 4.

⁴⁵ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:237-238.

avgjørende at norske myndigheter hevdet at det ikke var noe folkemord i Sør-Sudan og at det ikke var ønskelig å ta noe norsk initiativ i FN på vegne av Sør-Sudan.⁴⁶ Under Biafra-konflikten inntok ikke norske myndigheter en så klar holdning til konflikten, og de vurderte til og med å anerkjenne Biafra som et eget land. Selv om norske myndigheter ikke gjennomførte dette, vurderte UD spørsmålet om anerkjennelse fortløpende under hele borgerkrigen.⁴⁷

Biafra-erfaringen spilte også trolig en rolle for at engasjementet hos store deler av det norske folk var svakere under konflikten i Sør-Sudan. Igjen må dette sees i lys av at norske medier ikke fattet samme interesse for konflikten i Sør-Sudan. Samtidig var det avgjørende at nøden og lidelsene fra Biafra-konflikten var mer framtrædende enn det var i Sør-Sudans tilfelle. Tilgangen til informasjon fra Sør-Sudan var langt mindre både fordi media i Sudan var under streng sensur og fordi det var en begrenset tilgang til Sør.⁴⁸ Mange døde av underernæring også i Sør-Sudan.⁴⁹ Det var derimot ingen sultkatastrofe her som under hungersblokaden av Biafra. NRK-reportasjene fra Sør-Sudan viste ikke urovekkende bildene av barn med oppblåste mager og radmagre lemmer i samme grad som de bildene alle forbant med Biafra. Slik kom ikke lokalbefolkningens lidelser inn i stuene til folk på samme måte som under Biafra-konflikten.

Erfaringene fra Biafra bidrar også til å forklare hvorfor de sudanske delegasjonene og ambassadørene som besøkte Norge, viste stor interesse for å komme godt ut i norske medier. For Khartoum var det sentralt å hindre at den sørsudanske motstandsbevegelsen fikk internasjonal anerkjennelse og støtteerklæringer til et selvstendig Sør.⁵⁰ Biafra-konflikten hadde vist at media kunne skape et sterkt engasjement for denne typen konflikter og at biafranerne hadde fått anerkjennelse selv fra afrikanske land.⁵¹ Samtidig hadde den sørsudanske motstandsbevegelsen også brukt Biafra-konflikten til å skaffe søkelys på konflikten i Sør-Sudan. Tidlig 1969 utstedte Anya-Nya en pamflett som oppfordret til å delta i en storstilt protest: ”to prevent a Second Biafra massacre, which may happen any day in the

⁴⁶ Se kapittel 3 og 4.

⁴⁷ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 25.

⁴⁸ Holt og Daly, *A History of the Sudan*, 166.

⁴⁹ Rolandsen, «Civil War Society?», 185-187.

⁵⁰ Beshir, *The Southern Sudan*, 98.

⁵¹ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 26-27. Landene som anerkjente Biafra som uavhengig stat var Tanzania, Gabon, Elfenbenskysten, Zambia. Utenfor Afrika var det kun Haiti som anerkjente Biafra.

Sudan.” Med pamfletten var det vedlagt postkort med samme budskap, med oppfordringen om å sende to av disse til generalsekretæren i FN og presidenten i OAU.⁵²

I 1969 hadde den sørsudanske motstandsbevegelsen mottatt lite internasjonal støtte for sin sak, og internasjonale medier hadde skrevet lite om konflikten. Sørsudanerne mottok også liten støtte i Afrika. For afrikanske nasjonalister var sørsudanernes anklager og rapporter om undertrykkelse fra myndighetene i Sudan en hard nøtt å svelge. Samtidig hjalp det ikke at det kontroversielle styret i Sør-Afrika gav sørsudanerne publisitet og brukte dette i kampen mot anti-apartheid propaganda.⁵³ Trolig var den sørsudanske geriljaen inspirert av biafranerne som hadde oppnådd et langt større internasjonalt engasjement for sin sak. Sørsudanerne sammenliknet derfor i 1969 sin situasjon med den i Biafra og håpet slik å få større oppmerksomhet og støtte til Sør-Sudan. Å fremstå fordelaktig i media var derfor en viktig del av Khartoums utenrikspolitiske strategi. Slik kunne de forhindre støtte til den sørsudanske motstandsbevegelsen og skape rom for å løse borgerkrigen internt uten innblanding utenfra.

Sør-Sudan i skyggen av Biafra?

Våren 1970 var det uforståelig for norske myndigheter hvorfor konflikten i Sudan plutselig fikk så mye oppmerksomhet i norske medier.⁵⁴ Peter Anker, den norske ambassadøren i Kairo, mente interessen for Sør-Sudan oppstod fordi pressen hadde lite å skrive om etter avslutningen av borgerkrigen i Nigeria. Han mente derfor at fokuset på Sør-Sudan kom fordi ”pressen griper til et nytt lignende ’stoff’, et afrikansk sensasjonspreget skrekk-tema som kan oppflamme sinne, vekke harme, brukes som agitasjonsnummer.”⁵⁵ For Anker virket trolig den nye journalistiske stilen provoserende. Tidligere hadde utenriksministeren og departementet blitt behandlet med respekt, og det UD ønsket at offentligheten skulle vite ble nærmest gjentatt ordrett av avisene. Fra midten av 1960-årene ble imidlertid norske journalister mer kritiske og pågående. Dette må igjen sees i sammenheng med samtiden som var preget av en mer engasjert og utdannet opinion med økende kritikk av autoriteter. Samtidig preget media den politiske dagsordenen sterkere enn før.⁵⁶

Det er grunn til å tro at erfaringen fra Biafra-konflikten bidro til å skape en ytterligere kritisk innstilling overfor norske medier i UD. Ambassadør Anker var forundret over at norske aviser

⁵² Pamfletten var poststemplet i Italia og ble sendt privat til den norske riksarkivaren Dagfinn Mannsåker. Mannsåker sendte den videre til UD. UD 25 4/104, 2, oversending fra riksarkivaren til UD, 16.1.69.

⁵³ Johnson, *The Root Causes*, 31-32.

⁵⁴ UD 25 4/104, 3, UD til Genève, 14.3.70.

⁵⁵ UD 25 4/104, 3, notat, 4.4.70.

⁵⁶ Tamnes, *Oljealder*, 6:451-452; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:246-247.

ikke inntok en mer reservert og nyansert holdning til fremstillingen av konflikten i Sør-Sudan. Etter Biafra-konfliktens avslutning fikk flere sider av konflikten oppmerksomhet, og mange nordmenn modererte sitt syn og inntok en mer nyansert holdning til konflikten.⁵⁷ Anker mente derfor at avisene burde ha lært av sine tidligere feil og søke en mer objektiv fremstilling av den sudanske konflikten.⁵⁸

Norske myndigheter støttet verken Biafra eller Sør-Sudan politisk. Begrunnelsen for dette var påfallende lik. Under begge konfliktene argumenterte norske myndigheter med at det ikke var ønskelig å ta noe initiativ fordi de afrikanske landene mente konfliktene var et indre anliggende. Derfor henviste norske myndigheter til at det var OAU som burde ta initiativ fordi Norge ikke kunne utrette noe i et afrikansk land.⁵⁹ Dette var nettopp en anbefaling britene gav Norge under begge konfliktene. For Norge var det sentralt å stille seg på linje med andre vesteuropeiske land, og spesielt med Storbritannia.⁶⁰ Dette må igjen sees i lys av Norges småstatsperspektiv. For Norge var det jo nettopp ut fra dette perspektivet viktig å holde seg på linje med allierte stormakter og heller benytte anledningen til å påvirke gjennom FN-systemet. Da det ikke var noe ønske fra stormaktene USA og Storbritannia om å engasjere seg i de to konfliktene, var det også vanskelig for Norge ut fra sin posisjon som småstat å fremme et slikt forslag. Norge ønsket ikke å ødelegge sin innflytelse i FN, noe betente temaer som anerkjennelse av utbryterregioner kunne bidra til.⁶¹

Under begge konfliktene skilte norske myndigheter mellom konfliktens politiske og humanitære side. De ønsket ikke at Norge skulle bli involvert i konflikten, men støttet derimot opp med statlige bidrag til humanitære hjelpeorganisasjoner. Norske myndigheter ville derimot ikke engasjere seg direkte eller praktisk i hjelpeinnsatsen.⁶² Den norske humanitære innsatsen til Sudan høsten 1972, kunne derimot ikke måle seg med den norske innsatsen under Biafra-konflikten, som i sin tid var den største katastrofehjelp som noen gang var

⁵⁷ Flere kritiserte media for ikke å dekke alle forhold ved konflikten i Biafra og for å unnlate forhold som ikke talte Biafras sak. Blant annet hadde media lite eller ingen dekning av at Biafra selv hadde angrepet Midt-Vest-regionen i Nigeria sommeren 1967. Lite oppmerksomhet fikk også minoritetsgruppene innad i Biafra som utgjorde ca en tredjedel av befolkningen. Dette var opplysninger som ville ha svekket forestillingen om Biafra som ett folk. Det at et stort antall iboer levde i beste velgående på føderalt område og at det var iboer i ledende stillinger i den føderale administrasjonen kom heller ikke frem. Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 8, 16, 55.

⁵⁸ UD 25 4/104, 3, notat, 4.4.70.

⁵⁹ Se kapittel 3 og 4; Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 42-43.

⁶⁰ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 32.; se kapittel 3 og 4 for UDs vurdering av konflikten i Sør-Sudan.

⁶¹ Se kapittel 3 og 4.

⁶² Se kapittel 3 og 4; Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:239.

iverksatt fra norsk side.⁶³ Norske myndigheter skulle totalt gi omtrent 100 millioner til hjelpearbeidet i Biafra. En vesentlig stor del gikk til innkjøp av tørrfisk, som ble stilt til hjelpeorganisasjonenes rådighet. Beløpet tilsvarte rundt halvparten av NORAD-budsjettet i 1969.⁶⁴ Bevilgningene som ble gitt høsten 1972 til hjelpeorganisasjoner i Sør-Sudan var totalt på 5,26 millioner.⁶⁵

En viktig grunn til de store forskjellene i bistand var at store deler av Norges bistand til Biafra kom i form av tørrfisk. Norge hadde allerede før Biafra-konfliktens begynnelse sterke handelsforbindelser med Nigeria. Øst-Nigeria, som også omfattet utbryterområdet Biafra, var Norges viktigste tørrfiskmarked.⁶⁶ Bistanden til Biafra gav derfor en gylden anledning til å eksportere en vare Norge kunne tilby, samtidig som det var en indirekte støtte til norsk fiskerinæring som var kommet i avsetningsvansker på grunn av konflikten.⁶⁷ Norske myndigheter var i utgangspunktet svært restriktive med å blande kortene mellom utviklingshjelp og norsk næringsliv. Men Biafra-konflikten viser jo nettopp at Norge hadde klare egeninteresser gjennom eksporten av tørrfisk. Et hovedprinsipp i norsk utviklingshjelp var at hjelpen ikke skulle bindes til leveranse av norske varer. I 1970 utgjorde likevel direkte norske vareleveranser, som tørrfisk og kunstgjødsel, 30 prosent av bistandsbudsjettet.⁶⁸ Norge hadde derimot ingen handelsforbindelser med Sudan, noe som ikke gjorde det like naturlig å benytte norske vareleveranser på samme måte her. Samtidig kunne ikke norsk næringsliv nyttiggjøre seg av konflikten i Sudan på samme måte som i Biafra.

Biafra-konflikten påvirket norske myndigheters vurdering av konflikten i Sør-Sudan. Norge hadde tidlig 1970-tallet begrenset kontakt og erfaring med Afrika. Biafra-konflikten var avsluttet tidlig 1970 og fikk stor betydning for det norske bildet av Afrika.⁶⁹ Kun måneder etter Biafra-konfliktens avslutning måtte norske myndigheter sette seg inn i konflikten i Sudan, et land de hadde enda mindre kjennskap til. Norske myndigheter tok tydeligere stilling til sentrale spørsmål i konflikten i Sør-Sudan sammenliknet med Biafra-konflikten. Under Biafra-konflikten gav utenriksminister John Lyng uttalelser som antydte at Norge muligens

⁶³ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 140.

⁶⁴ Ibid., 40-42. Bidragene ble kanalisert hovedsakelig gjennom Norges Røde Kors og Kirkens Nødhjelp. En del av hjelpen ble også kanalisert gjennom UNICEF og Verdens Matvareprogram.

⁶⁵ Se kapittel 4; UD 76 6/56, 1, notat, 12.7.72; 76 6/56, 1, finansdepartementet til UD, 15.11.72; UD 76 6/56, 1, finansdepartementet til UD, 16.1.73.

⁶⁶ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:236.

⁶⁷ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 41-42, 140.

⁶⁸ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:275.

⁶⁹ Ibid., 1:234.

ville overveie anerkjennelse av Biafra.⁷⁰ Under konflikten i Sør-Sudan var det ingen tvil om utenriksminister Strays eller norske myndigheters holdning. Stray avviste blant annet betegnelsen folkemord og avfeide tidlig ønsket om å ta opp konflikten i Sør-Sudan i FN. For norske myndigheter var det nå viktig å innhente informasjon om konflikten og ta et tidlig standpunkt i en sak som engasjerte den norske opinionen.⁷¹

Selv om Norge ikke gav politisk anerkjennelse av Biafra, gav de statlige bevilgninger til KN i åpen erkjennelse av at luftbroen til KN var en politisk handling i strid med den nigerianske regjeringen.⁷² Under konflikten i Sør-Sudan bevilget ikke norske myndigheter noe bistand til Sudan. Selv etter fredsavtalen mellom Nord- og Sør-Sudan var UD svært nøye på at statlige bevilgninger ikke skulle være i strid med Khartoum-regjeringen.⁷³ Dette må sees i lys av norske myndigheters håndtering av Biafra-konflikten. Biafra-konflikten hadde åpenbart hvor vanskelig det var å få full oversikt over en pågående konflikt på et fremmed kontinent. Samtidig fikk norske myndigheter innsikt i mulige konsekvenser av et norsk engasjement i et afrikansk konfliktområde. Biafra-konflikten hadde også vist hvilken påvirkning et sterkt engasjement i den norske befolkningen og norske hjelpeorganisasjoner hadde for den norske innsatsen.⁷⁴

I økende grad har bistand vært brukt i norsk utenrikspolitikk som et middel for å fremme norske idealer og interesser.⁷⁵ Norske myndigheter forklarte selv at Norges humanitære engasjement under Biafra-konflikten var i pakt med Norges tradisjonelt positive holdning til internasjonal humanitær bistand.⁷⁶ Bakgrunnen for det humanitære hjelpearbeidet til Sør-Sudan ble begrunnet ut fra de store behovene for hjelp og fordi dette kunne bidra til en fredelig utvikling i Sudan.⁷⁷ Bistanden til både Biafra og Sør-Sudan ble gitt ut fra ønsket om å hjelpe mennesker i nød, men var også en kompensasjon for et manglende politisk initiativ. Særlig under Biafra-konflikten var dette en måte å imøtekomme den norske opinionens sterke medfølelse for biafranerne.⁷⁸ Bistandsbevilgningene til både Biafra og Sør-Sudan fremstår imidlertid som klare eksempler på engasjerte aktørers og hjelpeorganisasjoners innflytelse på norsk bistands- og utenrikspolitikk.

⁷⁰ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 40-43.

⁷¹ Se kapittel 3.

⁷² Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:238.

⁷³ Se kapittel 4; UD 76 6/56, 1, notat, 30.5.72.

⁷⁴ Pedersen, «Nødhjelp og diplomati», 163-164.

⁷⁵ Simensen, *Norge møter den tredje verden*, 1:14.

⁷⁶ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 41-42.

⁷⁷ UD 76 6/56, 1, notat, 12.7.72.

⁷⁸ Oftedal, «Norge og konflikten Nigeria/Biafra», 41-42.

6. Konklusjon

TV-reportasjene fra Sør-Sudan som ble vist på NRK sensommeren 1970 var brannfakkelen som satte Sør-Sudan på norsk dagsorden. Gjennom reportasjene fikk norske medier øynene opp for borgerkrigen i Sudan og flere norske aktører lot seg engasjere. Reportasjene skapte en sterk sympati for Sør-Sudan i Norge, og var en viktig grunn til at KrFU og Kjell Magne Bondevik etterlyste et norsk politisk engasjement i Sudan.

Det var viktig at KrF støttet KrFUs engasjement, og at ledende KrF-politikere som KrFs formann Lars Korvald og stortingsrepresentant Jakob Aano engasjerte seg politisk for Sør-Sudan. Ved at KrFU og KrF fremmet Sør-Sudan politisk skapte de et press på norske myndigheter til å sette seg inn i en konflikt og et land de hadde lite kjennskap til. De politiske forespørsler skapte debatt i norske aviser om UDs holdning til konflikten, og de bidro til å opprettholde konflikten i Sudan som et aktuelt tema både i den norske opinionen og hos norske myndigheter.

Enkelt personer hadde en betydningsfull rolle for det norske engasjementet for Sør-Sudan. Foruten Korvald, Aano og Bondevik som allerede er nevnt, må spesielt Øystein Stabrun fremheves. Det var Stabrun som var pådriveren for reportasjeturen til Sør-Sudan, og det var han som fikk med seg den ledende NRK-personligheten Per Øyvind Heradstveit. Stabrun var mannen bak reportasjene som tente det norske engasjementet for Sør-Sudan. Samtidig bidro også Heradstveit til at reportasjene fikk stor oppmerksomhet ved at han talte Sør-Sudans sak og stilte spørsmål ved UDs kilder. Det at Heradstveit på denne tiden var en av Norges mest etablerte og anerkjente journalist var svært avgjørende. Han skaffet åpenbart oppmerksomhet om konflikten både gjennom sin person og gjennom sitt sterke engasjement for Sør-Sudan. Samtidig fikk reportasjene stor oppmerksomhet fordi NRK var en anerkjent medieinstitusjon uten konkurrerende TV-kanaler og fordi TV som medium ble ansett som svært troverdig.

Stabrun var også svært viktig for det videre engasjementet for Sør-Sudan i Norge. Han var sentral i opprettelsen av Sør-Sudan-komiteen gjennom sine kontakter i Sør-Sudan og gjennom sitt engasjement for konflikten. Det var gjennom hans initiativ at sørsudaneren Occang-Lotti kom til Norge våren 1971. Under hans besøk ble initiativtakerne inspirert til å danne Sør-Sudan-komiteen. Stabrun var også helt sentral for at Kirkens Nødhjelp engasjerte seg i Sudan og i hjelpearbeidet i Sør. Han hadde gode kontakter i KN etter å ha gjort filmoppdrag for de i Afrika og ikke minst hjalp det godt at Stabrun kjente KNs generalsekretær Elias Berge. De

hadde blant annet dratt sammen inn til Biafra i 1968.¹ Stabrun ble ansatt av KN i 1972 til å lede deres hjelpeprogram i Sør og var en viktig pådriver til at KN fortsatte sitt hjelpearbeid i Sør-Sudan med et distriktsutviklingsprogram i 1974.² Uten Stabruns initiativ og kontakter ville det norske engasjementet for Sør-Sudan vært betydelig svakere.

Det norske engasjementet for Sør-Sudan kan ikke sees uavhengig av tid og kontekst. Tidens radikaliseringsprosess forklarer hvorfor NRK-reportasjene fikk den gjennombruddskraften de fikk. Massemedia var en viktig kilde til makt og innflytelse både på norsk opinion og myndigheter fra 1970-årene.³ NRK-reportasjenes skapte et fokus på Sør-Sudan i norske medier. Fokuset ville imidlertid ikke vært så sterkt om saken ikke hadde fanget samfunnets oppmerksomhet og interesser. Reportasjene viste bilder av en borgerkrig som hadde fått liten internasjonal oppmerksomhet og hvor mange levde som flyktninger under elendige forhold. Det var et sterkt engasjement for urettferdighet og nød ikke bare i KrFU og KrF, men også i det norske samfunnet. Biafra-konflikten hadde åpenbart at afrikanske lidelser engasjerte dypt også i Norge.

Den allmenne radikaliseringsprosessen i tiden var også avgjørende for at aksjonsgrupper ble dannet som komiteene for Biafra og Sør-Sudan. Aksjonsdemokratiet med engasjerte nordmenn som ønsket å påvirke politisk med sitt engasjement for konkrete saker var fra slutten av 1960-årene et økende innslag i den politiske hverdagen.⁴ Sør-Sudan-komiteen fikk betydningsfull innflytelse på Norges politikk overfor Sudan ved at fremtredende medlemmer av komiteen, som Gunnar Stålsett, kontaktet og arrangerte møter mellom UD og representanter fra Sør-Sudan. Det samme kan sies om NRK-reportasjene. Et av motivene bak besøkene fra Khartoum til Norge var å motvirke inntrykket den norske opinion hadde fått av den sudanske konflikten som følge av NRK-reportasjene. Møtene mellom UD og representanter både fra Nord- og Sør-Sudan gav UD kjennskap til begge sider av konflikten og behovet for hjelp. Selv om norske myndigheter lenge viste en avventende holdning til bistand til Sudan, var både engasjementet i Norge for Sør-Sudan og innsikt i behovet for hjelp avgjørende for at UD støttet FN og norske hjelpeorganisasjoners hjelpearbeid i Sudan.

Det norske engasjementet under konfliktene i Biafra og Sør-Sudan er begge eksempler på særtrekket *single issue politics* som historiker Rolf Tamnes hevder har preget norsk

¹ Intervju med Øystein Stabrun, 18.3.2011

² Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 108-110.

³ Bastiansen og Dahl, *Norsk mediehistorie*, 441.

⁴ Tamnes, *Oljealder*, 6:451-452.

utenrikspolitikk siden midten av 1960-årene. Dette handler om hvordan interesseorganisasjoner og aksjonister kunne konsentrere seg om kun en sak, uten å ta hensyn til den bredere sammenheng.⁵ Kravet fra Biafra-komiteen og Sør-Sudan-komiteen, om at norske myndigheter burde innta en mer aktiv holdning til konfliktene, er begge eksempler på dette. Med økende innflytelse påvirket flere nordmenn norsk utenrikspolitikk på denne måten. Dette må igjen sees i lys av radikaliseringen av det norske samfunnet, hvor mange var engasjert og aktive i ulike organisasjoner. I det norske velferdssamfunnet i 1970-årene var frivillig engasjement og deltakelse nærmest en livsstil for mange.⁶

Småstatsperspektiv og realistiske hensyn

Norske myndigheter involverte seg ikke politisk på vegne av Sør-Sudan i perioden 1970-72 til tross for et sterkt engasjement i norsk opinion og til tross for politisk press og initiativ fra KrFU og KrF. Norske myndigheters klare standpunkt om å holde Norge utenfor konflikten var trolig en viktig grunn til at andre politiske partier ikke engasjerte seg for saken.

Det at Storbritannia ikke ønsket å involvere seg i Sudan og oppfordret Norge til å gjøre det samme, var avgjørende for at Norge ikke tok noen politiske initiativ i FN på vegne av Sør-Sudan. Samtidig var det viktig at hverken USA eller OAU tok noen initiativ. Rapportene om at afrikanske land ikke ønsket innblanding utenfra var også sentrale for de norske vurderingene.

De vestlige stormaktene og afrikanske lands holdning til konflikten passet som hånd i hanske med UD's uvilje til å involvere seg i konflikten. For UD var det aldri aktuelt å involvere seg politisk i den sudanske konflikten. Norges småstatsperspektiv var grunnleggende for denne holdningen. For Norge var det uaktuelt å handle utenfor FN og kollektive ordninger. UD's hensyn til stormaktene og nære oppslutning til FN-systemet var et uttrykk for realistiske vurderinger. FN tjente norske sikkerhetspolitiske interesser ved å binde stormaktene til et regelverk av internasjonale forpliktelser. Norske myndigheter henviste til at et forfeilet forsøk på å fremme Sør-Sudans situasjon i FN kunne skade Norges internasjonale anerkjennelse og dermed Norges påvirkningskraft i organisasjonen. Det er vanskelig å vurdere i hvilken grad dette faktisk ville skjedd. Men et initiativ av Norge ville utvilsomt vekket internasjonal oppmerksomhet, spesielt siden stormaktene og afrikanske land tidlig tok klart avstand fra å behandle konflikten i internasjonale fora.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid., 6:452.

Uansett viser denne bekymringen fra norske myndigheter at de først og fremst vektla norsk interessepolitikk, som Norges innflytelse og påvirkning i FN. Bistand gjennom FN ble utvilsomt prioritert av UD. Norske myndigheter svarte raskt på appeller fra FN om bistand til Sudan og økte også bevilgningene da en ny forespørsel kom fra FN. Norges kanalisering av bistand gjennom FN fremstår som en refleksjon av Norges småstatsperspektiv gjennom interessen av å støtte opp om FN og kollektive ordninger.

KrFU, KrF og de engasjerte medlemmene av Sør-Sudan-komiteen viste gjennom sitt engasjement for Sør-Sudan at de var pådrivere for en idealistisk og mer aktiv norsk utenrikspolitikk. De fremhevet at menneskerettigheter måtte gå foran nasjonale rettigheter og mente det var en moralsk plikt for Norge å ta et internasjonalt initiativ på vegne av konflikten i Sudan. Deres engasjement og ønske om at Norge skulle ta initiativ viste en sterk tro på at Norge betydde noe i internasjonal sammenheng. På mange måter var deres engasjement og initiativ på kant med Norges småstatsperspektiv og UD's realistiske vurderinger.

Det var ikke kun gjennom FN at norske myndigheter kanaliserte bistand til Sudan. En stor del av bistanden ble gitt gjennom norske hjelpeorganisasjoner. For norske myndigheter var hjelp til de nødlidende et sentralt motiv bak bistandsbevilgningene til Sudan. Samtidig var både det norske engasjementet for Sør-Sudan og norske hjelpeorganisasjoner engasjement i Sudan viktige forutsetninger for at UD gav bistand til organisasjonene. Norske myndigheter følte tydelig et behov for å møte det norske engasjementet for Sør-Sudan. Bistanden som ble gitt til Sudan ble begrunnet som et substitutt for annen norsk opptreden siden den hadde en mindre belastningsrisiko enn et politisk initiativ. Samtidig var det viktig at hjelpeorganisasjonene tok initiativ til hjelpen. For UD var det enklere rent praktisk og politisk å kanalisere bistanden gjennom hjelpeorganisasjonene. Bistand gitt gjennom organisasjoner ble sett på som mer nøytral enn direkte tosidig bistand. Samtidig kunne norske myndigheter gjennom bistandsbevilgningen imøtekomme det norske engasjementet for Sudan og forespørslene fra de norske hjelpeorganisasjonene, uten selv å bli direkte involvert i arbeidet.

Linjer til dagens engasjement

Selv om Norge ikke ble involvert politisk i Sudan i 1970-72 ble det dannet forbindelser og gjort erfaringer på denne tiden som har vist seg å bli viktig for Norges senere engasjement. I 1970-72 var det de humanitære organisasjonene som tok initiativ og ledet an i hjelpearbeidet. Av de humanitære organisasjonene var det imidlertid kun Kirkens Nødhjelp som videreførte sitt arbeid utover det umiddelbare hjelpeprogrammet. KNs distriktsutviklingsprosjekt fra 1974

fikk omfattende støtte av NORAD, noe som gjorde organisasjonen til den ledende norske bistandsaktøren i området. Gjennom arbeidet fikk KN bred erfaring med Sudan, og organisasjonen knyttet bånd og kontakter i området.⁷

Tiltross for den andre borgerkrigens utbrudd i 1983, fortsatte både det akademiske samarbeidet mellom Universitetet i Bergen og Universitetet i Khartoum og den norske humanitære innsatsen. I løpet av 1980- og 1990-tallet etablerte en rekke andre norske hjelpeorganisasjoner seg i både Nord og Sør. Det var KN og Norsk Folkehjelp som var de ledende i nødhjelpsarbeidet. KN fortsatte sitt hjelpearbeid i Sudan, men med fokus på nødhjelp til områdene kontrollert av regjeringen. Norsk Folkehjelp konsentrerte arbeidet sitt til områder kontrollert av geriljaen. Begge organisasjonene mottok støtte fra UD.⁸

I løpet av 1990-årene tok norske myndigheter en rekke initiativ til å få i stand samtaler mellom Nord og Sør. Ingen av tiltakene ble realisert, men initiativene utvidet det norske engasjementet ved at norske myndigheter var kommet på banen og styrket de diplomatiske kontaktene til Sudan.⁹

I 2005 var Norge ett av landene som bidro til fredsavtalen mellom Nord og Sør-Sudan etter den andre borgerkrigsperioden fra 1983-2004. KrF-politikeren og utviklingsminister Hilde Frafjord Johnson spilte en sentral rolle i fredsprosessen som støttespiller for Sudan.¹⁰ Bakgrunnen for det norske engasjementet i fredsprosessen er sammensatt. De norske akademiske og humanitære nettverkene i Sudan bidro imidlertid til et norsk innpass i Sudan og til å favorisere et norsk engasjement.¹¹

⁷ Tønnessen, *Kirkens Nødhjelp*, 108-109.

⁸ Kristoffersen, *Interesser i norsk engasjementspolitikk*, 04/2009:44; Ruud og Kjerland, *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*, 2:220-222.

⁹ Kristoffersen, *Interesser i norsk engasjementspolitikk*, 04/2009:44-46. Fra 1993 spilte en regional organisasjon, Inter-Governmental Authority on Drought and Development (IGADD), en økende rolle i fredsarbeidet i Sudan. I 1995 ble Norge del av "Friends of IGADD", som senere ble gjort om til givnerlandsgruppen IGAD Partners Forum. Hilde Frafjord Johnson overtok etter hvert formannskapet i organisasjonens Sudan-gruppe sammen med Italia. Her spilte hun en stadig mer aktiv rolle i fredsforhandlingene.

¹⁰ Hilde Frafjord Johnson, *Waging Peace in Sudan: The Inside Story of the Negotiations That Ended Africa's Longest Civil War* (Eastbourne: Sussex Academic Press, 2011), 1-2, 42, 171-172.

¹¹ Kristoffersen, *Interesser i norsk engasjementspolitikk*, 04/2009:81-82.

Bibliografi

Kilder

Arkiv

Utenriksdepartementets arkiv

25 4/104, 2

25 4/104, 3

25 4/104, 4

25 4/104, 5

26 8/23

76 6/56

Riksarkivet

PA-1641 Kirkens Nødhjelp

EA-L0272/421/ 0001

EA-L0324/421/ 0003

EA-L0272/421/ 0005

Stortingsarkivet

Stortingstidene, stortingsforhandlinger (1965-66)

Stortingstidene, stortingsforhandlinger (1970-71)

The National Archives of the UK: Public Record Office, Kew, London

FCO 39: Foreign Office, North and East African Department

FCO 39/ 686

FCO 39/ 687

FCO 39/ 480

FCO 39/ 900

FCO 39/1170

Muntlige kilder

Gunnar Håland, korrespondanse, 17. mars 2011

Gunnar Stålsett, telefonsamtale, 24. januar 2011.

Helene Freilem Klingberg, 1. februar 2011

Teofilo Occang-Lotti, korrespondanse, 20.april 2011

Øystein Stabrun, 18.mars 2011

Elektroniske kilder

”Die Forschungsgesellschaft für das Weltflüchtlingsproblem”

<http://www.awr-int.de/>

Direktoratet for utviklingssamarbeid, ”bistand i tall”,

<http://www.norad.no/Norskibistanditall/Statistikkvisning?view=historical&rid=22&fyr=1999&tyr=2009>

Direktoratet for utviklingssamarbeid, ”Sudan”

<http://www.norad.no/Land/Afrika/sudan>

FN-pakten kapittel 1, artikkel 2,7, hentet fra:

<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter2.shtml>

FNs folkemordskonvensjon, artikkel 2 av 9. desember 1948, hentet fra:

<http://www.un.org/millennium/law/iv-1.htm>

”Oversikt over Korvalds-regjering 1972-73”, hentet fra:

http://www.regjeringen.no/nb/om_regjeringen/tidligere/oversikt/ministerier_regjeringer/nyere_tid/regjeringer/lars-korvalds-regjering-1972-1973.html?id=438724

Store norske leksikon

”Edvard Hambro”

http://www.snl.no/.nbl_biografi/Edvard_Hambro/utdypning

”Norsk kvinneliga for fred og frihet”

http://snl.no/Norsk_kvinneliga_for_fred_og_frihet

”Per Øyvind Heradstveit- utdypning”

http://www.snl.no/.nbl_biografi/Per_%C3%98yvind_Heradstveit/utdypning

Sudan- “historie”

<http://www.snl.no/Sudan/historie>

“The International Council of Voluntary Agencies”

<http://www.icva.ch/about.html>

Andre kilder

Archivio Comboniani Roma (ACR), A 104/33, Occang-Lotti, ”Report of my Visit to Norway”.¹²

NRK-reportasjeserien, fra NRK og Nasjonalbiblioteket

NRK-reportasje, ”Sudan – en afrikansk tragedie”, 20.8.70.

NRK-reportasje, ”Ikke noe Nord uten Sør, ikke noe Sør uten Nord”, 25.8.70.

NRK-reportasje, ”Forhandlingenes tid er forbi”, 28.8.70.

¹² kopi av rapporten mottatt fra Øystein H. Rolandsen.

Foredrag av Leif Manger på en internasjonal konferanse om utviklingshjelp, "Development Cooperation of Norway: University of Bergen, Chr. Michelsens Institute and NGOs". National Museum of Ethnology, Osaka, Japan.¹³

Utenriksdepartementets kalender for 1971.

Aviser og tidsskrifter

"TV-team til Afrika og California", VG 10.5.66.

"Fra kronprinsen til Sao Tome", VG 3.9.68.

"Virkeligheten mye hardere enn film-reportasjen", VG 20.2.69.

"Heradstveit: Et nytt Biafra?", Dagbladet, 14.8.70.

"12 timers dødsmarsj inn i ingenmannsland", VG, 20.8.70.

"Utenriksminister Stray: IKKE folkemord i Sudan", Arbeiderbladet, 2.9.70.

"Folkemord mot kristne i Sudan, mener KrFU", VG, 5.9.70.

"Hva bygger Stray sitt Sudan-syn på?", Aftenposten, 1.10.70.

"Sovjet har sitt Vietnam", Morgenbladet, 3.12.70.

"UD grovt feilinformert", Vårt Land, 3.12.70.

"UD: foreløpig ingen grunn til å ta Syd-Sudan opp i FN", og lederen "UDs informasjoner", Morgenbladet, 4.12.70.

"Opptakt til den store TV-aksjonen, Flyktning-71", VG 15.4.71.

"Flyktning 71", VG 24.4.71.

"Norsk lege i Sør-Sudan: Fire måneder med geriljaen", VG 29.2.72.

¹³ kopi av foredrag mottatt av Leif Manger.

Litteratur

- Aano, Jakob. *Kristelig Folkeparti: kristen-demokratisk samfunnssyn*. Oslo: Valo, 1972.
- Aano, Jakob, og Kolbjørn Riiser. *Afrikas nye hverdag*. Oslo: Credo, 1968.
- Bastiansen, Henrik Grue, og Hans Fredrik Dahl. *Norsk mediehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008.
- Berge, Bjørn Magnus. *Biafra: Da Norge våknet: Elias Berge og Kirkens Nødhjelp*. Oslo: Forlaget Press, 2005.
- Beshir, Mohamed Omer. *The Southern Sudan: Background to Conflict*. London: C. Hurst, 1968.
- . *The Southern Sudan: From Conflict to Peace*. London: Barnes & Noble, 1975.
- Bøås, Morten, og Karin Dokken. *Internasjonal politikk og utenrikspolitikk i Afrika sør for Sahara*. Oslo: Universitetsforlaget, 2002.
- Bondevik, Kjell Magne. *Et liv i spenning*. Oslo: Aschehoug, 2006.
- Cleveland, William L. *A History of the Modern Middle East*. Boulder, Colo.: Westview, 2000.
- Collins, Robert O. *A History of Modern Sudan*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Collins, Robert O., og Francis Mading Deng. *The British in the Sudan, 1898-1956: The Sweetness and the Sorrow*. London: Macmillan, 1984.
- Daly, M.W. *Darfur's Sorrow: A History of Destruction and Genocide*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- . *Imperial Sudan: The Anglo-Egyptian Condominium, 1934-1956*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Daly, M.W., og Ahmad Alawad Sikainga. *Civil War in the Sudan*. London: British Academic Press, 1993.
- Eriksen, Knut Einar, og Helge Øystein Pharo. *Kald krig og internasjonalisering, 1949-1965*. Bd. 5. Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Eriksen, Tore Linné. *Den vanskelige bistanden: Noen trekk ved norsk utviklingshjelps historie*. Oslo: Universitetsforlaget, 1987.
- Fure, Odd-Bjørn. *Mellomkrigstid: 1920-1940*. Bd. 3. Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- Hafsaas-Tsakos, Henriette, og Tsakos, Alexandros. *Connecting South and North - Sudan Studies from Bergen in Honour of Mahmoud Salih*. Bergen: BRICK: Unifob Global & Centre for Middle Eastern and Islamic Studies, 2009.

- Hargreaves, John D. *Decolonization in Africa*. London: Longman, 1996.
- Heradstveit, Per Øyvind. *Sudan - en afrikansk tragedie*. Oslo: Aschehoug, 1970.
- Holt, P. M., og M.W. Daly. *A History of the Sudan: From the Coming of Islam to the Present Day*. Harlow: Pearson Education, 2000.
- Hovi, Jon, og Raino Malnes. *Anarki, makt og normer: innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag, 2007.
- Johansen, Jahn Otto. *TV - makt og avmakt: om fjernsyn og politikk*. Oslo: Cappelen, 1970.
- Johnson, Douglas H. *The Root Causes of Sudan's Civil Wars*. Oxford: James Currey, 2003.
- Johnson, Hilde Frafjord. *Waging Peace in Sudan: The Inside Story of the Negotiations That Ended Africa's Longest Civil War*. Eastbourne: Sussex Academic Press, 2011.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var: en innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Kristoffersen, Lene. *Interesser i norsk engasjementspolitikk*. Bd. 04/2009. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2009.
- Matlary, Janne Haaland. *Verdidiplomati - kilde til makt?: En strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk*. Bd. nr 46, august 2002. Rapportserien. Oslo: Makt- og demokratiutredningen, 2002.
- Nyamlell Wakoson, Elias. «The Origin and Development of the Anya-Nya Movement 1955-1972». I *Southern Sudan: Regionalism & Religion : Selected Essays*, redigert av Mohammed Omer Beshir. Khartoum: University of Khartoum, 1984.
- Odden, Svein Erik, og Yngvar Holm. *Flyktning 71*. Oslo: Gyldendal, 1971.
- Oftedal, Ivar. «Norge og konflikten Nigeria/Biafra: en del holdninger i norsk opinion». Universitetet i Trondheim, 1976.
- Pedersen, Stig Rune. «Nødhjelp og diplomati: Norge og Biafra-krigen, 1967-1970». Oslo: Universitetet i Oslo, 1998.
- Rolandsen, Øystein H. «A False Start: Between War and Peace in the Southern Sudan, 1956-62». *Journal of African History* 52 (2011). <http://www.prio.no/upload/a-false-start-rolandsen-jah.pdf>.
- . «Civil War Society? Political Processes, Social Groups and Conflict Intensity in the Southern Sudan, 1955-2005». Oslo: Faculty of Humanities, University of Oslo, 2010.
- Ruud, Arild Engelsen, og Kirsten Alsaker Kjerland. *1975-1989: Vekst, velvilje og utfordringer*. Bd. 2. Norsk utviklingshjelps historie. Bergen: Fagbokforlaget, 2003.
- Sanderson, Lilian Passmore, og Neville Sanderson. *Education, Religion & Politics in Southern Sudan 1899-1964*. London: Ithaca Press, 1981.

- Simensen, Jarle. *1952-1975: Norge møter den tredje verden*. Bd. 1. Norsk utviklingshjelps historie. Bergen: Fagbokforlaget, 2003.
- . *Afrikas historie*. Oslo: Cappelen akademisk forlag, 2004.
- Sørbø, Gunnar M., Svein Gjerdåker, og Torbjørn L. Knutsen. *Norges utenrikspolitikk*. Bergen: Cappelen akademisk forlag, 1995.
- Sverdrup, Jakob. *Inn i storpolitikken: 1940-1949*. Bd. 4. Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.
- Tammes, Rolf. *Oljealder: 1965-1995*. Bd. 6. Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Tønnessen, Aud V. *Kirkens Nødhjelp: Bistand, tro og politikk*. Oslo: Gyldendal, 2007.
- Tvedt, Terje, og Sharif Harir. *Short-cut to Decay: The Case of the Sudan*. Uppsala: Scandinavian Institute of African Studies, 1994.
- Urstad, Birgit. «Det norske Flyktningeråd og relasjonene til ulike omgivelser: en studie av Det norske Flyktningeråds utforming og iverksetting av en helhetlig flyktningspolitikk». Oslo: Universitetet i Oslo, 1995.
- Vambheim, Marit Magelssen. «Making Peace While Waging War: A Peacemaking Effort in the Sudanese Civil War, 1965-1966». Bergen: Universitetet i Bergen, 2007.
- Vezzadini, Elena. «The 1924 Revolution: Hegemony, Resistance, and Nationalism in the Colonial Sudan». Bergen: University of Bergen, 2008.
- Wai, Dunstan M. *The Southern Sudan: The Problem of National Integration*. Routledge, 1973.
- Woodward, Peter. *Sudan, 1898-1989: The Unstable State*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner, 1990.
- . *US Foreign Policy and the Horn of Africa*. Ashgate Publishing, Ltd., 2006.